

NOVA NADA.

ZBORNIK ZABAVE I POUKE.

Knjiga II.

U Zagrebu, 1898.

Svezak 4. i 5.

Smrt jaše.

Po ravni, po ravni smrt jaše,
Z jekleno koso
In krokarje, drzne pristaše
Nad vrlo glavó,
Volkove, hijene,
Drugove steklene
Ima za sabó.

Čas hitri, razpenjeni konj ji
Kot vihra divja,
Da v težki, peklenski mu gonji
Plamen podkev kova . . .
Vsaj zemlja široka,
Smrtno koso pa roka.
Nestrpna imá.

Kjer morje široko se sveti,
Tja njihna je pot,
Še dalje, še dalje, poseti
Najtišji se kot!
Ah, carica zemlje
Poljublja, objemlje
Človeški ves rod!

Brez miru in oddiha in konca
Jezdec, konj se drve,
Svetloba ugasnila solnca . . .
Po nebu hite
Svinčeni oblaki
In lunini traki
Bliščitjo skoz nje —

Kaj to ji! Naj peklo razsaja,
Besni naj nebó,
Konj prha, smrt svista in raja
Z jekleno kosó.
In krokarji jadni,
Volkovi ji gladni,
Svojo himno pojó . . .

Ko nebes, ko zemlja razpade,
Nje ustavi se konj,
Tedaj konec bo njene naslade,
Konec njenih bo spon.
In mrtev se zgrudi
Po slasti in trudi
Peklenski demon.

Aleksandrov.

Gazela.

Kamorkoli hodim, veš, kdo z menoj hodi? Tvoja bradica lepà.
Kaj da z menoj hodi, to naj Bog razsodi, tvoja bradica lepà.
Pa ne boj se me nikari, . . . ni se ti odmajala,
Da bi se kedaj, ej le brez straha bodi, tvoja bradica lepà.
Toda čuj, da se ne bodeš ugibaje vsajala,

Glavo mi je zmešala kot Evo zlodí — tvoja bradica lepà.
 Ko si bila pri koncerti, pri kadrilji rajala,
 Ni zanimala mantilja me po modi. Tvoja bradica lepà,
 Ta me je zanimala, in kjer si se sprehajala,
 V šumni družbi, vedno mi po glavi blodi — tvoja bradica lepà.
 Sladka me je pač radost v kapiteljnu obhajala,
 Ko molila je sveto k svetà Gospódi — tvoja bradica lepà.
 Pa naj hodim — Ahasverus — križem svet, porajala,
 Vem, da bode se povsodi — tvoja bradica lepà.
 Ah, in vendar bode me opravljala, ovajala,
 Kadar pojdem na zahodno stran od todi — tvoja bradica lepà.

Še jedenkrat rečem: Devica,	Enkrat še oči govorijo,
Ne pojdi, ne pojdi od tod.	Enkrat še mi je paradiž,
Zaman, to je tvoja kaprica,	Odprt za trenotek. Adijo!
Da greš, no, pak srečo na pot.	Vlak žvižga, in proč mi hitiš.

Vlak tam za meglenimi griči,
 Zazvižga in se izgubi.
 In — ti sediš v mirnem kotiči,
 In na me pozabila si.

Zor.

Biser — pesemca.

Biser, oj, biserček mal,	Pesem, pesem sladká,
Biser čist, biser svetel,	Tiho otožna, mehká,
Kdo ti ves čar tvoj je dal?	Kdo ti lepoto vso da?
Kje, ah, kako si nastal?	Čuj, ah, od kod si prišla?

Dom moj bil širno morje,
 Dom moj človeško srce,
 Nas narodile kot nje
 Pa so puščice ostre.

Velimir.

Pobožno si....

Pobožno si v cerkvi molila	Za tabo pa nem kakor kamen
In zrla si tja pred altar,	Zamišljen že dolgo sem stal —
Molila si vročo molitev,	A nisem molitva jaz molil,
Kot nisem je jaz še nikdar.	Takrat se Boga nisem bal.

In „missa est, ite“ je rekel,
 Čuj mašnik slovesno sedaj.
 Pobožni kristjani po vrsti,
 Zapuščali sveti so kraj.

I vstajala ti si počasi —
 A, ko mimo mene si šla,
 Pogledala nisi me, Ida,
 Da videla sto bi gorja.

In sam sem ostal v katedrali,
 In sam in pa moja bolest,
 A zdelo se mi je kot ona
 Bi rekla mi „missa est“ . . .

B. Potočan.

Idila.

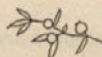
V koči nizki, leseni,
 Grel se ob peči in zvižgal
 Je star očak.

„Kaj starec, gledaš, gledaš
 Stare nas vrbe in drene,
 Vsaj i ti si tak“.

Roki raztezal dolgi,
 Gledal v gozdič sneženi
 In pokal tobak.

„Glej, glej, a ve ste zunaj,
 Jaz se za vas ne zmenim —
 V koči ni vsak“.

Afanazij.

Pošta.

Lastavica, drobna ptica,
 Nekaj naročim ti, stoj!
 Gor pri Celju je deklica
 Nesi list ji moj takoj!!

Nočes ptica lastavica?
 Glej, zbežala tja je v stran! . .
 Kaj poreče mi devica,
 Ko bo čakala zaman . . .

Kakšni ste postali ptički,
 Niste stari več ni vi! . . .
 Skrajni čas je, da konjički
 Nam prenašajo vesti!

Feodor Sokol.

Tiho šumijo valovi.

Daleč okrog v mesečini
 Sveti se nočno morje,
 Tiho šumijo valovi,
 Vspavajo trudno srcé.

Ah, ta tišina neskončna,
 Ah, ta tišina morjá!
 Da bi tak mirnogloboko
 Sánjati duša moglá —

Da bi še vanjo svetile
Zvezdice zvečerni čas,
Da bi pihljaj kak vetrec
Kot pihljajo valčki na vas —

Tiho šumijo valovi,
Ladija plove mimó,
V ladji sedijo mornarji
Ter poluglasno pojo —

Pesem pojo o mladenču.
Hodil on k morju je stat,
Bil bi kot ribke v valovih,
Bil bi kot zvezdice rad.

Tiho šumijo valovi,
Vzeli so njega sabó,
Mirnogloboko v naročju
Sanja jim z dušo hladno —

Ribke veselo po dnevu,
Zvezde po noči zro nanj,
A niti ribke, ne zvezde
Tacih ne vzamejo sanj.

Ladija v dalji izginja,
Pesem le čuti se zdi:
„Tiho šumijo valovi
V morji mladenič leži“ . . .

Aleksandrov.

Apel.

Erebos, crna sjenka, lagano dolje sidje,
Na ledjih tromo vukuć čitavo breme mraka,
Te nebo njime uvi. Bl'jed mjesec ne izidje, —
Ne može od oblaka.

A sitna kandila neba, pred tronom što se pale
Gospoda Svetodršca, ni jedno da zasine:
Možda bi zaljubljeni, bleneć u zv'ezde male
Odavde iz nizine

Aćeć se uzdisali, tražeći zv'ezde svoje
Da o njih kao o klin ljubavnog svoga jada
Objese staru torbu, a tog se zv'ezde boje —
Napolje ne će sada.

U šumi tada bijah, i osim daha svoga
Ništ drugo nisam čuo; sve tiho, mirno bješe;
Ne misleć skoro ništa, dokle do uha moga
Glasovi ne dopr'ješe.

Poče se krhat granje, zatutnji zemlja crna,
Tužna se začu dreka. I tada, sva od suza,
Protrča pored mene, ko šumska laka srna,
Izdrta jadona Muza

A za njom u potjeru nekakvi s' ljudi dali.
Svak' nosi uz olovku i listak knjige b'jele:
Neki je kao bure, ko motka, neki mali,
Ima ih svake fele.

Poznadoh po glavama, po čelu i po nosu,
Što gone jednu Muzu, čime se bave, tko su:
Neki je vuko liru, a neki gusle svoje,
A neki i oboje.

Debeljko neki viče: „Ah, stani, vilo sveta,
 Smiluj še, pa mi kaži, šta radi draga moja;
 Da li joj i sad bio na rame golub sl'jeta,
 Šireći krila svoja?
 Ah, reci, vilo moja, da li me jošte ljubi?“ ...
 Dugonja opet neki za njome b'jesno viče:
 „Vol'o bih, kad već ljudski pakosno grizu zubi,
 Da me se bar ne tiče.
 Pokvaren sv'jet je cio, moral je pao nisko,
 Vrline s' ne poštuju, svak čuva ledja svoja;
 O tom sam s' uvjerio, honorar kad sam isko
 Za slavna djela moja“.
 A jedan mali plače, što braća okove vuku;
 Bezbožne lije suze, za novcem srce boli.
 Dvojica s' opet ostrag u svome b'jesu tuku,
 Kog od njih Zora voli.
 I sreća vr'jedi mnogo, kad ledja ne okrene,
 Te Muzu ne stigoše, jer bješe vr'jeme došlo
 Da treba ići piti, manut se pjesme derne —
 Dvanajst je većem prošlo
 Smiri se sve; i rulja sanjivo s' krenu kući,
 A Muza iz zaklona, gdje bješe, gore s' diže,
 Izadje i, razgledav okolo uzdišući,
 Tužno mi pridje bliže.
 „Baš dobro, kad te nadjoh, da vidiš jade moje —
 Ta će me čudna djeca vječito tako dirat;
 Reci mi, na koga bih, radi obrane svoje,
 Sad mogla apelirat?“ — — —

V. J. Isajlović.

Bisernice.

I.

Tiho, tiho, djevojčice
 Noć je mirna, tija,
 Kano talas sinjim morem
 Lahor se lelija.

Mjesec kano božje oko
 Već na obzor šeće,
 Već izadje — već se eno
 Za oblakom kreće.

Tiho, tiho . . . nek posrebri
 Orno ruho tami . . .
 Nek te vidi, nek se skrije,
 Skrije i posrami!

II.

Da moj Pegaz ob'jesno se
 Katkada ne stresa,
 Ponio bih tebe, dušo,
 Na njem u nebesa.

Da te tamo andjelčići
 Ko kraljicu slave,
 Gledajući, nebo moje,
 Tvoje oči plave! — —

A ja gr'ješnik pod nebom ti
 Ne bih prestó p'jeti,
 Pjesme bi mi znale nebo
 Gr'ješniku otp'rjeti.

III.

Zora puca, diko moja,
Sitne zv'jezde ginu
Pred sunašcem, što se penje
Nebu na visinu.

Tako ti i u mom srcu,
Dušo moja, biva:
Sve su mome samo zv'jezde —
Ti si tome kriva.

Što će noć mi, da ih gledam,
Kad mi dan je s tobom!
Sunce moje! — noći bit će
Dosta i za grobom.

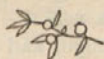
IV.

Što se taman oblak vuče
Preko tvoga čela,
Što je tebi, zlato moje,
Golubice b'jela —?

Pusti brigu, ta ona je
Još za naše stare,
Kada će nas morat trti,
Onda nek nas tare.

Još nam živo srce mlado,
U grudima tuče: —
Guči i ti, golubice,
Kad ti golub guče!

J. Grgačev.

Notturmo.

Kraj mene evo sv'jeća dogor'jeva,
Još tužno dršće zadnjim svojim plamom —
Još časak koj' — i sve će oko mene
Zaodjeti se strašnom, grobnom tamom . . .

Taj zadnji plamen pada mi duboko
U trudne grudi — čudno obasjava
Ruševine u -rcu, gdje mi tiho
Pod njima ljubav pokopana spava.

A ja ih čuvam — ruševine svete —
I pod njima to pokopano blago . . .
Oh tame, tame! — ta meni je preveć
I jednoć što me sunca žar podragô!

Jandrin.

Pod trešnjom.

Pod cvatućom sjedim trešnjom,
Lagan vjetrić piri,
I milmiris od cvijeća
Zrakom dalje širi . . .

Vjetrić piri, — cv'jeće stresa
I u dalj ga nosi
Bog zna kamo! — Tako i nas
Nemila smrt kosi . . .

B. Javorov.

Iz drame „Poluljudi“.

Čin II.

Promjena.

Soba u Sučića. Malen prostor, niski strop, oniski prozori. U zatku su dva prozora, između njih divan, a pred njim stol s par stolaca. Desno ulazna vrata.

Između njih i ugla ormar, ali tako postavljen, da ima između ugla i njega nešto prostora. Lijevo su vrata u drugu sobu. U uglu stolić s fotografijama i cvijećem. Na stijenama slike veće i manje, umjetno cvijeće, a tuj i tamo visi i paučina. Zastori su skinuti. Sa stropa visi svjetiljka, okićena cvijećem. Sve u neredu, očito se stanari sele.

Melanija. Mileva.

MELANIJA. *(šeće uzrujano sobom, tura stolce, odlazi u drugu sobu, pa opet dolazi, Čuju se koraci, ona sjedne.)*

MILEVA. *(ulazi srdito, odlaže ogrtač, baci ga na stolac, pa snimajući šesir odlazi u drugu sobu.)*

MELANIJA. Ne znaš ni pozdraviti, kad kući dodješ! *(ustane.)*

MILEVA. *(iz druge sobe.)* Molim te, daj mi mira! Srdita sam! Gdje je svijeća, — ovdje je tamno ko u rogu.

MELANIJA. A što sam ti ja kriva, da si srdita? Gdje si bila tako dugo?

MILEVA. *(iz sobe.)* Ta kazala sam ti, kuda idem. Bila sam kod prijateljice, kod Lize!

MELANIJA. Ti mi nisi ništa kazala, kuda ideš. U našoj se kući uvijek tako radi, bez znanja, tko što hoće. Ne pita se nikoga, a mene . . .

MILEVA. *(izadje iz sobe.)* Već si počela izazivati! Danas nisam dobre volje.

MELANIJA. To mi je zahvalnost!

MILEVA. Kakova zahvalnost? Na čemu?

MELANIJA. Tako zar? A radi koga se mi selimo evo u ljepši stan? I sada će nam valjda uspjeti da dobijemo i stanara. I kitimo te i sve — a ti tako . . . Misliš, da ne znam, zašto si zle volje, zašto si objesila nos? Ti si htjela ići ovih dana u Zagreb s prijateljicom, a mi ti nismo dali . . .

MILEVA. U Zagreb? Ah, ta na to sam već i zaboravila.

MELANIJA. No da — ti baš zaboravljaš tako lako ono, što hoćeš da imaš. Al mi ti nismo mogli dati onda odmah onoliko novaca.

MILEVA. No, no — sad ne idem u Zagreb. Ja ne trebam sada ništa nego da mi daš mira.

MELANIJA. Nemoj se odmah srditi. Danas sam upravo sračunavala i sračunala sam, da možemo uzeti još ovaj mjesec predujam,

a da ne trebamo još platiti dugove. Poslala sam Nikicu k ocu, da digne još večeras novaca . . .

MILEVA. (*razdraženo.*) Što me briga, ja ne trebam ništa, ja ne idem u Zagreb. Ja ne ću da mi kasnije sve spočitavate. Ja ne ću ničesa! (*ode k prozoru i gleda van*).

MELANIJA. Eto, kakovo si ti veliko dijete; a nisi više tako ni mlada. — — Ja sam u tvojoj dobi bila već dvije godine udata. Pa napokon, trebamo novce, da kupimo novo pokućstvo. Ovo nije za novi stan. A uostalom, znaš, pazi — — godine odmiču, a onda — — ?

MILEVA. Ne spominji mi udaju. Uvijek ta prokleta udaja! Ja znam i sama, što će biti . . . A ti mi daj mira . . . Ja znam, što mi je . . .

MELANIJA. Eto je: sada ne će u Zagreb. A ja već poslala po novce, samo da njoj po volji učinim, da ne kaže, da se za nju ne skrbim. Misliš li ti, da je to meni lako? Misliš li, da će to uvijek tako ostati, da ćeš uvijek imati nas, koji ćemo te hraniti i paziti na tvoje želje? Misliš, da je ugodno hraniti u kući — usidjelicu, staru frajlu . . . ?

MILEVA. Vi me ne trebate uzdržavati; hranit će me drugi.

MELANIJA. Ta da što! Nego, upravo, svi se jagme za tobom. Znaš, da ima danas dosta djevojaka; eto — prošlo ti dvadeset godina, ko jedan dan da je prošlo, već si gotovo oevala. Sada već dolaze druge, mlađe na red. A što misliš dočekati ovdje, u ovoj varošici? Doći će kakov kalfa, trgovac, a onda — nema druge, morat ćeš ga uzeti; jer ostati stara parta — — to ti ja ne bih dopustila. To nikad . . .

MILEVA. Ja ne bih ni uzela komija. Uostalom, ja znam što, radim.

MELANIJA. A ne — ne ćemo tako! Ti ćeš u Zagreb, bar za sada, dok uredimo novi stan. U Zagrebu ima mnogo ljudi, tamo si još nova, nepoznata. Smoći ćemo već nekako za odijela; pa ako već Bog nije dao, da budeš prva, ne ćeš biti ni posljedna. Ti ne možeš kazati, da se ja ne brinem za te. Kad su me udali, vjerovala sam u muža i, premda smo se već prvi dan popravdali — ta ti ga poznaš, kakav je — ja sam dugo još vjerovala u njega. Pa one sve seobe od mjesta do mjesta, pa sve one svadje radi novca, onaj strah, hoće li dati! Kano golubi živjeli bismo, da nema toga nesretnoga novca. Ali ja ne mogu ništa početi bez novaca. A on se ni zašto ne brine: zakopao se u svoju službu i pisarnu, bježi od kuće i, ta vidiš i sama, ne može mu se kazati riječ, a da ne dodje do svadje. Misliš li, da bih ja to sve trpjela, da mi nije djece?

MILEVA. (*plačljivo*) Ja ne trebam ništa.

MELANIJA. Tako? — Ali se ipak rado kitiš, rado ideš na plesove, rado putuješ. Eto, sad si bila na ladanju, sad ćeš opet u Zagreb. Ta budi jednom pametna! Ja ne žalim za tim novcem; ali vidiš, kako živimo, pa budi bar zahvalna. Eto — ja ne trošim na sebe:

otac i ti — vi trošite sve. Otac daje meni moj dio i onda eto: tim plati stan, tim živi, tim hrani obitelj, oblači sve. — — I još mi onda kažu: idi i ti na zabave, na putovanja! Ta ljudi božji, gdje vam je pamet?!

MILEVA. (*rasplače se*) Mama, prestani već jednom, ja ne ću ništa, ne trebam ništa, — — ja ću pobjeći iz kuće.

MELANIJA. Tako ti baš i otac govori, tako i radi... S vama se čovjek ne može porazgovoriti o kućnim stvarima. Ja sama hoću da trošimo na tebe — — ali ti bi morala ipak drugačija biti.

MILEVA. Ma kakova da budem; ja ne znam kakva da budem?!

MELANIJA. Drugačija! Ja bih željela, da mi iskazuješ barem neku ljubav. Ti ne možeš pojmiti, kako me vrijedja ovo tvoje ponašanje.

MILEVA. Pa kako da se ja to ponašam?

MELANIJA. Ja sam uvijek sanjala o nekom tihom, sretnom životu, o djeci, o miloj djeci, nježnoj. Moja mi je majka uvijek pričala o našim plementim predacima, o djedovima, i ja sam si bila stvorila posebne ideale o mužu, o obiteljskom životu. Ja nisam bila naučena na prostaštvo i na surovost; a u ovoj je kući upravo sve obratno od onoga, o čem sam ja snivala. Ja bih zaboravila i ime i čast i porodicu — ta što će mi sve to! — ali vi me upravo svi ubijate; ja sam se među vama naučila biti i zla i prosta, a sve to od očaja.

MILEVA. A što ti koristi da uvijek o jednom te jednom jadi-kuješ?

MELANIJA. (*promumlja*) I pravo imaš. Vas i onako ne može ništa da gane. (*stanka*) Prostri žurno stol.

MILEVA. (*sjedi do prozora i čupa okrajke zavjese.*)

MELANIJA. (*priskoči i uzme joj iz ruku zavjesu*) Zar misliš, da to ništa ne stoji? Idi načiniti stol! Ako dodje otac, pa ne nadje sve u redu, bit će opet larme! (*ustane i podje van.*)

MELANIJA. Gdje je samo taj Nikica? (*gleda na prozor.*)

MILEVA. (*povrati se i prostire neuredno stol.*)

MELANIJA. (*promatra je neko vrijeme, a onda uzme sama nervozno naredjivati stol*) Vidim, vidim, da ti se ne da. Daj amo, molim te. (*ode van.*)

MILEVA. (*ode do prozora, otvori ga, stane šetati sobom*) Kakve su to čudne misli u njega? Ni ne misli više na mene! Zar da ja zbilja budem zaboravljena? Tako se ne smije svršiti.... To je preglupo!

MELANIJA. (*udje sa svjetiljkom, koja podrhtava od propuha*) To je odviše! (*viče*) Zatvori prozore! Ta ti si danas poludila, gdje su ti misli? (*stanka*) Ali gdje je Nikica? — — Zatvori prozore, čuješ li? (*ide sama pa zatvara*) Kuda misliš? Gdje su ti misli?

MILEVA. Pusti me, molim te. Sparno je ovdje; ne može se obastati.

MELANIJA. Grizi, grizi, dok imaš koga.

(*Nikica unilazi plaho, vuče se polagano.*)

MELANIJA. (*skoči k njemu, naglo*) Gdje si ti tako dugo?

NIKICA. (*podmuklo*) Bio sam s Mišom.

MELANIJA. A nisam li ti ja kazala, da ne smiješ s njim ni k njemu. (*pauza, gleda ga jadljivo*). Ali da, ti — pa mene slušati, ta svijet bi se preokrenuo... Svi, svi me grizete i razdražujete, samo da me čim prije u grob spremite.

NIKICA. Nisam ja bio kod njega, dao mi je samo na putu jednu knjigu... (*kazuje knjigu*).

MELANIJA. (*istrgne mu je iz ruke i baci*) A ti si je još i uzeo! Nisam li ti zabranila, da što od njega uzimlješ?

NIKICA. Ja ne dam da bacaš tudje knjige!

MELANIJA. Šuti! Kaži mi već jednom, po što sam te poslala, što je s ocem? Je li ti što dao? Što je kazao?

NIKICA. Nije ga bilo u uredu. Sve je zatvoreno.

MELANIJA. Zar nisi mogao pitati koga, gdje je?

NIKICA. (*plačući jadljivo*) Nije ga bilo unutra.

MELANIJA. Oh! plakao da bog da tako na mojem grobu. Da gdje je bio, jesi li ga našao? Govori, što je bilo, što šutiš?

NIKICA. Ja bi kazao, al ti bi me udarila!

MELANIJA. Kaži! Govori!

NIKICA. Al ti bi me... Što? Hoćeš me...?

MELANIJA. Zar misliš, da mi se hoće s tobom nagadjati? Brzo!

NIKICA. Vidio sam ga na ulici, bio je s jednim gospodinom, pak... (*oteže*) pa...

MELANIJA. (*udari ga*) Pa, pa? Što pa — što je bilo, hoćeš li već jednom govoriti?

NIKICA. (*plače*).

MELANIJA. Hoćeš li šutiti? Ili bi rado još jednu? Govori! (*gleda ga prijezirno*) Prava Sučićeva krv — kako me muči!

NIKICA. Pa se nisam ufao. Sram me je bilo, pa sam prošao mimo — —

MELANIJA. Oh, nesreća jedna glupa! Ja ga šaljem po novce, sigurna sam, da će donijeti, poručujem na račun toga vjerovnicima, da ću im večeras doći platiti, naručujem na račun toga robu, a ovaj mi načini takav lopovluk!

NIKICA. Ja nisam lopov.

MELANIJA. Šuti! Bi li se još sa mnom pravdao? Tebi ću još valjada razjašnjivati, što govorim?! O, to si izbij iz glave...

NIKICA. A što sam ja kriv, .. tučete me zabadava... uvijek me samo tučete.

MELANIJA. Šuti!

NIKICA. Dobro! (*prkosno*). Ne ću više nikada za tebe nikamo ići, ja ću pobjeći... (*odvuce se u kut*).

MILEVA. Prestanite već jednom obojica, jer ću inače izaći...

MELANIJA. Hoćeš li i ti da mu pomažeš? I ti nisi bolja od njega.

MILEVA. I on i ja, kakvi smo — takove si nas ti odgojila...

MELANIJA. (*krikne.*) Ja sam vas dakle odgojila tako? — — (*klone*) dà, svemu sam ja kriva, sve ja, pa ja. — — Svi mene okrivljuju, svi. — — A ja bih htjela, da budete svi andjeli, oh, kako bih u vama uživala, . . . a vi tako — — — Otac, otac, svemu je tomu vaš „mili“ otac kriv . . .

Ulazi naglo Sučić.

SUČIĆ. Dobar večer! Što ste opet imali? Zašto je tu tako tamno? Priredi stol još za jednoga.

MELANIJA. Što?

SUČIĆ. Došao je ovamo Mladenić kao vladin revizionalni izaslanik. Pomisli! Može svaki čas unići!

MELANIJA. Još i to. — U ovaj nered, ta kamo ćemo ga uvesti?!

SUČIĆ. Ajde, ajde žurno!

MELANIJA. Ali, ta čim ću ga ponuditi, što da donesem na stol za njega?

SUČIĆ. Što ja znam? Valjda se ne ću još i zato ja brinuti; za to ste vi žene tu.

MELANIJA. (*hladno*) Pa dobro! Ja nemam što da mu dadem. Ja ga nisam pozvala. Sad neka se još i za druge brinem, kao da nemam dosta svojih briga. Brinite se vi za te pozvance.

SUČIĆ. Al ženo, pomisli, — on je došao, da revidira; a u mene nije sve u redu . . .

MELANIJA. O — o! A kako to? Ta ti si uvijek govorio, da imaš posla, hvalio si se, da si divno uredio ured, govorio, da zbog ureda ne dospijevaš kućnim brigama, kazivao si mi, da se nadaš dobiti pohvalu, da ćeš onda moliti doplatak i nešto podpore. . . . A sad na jednom: „nije sve u redu“.

SUČIĆ. Ja sam radio dosta. Život svoj ne mogu žrtvovati službi . .

MELANIJA. Službi ne, obitelji ne — dakle zašto živiš? Po tom ti imaš nekakove tajne, posebne svrhe?! Al ti si danas nešto razigran.

SUČIĆ. Nego, nego — al daj ti radije što god! Gdje su mi djeca, gdje te moj Nikica? (*ogledava se*).

MELANIJA. (*porugljivo*). „Moj Nikica!“ I zaslužuje baš to ime! Nikica, zove se tvoj otac. Što si se zavukao tamo u kut? Hoćeš li opet praviti komedija? (*prema Mili*) Upali lampu, Mila!

SUČIĆ. Što se to opet dogodilo?

MILEVA. (*pripravljajući svjetiljku*) Sasvim ću si ruke zamazati! I da to upravo moram ja obavljati. . . .

MELANIJA. Dvorkinja ne može cio dan čekati na tvoje zapovijedi.

MILEVA. Uzmimo sluškinju kao drugi.

MELANIJA. Još i to? Krasno! I sobaricu još i kuharicu! To ti ovomu govori (*prema Sučiću*). Ja nemam novaca. Njekada mi je kao djevojci obećavao i kola i konje i mnogo toga u zamjenu za moje izgubljeno ime, kad je vidio da sam ja na sve to bila naučena, sve to imala u svojem rodnom domu . . .

SUČIĆ. (*pogleda je oštro*) Ženo! Ti kao da ne možeš o drugom govoriti, već uvijek novei i novei, pa prošlost! A šta je to s Nikicom?

MELANIJA. Poslala sam ga k tebi s pismom, a on ti ga nije htio dati.

NIKICA. Nije istina!

MELANIJA. (*udari ga*) To ti je, da se sjetiš, da ti ne smiješ mene tjerati u laž! Ja ću ti već pokazati! Pa sve da i rečem najveću laž, ti toga ne smiješ reći; ne smiješ reći, da sam krivo kazala nego moraš onako kazati, kako ti se naloži. (*Nikica jeca na glas*) A šta se dereš kao da ti kožu odiru s tijela?

SUČIĆ. Kakovo si mi ti pismo slala? Važno?

MELANIJA. Danas sam obećala poplatiti nekoje dugove. Poslala sam ga, da ti kaže, da nadješ služnika, da ponese robu, koju bih još večeras kupila i da ti reče, da ne zaboraviš dignuti novce, kako smo se o podne razgovarali.

SUČIĆ. (*razdražen*) Dà, još ću ti služnika tražiti, što sve još ne bi ti htjela . . . ? Pa onda ti novei! Uvijek, kad me hoćeš razdražiti, počinješ govoriti o novcima; a ti znaš, da ja ne trpim računa i takovih gluposti s novcima. Odnio bijes i onoga, tko je te nesretne novce izmislio. . . . To me goni iz kuće, ti predujmi, novei i novei. Nigda o čemu drugomu razgovarati! A odakle meni novei? Ti ne ćeš da razumiješ, da ja već ne mogu ovako dalje . . .

MELANIJA. Ni ja.

SUČIĆ. Mi moramo biti spremni na najgori slučaj. Moja služba visi na tankoj niti. Što će biti, ako se ta nit prekine?

MELANIJA. Jedem li ja možda novac? Je li se kitim, dajem li ga komu? Ja ne znam, kuda ga ti mećeš! . . . Bježiš iz kuće, valja imaš i kamo!

SUČIĆ. Ne sumnjiči me. Samo još to ne, to mi je najodurnije!

MELANIJA. Odurna sam ti, jel? Al kad je već tako, nemoj da radi toga drugi stradaju, ne daj, da ti kći uvijek ovdje trune, da je imaš uvijek na brizi.

SUČIĆ. Nek se uda.

MELANIJA. Po tvojoj bi se brizi vrlo kasno udala!

MILEVA. Mama, ja ne idem u Zagreb, rekla sam ti to. Ja ću pobjeći odavle. Ja ne mogu podnašati ovog vječnog pravdanja.

MELANIJA. Lako tebi; al ja, koja moram biti uvijek uz njega, do smrti ovako živjeti. Ah, kako je daleko. . . .

SUČIĆ. Mir! Šuti!

MELANIJA. Tako si ne bi dala ni sluškinja zapovijedati. Al za njega sam još mnogo gora! Muž, prostak!

SUČIĆ. Ženo!

MILEVA. Ne viči!

MELANIJA. Vikat ću, vikat ću, da me svi čuju i vide, u kakov si me položaj doveo. Doći će čas, pa ni ja više ne ću moći šutjeti. Za sada me još djeca vežu, ali taj vez može puknuti. (*Sučić*) A što me ti polako ubijaš? Ubij me najednom! Ali da, onda bi te za to sud sudio; a ovako ti ne će nitko ništa

SUČIĆ. Ženo! Djeca slušaju! Pazi, što govoriš!

MELANIJA. Što si se ti počeo brinuti za djecu?

SUČIĆ. Istina je, ja sam to tebi prepustio . . . (*pridušeno*) Al za boga, ako dodje Mladenić — —

MELANIJA. (*prema Nikici*) Ako misliš biti takov, kakov ti je otac, bolje je, da te još danas smrt proguta. . . .

SUČIĆ. (*skoči k njoj*) Zadavit ću te! Šuti! Dosta mi je! Tu sam ja gospodar i nitko drugi! (*odstupi*) Ja bih mogao zlo poćniti. Veliko zlo. Ja se toga bojim . . . (*ode van uzrujan*).

(Stanka.)

MILEVA. Mama, što ti je to danas?

MELANIJA. Oh! skoro će biti Jurjevo. Taj dan je umro moj otac, toga dana sam se upoznala sa Sučićem, na Jurjevo smo se i uzeli. Uspomene se bude. Ja ne mogu više snašati . . . (*stanka*) Kako je grozno, kad žena opazi na mužu prostotu, surovost. Onda on postane u njenim očima malen, malen; i ona opaža na njemu mnogo toga, što ne bi prije nigda opazila. Kad se čovjek već za prvih godina braka razočara, to ipak, i ako se umiri za tjedne, dane, godine — ipak, ipak svaki daljnji sukob s njim izazivlje duboku mržnju. To je veliki jaz, jaz . . . To je teško podnijeti . . . Prošlost se ne da zaboraviti . . . Doći će svemu kraj, tako se ne može dalje . . . A vi, što ćete vi, djeco — onda? (*zaplače*). Oh bože moj, bože moj! Glava, glava će da mi pukne . . . boli.

MILEVA. (*u mislima, naslonila je glavu o staklo prozora*) Umiri se, odmori se. Idi legnuti.

MELANIJA. Sva me utroba tišti i ovdje, ovdje (*otpušta si pas o struku*).

NIKICA. (*bio je usnuo u kutu*.)

MELANIJA. (*gledajući ga*) Oh! To tvrdo sree! sve proti mojim nadama, sve!

(Stanka.)

Ulaze Sučić i Mladenić.

MELANIJA. (*smetena do skrajnosti ustane i u neprilici namješta stvari po stolu*).

MILEVA. (*gleda sad majku sad oca*.)

(Pozdravi.)

SUČIĆ. (*Mladeniću*) Izvoli sjesti! Oprosti, što je neuredno; znaš, selimo se. A opet, bile su ovdje Milevine prijateljice, pa dečki, drugovi moga Nikice; a ti već i sam znadeš, kaki su već ti mladi ljudi . . . (*sjednu*).

MELANIJA. (*samo se nijemo klanja*).

SUČIĆ. (*gledajući ženu*) Jeli te još boli glava? (*prema Mladeniću*) Al znam što je to! Već je par dana neprestano boli glava, sasvim me zabrinjuje. Valjda od toga, što se selimo.

MLADENIĆ. (*tek da što rekne*) Idite k liječniku.

SUČIĆ. Ah, bio sam, al ne pomaže!

MLADENIĆ. Ne pomaže?

MELANIJA. Ne može se toj glavobolji pomoći. To je periodička bolest. Traje, otkad sam se udala. (*tiho Milevi.*) Daj se ti bar malo makni, podvori, pozabavi; ja ne mogu dulje izdržati, strvena sam. Mi ćemo već štogod kasnije jesti. (*glasno*) Izvinite (*izadje*).

(Šutnja.)

MLADENIĆ. (*Milevi*) Gle, kako je to već velika gospojica. Ja se je sjećam, dok je još bila posve malena curica.

SUČIĆ. Eh rastu djeca, rastu! . . .

(Šutnja.)

MLADENIĆ. (*opazi Nikicu, kako spava*) A gle, tko je to?

SUČIĆ. Ta to je moj Nikica. (*zove ga*) Hej, ustaj, ništarijo! Tu se ne spava. Ne čuje! Čudan dječak, eto usnuo.

MILEVA. (*hoće da budi Nikicu.*)

SUČIĆ. Ostavi ga, neka samo spava. U snu je čovjek sretan, kad je perfektно glup. Vjeruješ li tomu Nacek? Ne?

MELANIJA. (*nosi jelo*) Izvolite malo založiti.

MLADENIĆ. A gospoje?

MELANIJA. Mi smo već povečerali.

MILEVA. Večeralo rano, a otac dolazi kasnije.

SUČIĆ. Da, da, one vrlo rano večeraju. Ali ja, kad radim do kasno u noć . . . (*pogleda ženu, pa se smete*). Ta nesretna glavobolja! Jadnica je ta moja žena.

MLADENIĆ. To sam ja došao ovamo očito na nepriliku?

MELANIJA. } Molim vas!

MILEVA. } Ta nemojte!

SUČIĆ. Al kako si samo mogao doći na takovu pomisao? Žena će ići spavati; a mi ćemo se ovdje na samu lijepo, onako prijateljski razgovarati.

MELANIJA. Da, vi ćete mi oprostiti, što ne ostajem s vama u društvu. Bolest je jača. Ići ću da malko otpočinem (*ode*).

MLADENIĆ. Dakako, dakako, bolest je prvo, zdravlje je najglavnije.

SUČIĆ. Sirotica.

MILEVA. (*uhvati zgodan čas, kad je nitko ne gleda, pa izadje*).

SUČIĆ. Mileva! Mileva! (*hoće da joj nešto zapovjedi, ali se uvjeri, da je više nema*).

MLADENIĆ. Nema nikoga; sada smo već jednom hvala bogu sami.

SUČIĆ. Jedi amice, jedi, gle, dok se još puši.

MLADENIĆ. Imamo još vremena. Evo što sam ti htio kazati: meni je već dosta tih tvojih komedija.

SUČIĆ. Komedija, što ti s komedijama? Prihvati se one boce, — dobro je vino, staro, zagorsko.

MLADENIĆ. Ja nisam došao po to ovamo.

SUČIĆ. Al ta ti si moj gost!

MLADENIĆ. *(ne obazirući se na njega.)* U ovom gradu sve se nešto muti, miješa. Mladi ljudi! Ali ti toga svega ne vidiš. . . .

SUČIĆ. Ah! Mani se toga.

MLADENIĆ. Dà, dà, ti . . .

SUČIĆ. Znaš, tebi se čini, al to nije; znaš ja na primjer, meni se sve ne čini tako pogibeljno. Kod mene je gore, ja ne mogu toga vidjeti. Ja sam ti u užasnom položaju, na najzadnjoj stepenici. Mnogo ima toga, što me je dognalo u taj položaj, što mi ne da da se pridignem. Ti kao čovjek i prijatelj, ti bi to sve morao uvidjeti i no — no, ta ti znaš, ti me razumiješ, ti znaš, što mislim. Ja sam zaokupljen silnim brigama, rastresen sam . . .

MLADENIĆ. To se vidi iz tvojih spisa . . . To su grozne stvari . . .

SUČIĆ. Valjda me ne misliš . . . ?

MLADENIĆ. Bože moj! Što bih ja mislio? Ja nemam ništa misliti, kao ni ti o tom. Vršiti mi je samo dužnost i ništa više

SUČIĆ. Ali promisli malo, ako si to zbilja nakanio: žena, djeca a ja, starac.

MLADENIĆ. Valjda me ne kaniš još sjećati onoga, što mi je činiti?

SUČIĆ. Dakle ti ćeš ja — vi — ti!?

MLADENIĆ. Večeras si me bio opio, izvrgao opasnosti; a sada hoćeš da me mitiš večerom, hoćeš da me pripovijedanjem i jadikovanjem smeteš. Ti se ogriješuješ o čast pravog činovnika. Onda to: panduri kartaju i spavaju u stražanici i veli se, da tako obično rade. A ti na sve to ništa!

SUČIĆ. Svog staroga prijatelja i pobratima ti ćeš javiti!

MLADENIĆ. *(digne se.)*

SUČIĆ. I ti me misliš sasma upropastiti!

MLADENIĆ. Ja nisam toga nikad nikomu kazao. Iz toga to ne slijedi. Možeš moliti, možeš i — prosvjedovati — možeš se nadati. Možda imaš protekcija — ići će. Ali ja moram da si utvrdim povjerenje, ja moram uništiti sve neurednosti. To je nužno za mene. A sada — zbogom! *(polazi.)* Pozdravi gospoju i gospojicu.

SUČIĆ. Ti ideš? Ti zbilja odlaziš?!

MLADENIĆ. Servus amice! *(odlazi.)* Inače, mi smo stari — u privatnom. . . . *(izidje.)*

SUČIĆ. *(prisuškuje korake, poleti k prozoru, sjedne, zagleda se van, ustane, a onda poleti naglo na vrata.)* Nacek, Nacek! —

Promjena.

Branislav Vinkov.

Idila.

Spisal V. Furjan.

To je vroč dan . . . Nebo čisto in solnce je pripekalo. Vroč pot je kapljal z obrazom kmetom, ki so delali na polju.

Lepa vas so Moravci. Kot kotlina se razširja dol od severa proti jugu; po sredi teče Bukovnica, mal potoček, ne baš slikovit po prirodni lepoti. Ali, ako solnčice tako prijazno zre skakljajoče valčke, zdi se ti, kakor li jih ogrevale v ljubezni do cvetic, ki se priklanjajo v hladno vodo. Na desni strani potoka se pa rasprostirajo naši Moravci.

Nedaleč od potoka na malem bregu stoji hiša, zidana, precej prijazne zunanosti. Tam za njo stoji kozolec, za tem se pa rasprostirajo njive in travniki.

Katarina je bila dekla pri le tem kmetiču. Njen oče je bil nekdanj vaški čednik, mati pa tudi dekla . . . In ona je bila njiju hči . . .

Sedaj le je bila baš na polju. Ni ji prijalo to silno pripekanje; večkrat se je vzravнала in vzdihnila in si brisala vroči pot.

Plela je . . . Ni baš prijetno biti o takem le času na polju. Zamišljena je bila, večkrat je namreč kar pustila delo in brez njega sedela, kar drugekrati ni bil njeni običaj . . . In tudi govorila je sama s seboj . . .

„ Da bi že vendar kmalu prišel . . . Pa še pisati noče . . . Ta neumnež . . . A rada ga imam . . . “

Včasih ji je tudi sladek smeh zaigral krog usten . . . V tem je pa pritekel k nji mlad šolarček držeč v roki drobno pisemce. Vzveselila se je, skočila k njemu in iztrgala pismo iz dečkovih rok. Ta jo je začudeno in debelo gledal in odšel, ona je pa brala in brala.

Oh, kako lepo piše! . . . Da, da in tako zna pisati le on . . . le on . . .

Bil je vojak. Pred dobrim letom se ji ga vzeli. Sosedov sin je bil . . . Oh, kako je bilo veselo, ko je bil še doma. — Kako sta, ko sta bila še majhna, veselo skakala okrog, kako se lovila po zelenih travnikih . . . Ej, rada sta se imela . . .

In sedaj so ji ga vzeli . . . Ni li to grdo? In kar brez njenega dovoljenja! In kolikokrat ji je dejal, da je samo njen . . . in pel je še isti večer, ko so ga potrdili . . .

Farni zvonovi prelepo pojo,

Fantič pa jemlje od ljubee slovo . . .

In rekel ji je tudi tisti večer: „No, ali veš, kaj sem ti rekel, ko sva bila majhna. Zdaj vidiš, da je res!“

Ona je pa jokala.

Za dva meseca je odšel. Samo roko mu je podala. In odšel je in pel . . .

Regiment, regiment po cesti gre,
Moj fantič pa mej njimi je . . .

Pridružil se je drugim fantom. Najlepši je bil izmeđ vseh . . .

Minulo je od tega že leto dnij. Bil je že doma na „urlaubi“. . . Hentano je lep v tistih rdećih, dragonskih hlaćah in v modri suknji. In rdećo ćepico ima. Ha, kako se je prestrašila, ko ga je prvićrat zagledala. Bila je ravno tu na njivi. Kar nakrat zarožlja nekaj na cesti. Mislila je, da je sam „hudi“. . . Ni se upala ozreti. Tedaj pa pristopi k nji sosedov Tome . . . oh tako lep. Smejao se ji je . . .

Pa kako je vzrastel . . .

Salutira ji in ji poda roka. In govorila sta. Kaj ji je vse pri-povedovao! Kako jaha konja, kako eksercirao . . . in še drugo . . . Mnogo je govoril, ona ga je samo poslušala . . . in se mu ćudila . . .

Danes pa to le pisamee. In v njem je fotografija, kjer je ravno tak, kakor takrat doma . . . Kar ni se ga mogla nagledati.

Postal je mrak . . . Većer je razširjao svoja krila nad zemlju. Zvezde so se užigale na nebesu. Tišina je zavlaoala . . . Iz kapelice tam na bregu je le zazvenel mlo in otožno mali zvonćek, njegov glas se je razlegao po dolinici. Katarina se je vzbudila iz sanj . . . Pokleknila je na rosno travu in počela moliti. Vedno ji je pa prihajala na misel fotografija, ktero je poslao Tone. V duhu je vedno zrla oni lepi obraz. V roki je držala pisamee. Zopet se je zamislila, ni pazila na fotografiju, ki je padla s pisameem vred na rosno travu . . . Oh kako se je ustrašila . . . ! Kakšna je sedaj podobica! Kako si je lepo mislila shraniti podobicu! Solza ji je stopila na oći . . .

Zadnji zvoki so odzvenili tiho v noć . . .

Hitela je proti domu . . . V sreću je obćutila tiho srećo . . . Le većasih ji je postalo tesno . . . Oh, ta fotografija!

Nebo i pakao.

Nacrt pripovijesti.

Po dugom i tamnom hodniku velike neke zgrade grada Zagreba, ćetao se polaganim koracima mlad ćovjek. Lice je njegovo bilo još mlado, ali već dosta navorano; u onoj tami još je stariji izgledao, jer mu oći nijesu imale mladenaćkoga sjaja. Ruke je pružio mrtvo niz tijelo i ćetao dugim, zamišljenim koracima. U tom se morao svaki ćas da komu ugne: po hodniku vrzlo se mnogo isto tako mladih lica, bilo je i ženskinja. Od nekuda razdao bi se na mahove veseli smijeh, a zamišljeni bi mladić digao glavu, trgnuvši se iz svojih misli.

— Vi dolazite prva? — pitala je šptom jedna gospojica svoju onisku drugu.

— Ne, odgovori ona, onaj je gospodin prvi — i pokaže zamisljenoga mladića.

Ovaj toga nije čuo; a na današnji dan teško bi štogodj mogao da razumije. On je danas imao da pravi ispit za građanskoga učitelja. Ako ima u čovječjem životu odlučnih časova, — ovaj je čas za nj bio svakako odlučan. Tjeskoba, velika tjeskoba, okivala je gvozdenim obručem njegovo čelo, krv mu je tekla žilama mrazom, a noge se nervozno premetale po kamenitim pločama hodnika. I njegov glas — gdje kad bi štogodj za se šapnuo — bio je drhtav, nervozan i uopće se on sav činio bolestan. Pa baš — sad, u taj čas, gdje bi mu trebalo jakosti, bio je on najslabiji u svom životu i — gotovo je i blijedio, kad bi pomislio, da će za par časaka nastupiti kriza njegova života — —

Čudnovato! Kad je svojim tihim i trepetljivim glasom govorio ispitnom povjereniku svoje ime, ohrabrio se najednoć i — čekao bez straha, što će biti. Prvi dobri odgovori ohrabрили ga i on je gotovo bezbrižno odgovarao dalje na pitanja iz prirodopisa i gospodarstva. Kad je svršio, sjedne zadovoljno i — ne znajući pravo ni sam, za što — izvadi posjetnicu i veselim je licem preda svomu drugu. U taj je čas bio valjda oćutio, da ga veliki vez spaja s njegovim drugovima, što su mirno čekali, dokle na njih red dodje, pa je na ovaj dosta smiješni i nespretni način htio da popravi, što je svojim neprestanim mućaljivim držanjem na hodniku sagriješio bio.

„Andrija Mihletić, pučki učitelj“ stajalo je na toj posjetnici. Drug je njegov čudeći se primi, poda mu svoju i stisne pruženu mu ruku. Za malo dodje i na toga red, — a za to vrijeme, što mu je dosta polagano prolazilo, zadubi se Andrija u misli. Te su misli bile povjest njegova života, života, — koji je u sebi spajao najveću, najmirniju sreću s najdubljim, očajnim paklom.

On se sjetio svega, što je doživio poslije susreta s njom, sa svojom milom, koja mu je medenom kupom ljubavi osladila mlade dane. A njegovo srce, koje je bilo od prvih dana života naviklo na hladnoću, širilo se od sreće: ono trnje, što je dosada bolo bosa noge siromaka, pretvaralo se u same ruže, svježje, mile — — — — Kad je stupio u drugi razred gimnazije, umrije mu otac, niži činovnik, i on ostane sam kao prst na svijetu (majke nije gotovo ni poznavao, jer je umrla u prvoj njegovoj godini). I do tada nije bio navikao na bogat i razmažen život; no i od malene plaće njegova oca dalo se ipak živjeti, prilično živjeti. A sad! — — Sad je morao da oćuti svu gorkost siromaštva. Bez oca, bez ikoga stao je da živi on — gotovo još dijete, stao je da radi, da se sam hrani. Ako je i bio dobar, pače odličan djak u gimnaziji, ipak je morao dosta koraka i truda da potroši dok je stekao par instrukcija. Isprva je mislio, da će tako ipak moći dobro proživjeti vrijeme nauka, — ali je brzo uvidio, da se s 13 for. mjesečno ne da živjeti. Ipak — pomalo se privikao bijedi i — makar gotovo gladujući — mirno proživljavao dane te mućne mladosti. Nije ni čudo, ta je tako za rana dozrio. A osim toga — bio je on talenat; znalo se za njega u cijeloj gimnaziji. „Izvrstan latinac,

moj ponos!“ hvalio se njim debeljušavi profesor, stari svećenik. A i želja je za naukom bila u njega strašna: sve vrijeme, što mu je preostalo od nauka i napornaa podučavanja, posvetio je knjizi i naobrazbi. Već u mladim godinama bio je veoma načitan i poznavao prilično književnost mnogih naroda; smislio je pače i posvetiti se filozofiji — naravno iza mature, a ta je bila još daleko.

Tako je živio jednoličnim životom, živio, uzdajući se u sebe i razmišljajući o svojoj budućnosti. Ali svi njegovi snovi rasplinuše se najednoć kao pjena na valu. Jednoga dana žurio se na instrukciju i upravo htio da zamakne u neku ulicu, kad spazi djevojku, što se neodlučno ogledavala ulicom, kao da traži nekoga.

— Molim vas, oprostite, što vas smetam — ide li se ovuda na obalu? — približi mu se ona napokon.

Glas, nekako tih, pun nježnosti, dojmi se čudno mladića, koji je u svom životu sasama zaboravljao, da u svijetu ima što drugo osim knjiga i nauka. I nekako čudno bude mu, kao da mu je te sitne riječi rekao netko bliski; i gotovo zahvalno pogleda vedru i milu djevojku. I onda — prvi puta u svom životu — zanemari instrukciju i podje, da je prati do mjesta, kamo je željela.

Za par mjeseci — iza dugih snova, zgodica i nevoljica ljubavničkih, — upoznao se Andrija sasama s „njom“. Zvala se Mila, a bila je kći pomorskoga kapetana u S. Od dana, kad su se upoznali, nastao je za njega novi život; on je pače, može se reći, tek sad oživio, kad je oćutio svu sreću te tihe ljubavi, koja mu je dala ono, što mu roditeljski dom nije više mogao da podaje. Pa i uživao je on tu sreću — punim grudima udisao je slast, koju mu je ona nudjala — kao ptica, što bez brige cvrkuće u šumi. Njemu se ta sreća učini nešto, za što treba da živi; ti dugi, veseli razgovori s Milom, to čekanje i sve druge sitnice mlade ljubavi učiniše mu se jedinom i pravom srećom u svojoj onoj pustoši, koja ga je okružavala do tada. I isto njegovo siromaštvo nije ga mnogo smetalo u mislima; pa ako je i prije bio sanjar, sad tek sanjao i sanjao... Počne pisati i pjesme; i u jednom broju „Vijenca“ izidje za malo lijepa kita njegovih prvijenaca. To ga je malo uzo-holilo, a i Mili je bilo ugodno — i od tada se još žarče bacio na književni rad.

Naravski, tim je morao zapustiti školu, a i novaca je bilo manje. Njemu to nije mnogo smetalo; i pomalo, gotovo neopazice upao je on u nerad, opajao se srećom, koja ga je otimala životu. Isprva se to dakako nije opazalo; no u sedmom razredu, na svršetku godine, kad je bio kod Milinih roditelja već odlučan za zaručnika, posklizne se od svojih odličnih svjedočaba veoma natrag i jedva se izvuče. Ipak — ni to ga ne uzbuni; odviše je bio sretan uz svoju Milu (već su si i „ti“ govorili i on je bio svaki dan u nje). Lagano i tiho, kao što se pauk bliža svojoj žrtvi, kao što je zaplete i ubije bez šuma, tako je i ta sreća oplela Andriju velom raja za propast njegovu. On već nije mogao ni da shvati, kako bi mu bilo bez Mile — i njegove knjige, koje je nekad gutao mirno,

s uvjerenjem, da to od njega traži budućnost, ležala su netaknuta na stolu i prašina, debela prašina slagala se nad njima. I u školi se već počelo opazati, da on ništa ne radi; no njegov prijašnji ugled sačuva mu još malo upliva, i on izidje prvi semestar osmoga razreda s prvim redom, doduše dosta slabim. Ni to ga nije trgnulo; on je upravo živio u svom blaženstvu, i sve je drugo za nj izgubilo smisao, — osobito sad, dok je znao, da će iza mature biti doista njen zaručnik.

No — na maturi propane on.

Ovo ga sruši za čas. Sve ono, što je smišljao prije, dok još nije poznavao Mile, propane. On je brzo dogledao, u što je zapao; no s lakoumnosću, kojom se naučio promatrati sve, osim svoje ljubavi, odlučio, da će poći u preparandiju. Bilo je plača i suza, dok su Milini roditelji na to privoljeli; ali Andrija se uza sve to još i zaručio s njom malo kasnije i podje na njihovo dobro u S., malo primorsko mjestance, da sprovedu praznike.

— — — Za tihih ljetnih noći, što ih samo primorsko nebo može da poda, sjedili bi na žalu; on, dragajući lako njenu kosu, a ona — držeći njegovu ruku u svojoj, maloj i mekoj. Visoki, puni mjesec svjetlio je daleko svojim srebrenim trakom; nigdje ni čuha: samo riba kadikad zapljušti na gladkoj površini morskoj i svojim srebrnim ljuskama zasvijetli se na mjesecu. A tamo dalje — preko mnogo zaljeva — vidi se kriješ na gori, što se, tamno kao sablast, odrazuje o sivom nebu — — — i malo, bijelo jedro, što brzim lijetom presijeca noćnu tmninu, — sve je to tako tiho, grobno, kao da se sva narav složila, da svojom tišinom, tim velikim, dubokim mirom posvjedoči njihovu tihu sreću. U tim časovima šutjeli su oboje; bojali su se, da riječ pomuti taj mir, to duboko blaženstvo. — —

U tom raju sprovede Andrija dva mjeseca i ode iza toga u Zagreb na učiteljsku školu. Za godinu dana bude namješten kao pučki učitelj u N. — mjesto, koje je bilo gotovo cijeli dan daleko od S., gdje je Mila s roditeljima živjela. Kakve je on muke trpio! Svaki joj je dan pisao, svaki dan ljubio njen odgovor; ona mu je bila pred očima, lebdjela pred njim u snu i na javi, a ipak — da se dotakne njene ruke, da podraga njenu kosu — toga nije mogao. Hleptio je, s bolju hleptio za časom, kad će je moći nazvati svojom, za uvijek — —

— Kad budeš građanski učitelj, dodji po nju — rekao mu je otac Milin. Ove su riječi bile krvavim slovima zapisane u njegovo srce, slovima, koja su mogla postati zlatna, da . . .

On bez nje naprosto nije mogao da živi. Sav je oslabio; a učio nije posve ništa. Zamrzio je upravo te knjige, sad, kad je teškom mukom savladavao njihova sitna slova — a znao je, da drukčije ne može do nje. Trpio je silno, i napokon se gotovo tupo smirio. U nekoj magli, koja ga je zavila svega, nije ni čutio, kako brzo prolaze dani, kako upada u sve veći nerad, u sve veće neznanje. I škola mu dosadi; on zamrzio na tu djecu, jer je i u njima gledao

nešto, što ga je smetalo, što mu nije dalo do Mile. On nije predviđao, što će se dogoditi; nije ni slutio, da će — propasti prvi put na ispitu. . .

Toga dana sjećat će se, dokle bude živ. Isprva nije gotovo ni shvatio, koliki se zid diže među njim i Milom; tek kasnije, kad je vidio da ga roditelji Mile, koja ni nije ni htjela ni mogla da mu isto spočitne, primaju tek njoj za volju, a njegove muke da se produžuju još za godinu dana — onda je tek razumio, što je i što će radi toga da bude.

□ Svakim danom upadao je u sve veće očajanje, uvidio je pače, da već ništa ne zna, pa kako su ga zadnji događaji učinili malodušnim, poda se posvema očajanju i gledaše samo s tupom rezignacijom na svoje nikad ne otvarane knjige. Mila mu je pisala, kao i prije, njeni su listovi bili puni ljubavi, kao i prije, — no on je kod svakoga retka morao pomišljati na ogradu, koja ih dijeli, bivao očajniji i zanemarivao se sve više . . .

Tako je i drugi puta na ispitu pao.

— Što sad? — pitao se on očajno, buljeći u pismo, u kojem mu je Milin otac javljao, neka se ne trudi do nje, jer nije vrijedan, da se zove njegovim zetom . . . — Što sad? — pitao se on, gledajući u neprozirnu tminu noći. Bude mu, da se opije, da prokune sve. — Na dohvat sam bio najveće sreće, već sam je držao, uživao, — pa sve je propalo! — premišljao je on i htio da okrivi i knjige i Milina oca i čitav svijet — a napokon je morao priznati sam sebi, da je kriv samo on — on sam. A što sad? — Na to nije bilo odgovora. Izadje i bludjaše dugo ulicama, dok naposlje ne zaspe na prvoj klupi u Tuškancu . . .

Sjutradan dobije pismo od — Mile. „Sjeti se ljubavi naše, Andrija, sjeti se u svega i odluči se jednom, odluči se za tvoju i moju sreću!“ — —

— Odluči? — mislio on, — odluči? — — Što? Zar ima spasa?

Isprva uopće nije mogao vjerovati, da ima spasa iz ovoga pakla, no — ipak mu se pomalo u sreću stala buditi nada i iza velike duševne borbe — odlučio, da se učiti — učiti radi Mile, radi svoje sreće.

Godinu je dana probavio uz knjigu. On — već posve odučivši se knjizi i nauči — stane učiti poput strpljiva dječeta sve, sve — od prvih početaka. Bio se silno zanemario, pa je trebalo savladavanja, da se priuči na taj naporan, neugodan rad. No ipak, ipak! — on nije sustao, nego (bodrili su ga u tom Milini listovi) makar s naporom i jadom, prouči sve. Koliko ga je to muke stajalo! — No on se naučio trpjeti — za budućnost. A opet: njegova je ljubav triumfirala i on je još više ljubio nju, svoju spasiteljicu, koja ga je dragim riječima znala privesti k životu i k budućoj sreći. . . .

Tako dodje na ispit — uvjeren o svom znanju, veseo radi svoje buduće sreće . . . — — —

Svega se toga sjetio Andrija, dok je živahnim glasom predsjednik ispitivao pojedine kandidate. A te uspomene davale su regbi trostruku snagu njegovoj pameti i znanju, te je sad već bezbrižno mislio na daljnji tek ispita . . .

Tako dodje i matematika (njegova je struka realna). Najprije zadaća ispitna. Kandidati se razmjeste: Andriji na desno dodje neka suhonjava učiteljica, na oko veoma zloban stvor. Njemu bude vrlo gadno njeno lice, i on se odvrne od nje i prepíše zadatak. Onda počne da radi. Mirno, gotovo nehaljno gledaše u brojke, koje su pod njegovim perom rasle i rasle — i čekaše na rezultat.

Prodje pò sata, a njemu kaplje znoj sa čela. Brojke se redaju, a rezultata nema. Sve slike prošlosti navru mu opet pred oči, a rezultata nema. Brojke mu skaču pred očima, a on ne vidi ništa do svoje Milke . . . A ta ga misao muči, ubija. Prodje još pò sata; a on sjedi nepomično i bulji u račun. „Kako glupo — pomisli Andrija — o par brojaka ovisi sudbina čovjeka! — A Mila? — šapne mu nešto u duši . . . Mora, mora ići — prozbori kroz zube — a neka ga otajna groza spopane kod tih riječi . . . Pasti opet, izgubi sve? — Ne! Mora ići.

Andrija dohvati pero i grozničavo, mučeničkim licem, uzme sračunavati. Prodje pò sata, njegovo pero škripa, on piše, piše a — — rezultata nema. Stane.

— Čujte, okrene se Andrija svojoj suhoj susjedi i opazi, kako ona mirno računa i veselo kreće svojim zlobnim očima. — Čujte, izračunajte mi to!

— Izračunati? — okrenu se ona sa začudjenjem. Vama? — Ne mogu, imam sama posla.

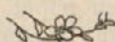
— Čujte! Izračunajte mi to! — ponovi on glasnije i njegove se oči izbuljene i krvave, zagledaše u to šiljasto lice, koje mu se pričinilo još gadjijim i odurnijim . . .

— Ne mogu — odsječe ona i okrene se, da nastavi svoj posao.

— Izračunajte! — ponovi Andrija glasno — tako glasno, da se nekoliko glava okrenulo k njemu . . . — Ne ćete? — nastavi on i pridje k njoj. Zelene ga i zlobne njene oči pogledaju izazivno. — Ne ćete? — klikne on jako i pridje polagano k njoj, pa je stane daviti svojim dugim i suhim, još od tinte crnim prstima . . .

Andrija je Mihletić poludio . . .

Alpha.

Vizije.

III.

Sedel sem za mizo na klopi v krēmi primorske luke. Priestanski težaki v zamazanih srajcah so pušili plebejski, ostrodišeči tobak in stegali utrujene ude. Po celi beznici pa je vel duh po česnu in težaškem potu. Pogovarjali so se ubogi trpini o dnevnih dogodkih in prišlo je na pogreb nekega pristanskega podjetnika.

Šel sem, hoteč prisostvovati pogrebni slavnosti. Po nesomernih mastnih stopnjicah sem došel v ozko, mračno ulico. Omrežena, nizka, nepravilno vzdana okenca so se vrstila ob cesti, hiše so stale zapuščene, bilo je kakor bi črna „črna smrt“ — kuga odložila koščeno žezlo. Zategli glasi so se nekaterikrat udrli iz proletarskega brloga in se lovili okrog zaprtih, prašnih strešnih lin visokih hiš ter se kmalu poizgubili. Korakal sem naprej čisto sam in prišel pod obok, ki se je raztezal nad ulico. Na njem je visel nekak zarjavel starinsk grb: razložil sem na njem pošastno žival, podobno somu... Onstran oboka se je širil prostran trg, južno od tod pa je ležalo morje ter se nemirno zibalo — bila je plima.

Šel sem preko trga in se naslonil na ograjo ob morju.

Ljudstvo je hodilo mimo mene brezskrbno in veselo, zmučeno, klaverno, trpeče, bedno. Počasi se je prikazal iz stranske ulice sprevod; gotski križ se je svetil spredaj, ob njem je visela na straneh bela tančica, pretkana s temnimi nitkami. Za tem so nosili nebroj vencev; duhovniki v črnih ornatih so molili šepetajoč, kadičnice so se jim zibale v rokah, razgret vosek jim je lil v curku po svečah. Skripajoči voz z rakvijo je bil bajno preprežen s trakovi živih larv. Dolge vrste spremljevalcev so se pehale za vozom. Čudni, težki, mrtvački duh je odnašal lahen pištja nad proste, čiste vode

Po granitnem tlaku pa je prišla mlada deklica; težavno je stopala, pot ji je oblival belo čelo — iz lepega obrazka ji je kar gorelo. Postala je in gledala sprevod; opazil sem, da so se ji prsa drgetajoč dvigala, ko se je ozrla na krsto. K malu se je skril pogreb, trg je ostal prazen; iz bližnjih skladišč so doneli udarci kladiv in poki ogromnih zabojev. Iz dalje je rezal zrak glušeč žvižg parnega stroja.

Deklica se je ozla na temno-zeleno gladino. Približal sem se ji in jo zaupno vprašal po čem žaluje. Ihte mi je povedala, da je umrl bil njen ljubimec, da nosi znak ljubezni, a da je zapuščena. Oddaljil sem se od nesrečnice. Vzdihi za vzdihom se ji je trgal iz duše.

Pogledala je okoli sebe z zmočenimi očmi. Z obraza ji je žarela blaznost. Neznanska moč jo je vzdignila preko ograje. Krilo se ji je ovilo okoli plastično lepega telesa, roke so krčevito udarile po zraku — na to se je zgrnilo šumeče morje — — — — —

Noč je padla po pristanu.

Redki sviti uličnih svetilnic so se lomili v valovih v verižastih črtah.

Afanazij.

Janko Leskovar.

Ulomak studije.

Jeste li kad vidjeli primorsku noć? — Ne onu prije ponoći, dok je još more tamno, a jak mjesec ljetnoga neba osvjetlava valove i tmina sjene brijega igra se s njegovim srebrom — ne: onu pred zoru, par sati iza ponoći, kad je nebo izgubilo svoju jaku modru boju, pa se sivkasti oblacići raširili obzorjem, a more nema više veličajnog mira i tamne boje noći, — kad je sve u polumraku: u nekom čudnom svjetlu, koje se čini neuredjenim, čeznutljivim — bez mira. More je onda, već pred jutro, nemirno; — „marettu“ kažu Primorci, taj jutrnji vjetar, koji ne buni prave valove, nego tek sitna okanca zavraća na pučini. A i mjesec je onda čudan sa svojim blijedjanim zeleno-modrim kolobarom, nejasan je i zakrit sivkastim pahuljicama oblaka. Pa kad se ladja rano u jutro, tako još sat dva prije ishoda sunca, zaleti po valićima „marette“ i hladni zrak struji o obraze, — onda čovjek zapane nehotice u neku opojnost, neko uživanje svih ovih neopredijeljenih, nemirnih pojava oko sebe. A kasnije — stane se javljati zora: i more se zalije nekom živom bojom, oblaci bivaju sasna bijeli, a valovi se umire u tihi nevinu svjetlo-modru razinu, u kojoj se jasno, svježije odrazuju grebenaste hridi obale. Na moru nema onda ni ptica, ni glasa ljudskoga — no sve kazuje, da je došao dan, život, sve se vraća u vedrinu — i nebo i more i valovi — — —

Ova mi je slika došla na um, kad sam čitao Leskovara, sva njegova djela, kako ih je po redu napisao, od erte „Misao na vječnost“, što je god. 1891. u „Vijencu“ ugledala svjetlo, do pripovijesti „Propali dvori“, koju je „Matica Hrvatska“ lanjske godine štampala među svojim edicijama.

U njega bilo je sve nervozno, mutno, pesimistično — i dugo, dugo ozvanjao je na liri tog nepoznatog glazbenika, koga je sav njegov život odaljio od vrebe naših literarnih i socijalnih prilika, tek neki disonantni, bolni zvuk — septimni akord bez prelaza. Danas — taj akord još uvijek nije prešao u dugi, umirni, zadovoljni ton, — no ipak nije tako drhtav, tako plašan.

Leskovar je prije bio veći pesimista nego danas. „Misao na vječnost“ — i „Propali dvori“! Možda ima tomu razloga i u tom, što je danas poznat, što ga slave: danas se njegovo ime čuje među prvima naših pripovjedača, neki ga pače drže prvakom. A nitko ga ne pozna: oko tog učitelja savija se veći nimbus, no što je u nas obično; i ako o životu naših savremenih pisaca malo što znamo, o njegovu ne znamo baš ništa.

A mnogi drže ga prvakom današnje naše pripovijetke. Od Gjalskoga traže danas naši ljudi radove na način prvih njegovih pripovijesti, — a njegovo je shvatanje daleko odmaklo od toga; Kozarac zadnje vrijeme malo što radi, makar se u zadnjim svojim radovima stao prekrasno razvijati; na novo, sasvim nepoznato polje

u nas, stupio je Janko Leskovar. A stupio je već davno; tek dok ga „Matica“ nije primila među svoje radnike, nije se za nj ni znalo. Ni danas doduše nemamo o njemu potpune studije (a tako ni o Gjalskome ni o Kozarcu); no u svem čini se, da se odviše pisalo o zadnjoj njegovoj pripovijesti, a premalo o prvašnjima.

Jer po svojim prvim radovima Leskovar je zbilja ono, čim ga neki u nas nazvaše: početnik i prvak najnovije škole, vijesnik pripovijesti duboke, analitičke, psihološke, „Propali dvori“ već su u tom slabiji. Gjalski je odista prvi unio duboku psihologiju u našu literaturu, — Leskovar ju je dotjerao.

Kad je već u nas običaj, da se naši pisci sporedjuju s tudjima, reći ću, da je Gjalski psiholog vrsti Turgenjeva, Leskovar analizator (ovo je za nj bolja riječ) vrsti Dostojevskoga.

Uz vrela, koja su u nas kritičaru na ruku, teško je označiti, kako je Leskovar dospio do toga; a ipak je on bez sumnje kao književna pojava za smjer najnovije naše književnosti (a valda i za deset godina poslije današnjih dana) isto tako karakterističan, kao što je n. pr. Senoa bio za književnost našu šezdesetih do osamdesetih godina. Pa i ako nije moguće, da potpuno odredimo, zašto je Leskovar vijesnik ovog najnovijeg doba u našem književnom razvoju, kušat ću ipak da pokažem, kakav je taj vijesnik danas, i kako se u književnim njegovim radovima odsijeva taj razvitak.

*

Možda je treća Leskovarova pripovijest — „Jesenski cvijetci“ — što je izišla u lanjskom tečaju sarajevske „Nade“, za njegov dosadašnji književni razvoj najkarakterističnija. Rekao bih, da je u njenom junaku velik dio duše samoga Leskovara. I kad on kliče na kraju: „Oprostite čovjeku, koga ubijaju misli!“ nije to poklik samo njegov, — to je krič samoga Leskovara, toga neznalog, čudnog pisca, koji je u ovo par godina svoga rada napisao tek šest pripovijesti (ubrojivši amo i još neizdanu: „Sjene ljubavi“), koji je čekao dugo, dok su ga u opće stali čitati.

Ne vjerujem, da su ga razumjeli. Eto je neki kritičar stao (u povodu „Propalih dvora“) u njem nazrijevati „narodna“ pisca i u ono par riječi, kojima se Leskovar u toj pripovijesti opomenuo socijalističkih agitatora u nas i nevoljnih naših političara, opazio klicu budućeg socijalnog pisca na način Kozarca i Novaka.

Leskovar to nije. Ta on je u „Jesenskim cvijetcima“ napisao ove riječi:

„Vidi se to jasno na čitavom gospodarstvu njegovu; svuda samo trag te svagdašnje, neprestane, sumorne borbe, nigdje da bi se kuće uville u milu, dražesnu spokojnost. Nikakve poezije oko tih domova teške borbe i stradanja, — tek ako je koje djevojčce zasadilo koji grmečak karanfila i mažurana, gdje med jetkim lukom u kakovu kutiću neukusna vrta.“

Ili, dok govori o sanjama svoga junaka:

„No pročitavši još jednom članak o telepatičnim pojavama, gdje se nagadja, ne će li se moći ova tajna sila jednom da uhvati poput elektriciteta i magnetizma, prodje me volja, da se javim tim ljudima, koji valjda računaju na kakve Galvanijeve žablje krake ili čizme kakva Magnesa, da im otkriju tu tajnu“.

U ovim je riječima Leskovar sav u prvoj periodi svoga rada. Njega smeta ta svagdašnjost, on hoće da se zabavlja sam sa sobom. On ne će da se miješa u život, koji ima toliko borbe, toliko nevolje: on bi htio spokojnosti, mira, tihog užitka. I kako da se ne miješa u dnevne naše sitnice, on, koji veli „I onako pričinjaše mi se moj život bez svakog cilja, bez poziva, bez interesa — pa nije li napokon svejedno, ljenčarim li u Smirnici ili dangubim li ovdje!“

Leskovara se ne dotiče naš život, jer ga se u opće slabo dotiče sav život izvan njega. Pa ako što otkrije za se, eto — on sam veli, da ne uživa kao u znanstvenom faktu: njegov junak ne će ni da svoja telepatska opažanja javi društvu, koje bi ih tako rabilo.

Leskovaru su mile te misli, jer su njegove. I ni rad česa drugoga on nije pisac. Filozof je, i zato je više kozmopolita. Bavi se sobom samim — i u svim svojim pripovijestima jedini je junak — on. Pa kad je u prvim svojim pripovijestima zadržao u svoje srce i pitanje „Čemu?“ ostavio bez odgovora, trgajući iz buke svoje duše najneskladnije akorde, ne može ni da u vanjštini nadje mira. Pa ako dvije njegove zadnje pripovijesti („Jesenski cvijetci“ i „Propali dvori“), a donekle i „Katastrofa“ (g. 1894.) imaju bar malo odraza života, ako su bar u nekoliko natrunjene našim prilikama, sve je to tek stafaža u njega, i on ne može ni tim prilikama da nadje riješenja, da završi s harmonijom: pa ako jednom napiše pripovijest iz našeg socijalnog života, bit će to crna slika, bit će teško pitanje bez odgovora.

A mi trebamo baš odgovora. I ako Kozarac, taj zdravi i ozbiljni posmatrač naših prilika, teško i nepotpuno riješava svoje probleme, još će ih teže riješiti Leskovar, koji ni sebi nije našao mira.

*

Sobom, samo sobom bavio se Leskovar u prvim svojim pripovijestima. Ne znamo, kakav je njegov život, pa ni iz poteza njegova lica (još ga nigdje nijesu naslikali) ne možemo da odgonenemo zadnju, najdublju stranu njegova srca i duše (— on doduše veli u „Jes. cvijetcima“: „Ah, vi ste se me sigurno pomisljali kašljucava slabića, nepostrizanih kosa, upalijeh prsa, s nešto malo života u ugaslim očima!“ —); no u djelima njegovim to je srce ranjeno, duša bolna, nemirna.

Njega muče misli. „Ubijaju ga“ kako sam veli. I njegove junake ubijaju vječna pitanja — i samim tim pitanjima završuju se tri pripovijesti, koje su rezultati toga razmišljanja („Misao

na vječnost“, „Poslije nesreće“ i „Jesenski cvijetci“). Možda se neću prevariti ako rekнем, da su ovo tri izrazita stupnja u toku njegovih misli, njegove analize.

U prvoj on je očajnik, potpuni pesimista; i junak njegov, učitelj Gjuro Martić, gleda zvijezde i svemir, pa mu dolazi „misao na vječnost“. — On zna, da nijedan dan nijedan čas nije izgubljen, da ne može biti zaboravljen: sve se to iza jedan, dva, sto, tisuću, milijun časova, dana i godina vidi na drugoj zvijezdi, sve leti svemirom, sve živi, živi uvijek. I jedan dan iz njegova života, jedan strašni dan živjet će tamo uvijek: onaj to, kad je gledao jednu ženu, grješnicu, kojoj nije razumio ljubavi, mrtvu, razmrskana čela... I kad sušičavi, bolesni školnik misli na učiteljicu iz bližnjega sela, koja mu se stala činiti bližom od drugih ljudi, njega opet hvata strašna ona misao, da nije moguće u sadašnjosti utopiti prošlost — i on na božić svira „Haleluja!“ u seoskoj crkvi.

„Gjuro je Martić poludio“ — tim se riječima svršava strašna, duboka ta drama, najtragičniji taj dio cijelog dosadašnjeg književnog rada u Leskovara. I opet taj učitelj, koji gleda u svemir i očajan vidi, da nije moguće naći mira u nečem novom, jer je sva prošlost vječna — to je pisac sam. Ta „misao na vječnost“ — vječnost njegovih boli, na to, da nije moguće naći pokoja — to se ponavlja kasnije u svim njegovim djelima. I kamo godj zagleda njegovo sumorno oko, svagdje vidi Leskovar nesklad, disonansu, svagdje neumorno traženje, pitanje bez odgovara, bez spokojnosti. Ne samo, dok motri svemir i prirodu, — u samom svagdašnjem životu, u običnosti sela, svuda isto — vječito teško i bolno analizovanje.

Leskovar gleda sve, analizuje, razruši; — sebi nije sagradio do sada ništa. I za to i u drugoj pripovijesti njegovoj (ne po kronološkom redu, nego po subjektivizmu, da tako rečem) on se doduše odvrća od sumnja metafizičkih i kreće u život, no i u samom životu nalazi opet borbu. Nevoljna je to slika. „Poslije nosreće“ Ivan Ivanović iza svih pokušaja, da započne nov život, ne može naprijed. Prevarila ga žena, srušila mu sreću; pa je uz filozofske, pesimistične, rezignirane izreke knjiga Schopenhauerovih, sve svadjajući na grubu i „glupu“ volju prirode, kojoj je žrtvom pala i sama njegova žena, mislio dotrajati svoj život. On i žena, raskajana i bolna grješnica, živu kao dvije sjene, dva groba: tek onu noć, kad njihovo dijete (a on jedva vjeruje, da je zbilja njegovo) umire, dolazi Ivanović prvi puta u ložnicu svoje žene. Tu se odigrava tiha, užasna tragedija: kad već oboje u smilovanju za smrt maloga bokčeta nadju nešto, što ih je složilo, smirilo iza duge, mrtve hladnoće, — u Ivanovića javlja se opet jad na ženu, što je ona prekinula život i što je samo njegovo divno nekadašnje uživanje ljubavi unijelo u njegov život ta sitna, užasna slova filozofskih knjiga i — on je oturine od sebe i istura na polje, na hladan i taman hodnik. I gle! — on ispod gomila svih knjiga, iz najdonjeg kuta

ormara vadi davno zaboravljeni misal (on je radi Ane svukao crnu halju) i nad odrom mrtvoga Ivice pjeva uznositi, moćni psalam, kao nekad, dok je uz tamjan stajao pod širokim svodovima crkve... A dotle se njegova žena smrzava u pustom hodniku...

To je riješenje Leskovarovo: religiozni mir, onaj Bourgetov odgovor na sumnje. Očito je: Leskovar je bar časak mislio u religiji, u vjerskom zanosu naći spokojnost. I kao što njegov Ivanović preko svih tih knjiga, preko bezbrojnih njemačkih izdanja filozofa od Lasalla do Hartmanna, gazeći visoko drži svoj misal i pjeva, dok lijepa njegova žena dršće pred njegovim vratima — tako je Leskovar, bar za časak, odrinuo svu sumnju, da u tom novom zanosu nadje mir.

Pa ako i nije našao toga mira, — možda ga je to ipak bliže privelo k životu. I dok u „Poslije nesreće“ sama ljepota žene Ivanovićeve, sama bijela put njenih grudiju, unosi u život njegov svu nesreću, — u „Jesenskim cvijetima“ ta je ljepota čista, djevičanska, mila. I sam se junak ove „novelete“ boji da k sebi privije netaknutu ovu djevicu, — jer on je već živio, već uživao obiteljsku sreću, jer već nije svoj: drži ga uspomena na prvu ženu, na mrtvu djevu... I on — „iz krajeva vječne šutnje“ — ne može da zadje u život. Opet isti problem: ni u ljubavi, u mirnoj ovoj ljubavi s tihom vedrom djevicom, nema mira, nema sreće: uvijek traženje, pitanje, bježanje od života... I Imrović bježi od svoje mile...

Ipak — cijelu pripovijest provijava već život. U prvim pripovijestima orisao je Leskovar tmuran, monoton okoliš, život trom; u „Jesenskim cvijetima“ ima već sunce, kupalište s brbljavim gostima, pa i sama ova ljubav nešto je novo, i ako u njoj „bijaše nešto tugaljivo“... Makar i iza toga Imrovića ubijaju misli, ipak je bar na čas, bar jedan dan ljubio i uživao... A kasnije — on bježi.

To je treća faza u radu Leskovarovu. Svagdje se javlja do-duše ista misao, da nije moguće zaboraviti, nije živjeti bez misli. I eto — Gjuro Martić poludi od toga, jer svaki dan ne vraća se samo u uspomeni, nego i u svoj bezmjernoj vječnosti. Ni Ivanović ne može da nadje mira: u sumornoj, teškoj atmosferi svoje sobe on hoće da s psaltrom u ruci ubije prošlost; al i to je tek askeza, tek usiljeni mir, — to sve nije život, nije uživanje; a Imrović bježi od samoga života i vraća se u pusti svoj stan, gdje ga čeka prošlost, što ga je strogim i tvrdim glasom zvala od sreće, — od zagrljaja vedre djevice.

*

U dvije pripovijesti („Katastrofa“ i „Propali dvori“) dotiče se Leskovar bar malo naših prilika. U prvoj zahvaća najružasniju tragiku naših životnih prilika, tragiku bijede i potrebe kore hljeba. Učitelj Fran Ljubić ne može da bude sretan, ne može da uživa u svem tom: ubija ga i sam život. I on i žena i djeca — sve to treba da jede. A kruh je tako skup! I samo zasluživanje toga

kruha, sama briga oko sreće njegove obitelji, sama služba ubija Ljubića: on jo otupio za sve, — i napokon postaje mašina, kojoj je silna briga oko svagdašnjih potreba ubila sve... A kraj? — Djeca njegova gledaju mlazove krvi, što se iz drhtavih, slabih grudiju izmučenog učitelja lijevaju po jastuku i podu...

To je druga Leskovarova pripovijest po redu, kako ih je iznio „Vijenac“. Ona je još sasma očajna: gotovo iz svake izreke viri bolno pregaranje života, polagano umiranje. Ona je dio Leskovarova rada, dok je on još bio uopće sasma stran životu, dok još ni časak njegovi junaci ne mogu da očute radost života i sunce vedroga neba.

U „Propalim dvorima“ nije već tako. Tu Pavao Petrović već hoće da radi i da živi; no on takodjer ne može da nadje sreće. Leskovar se hvata života: no i tu nalazi sam nesklad. On opaža tu onaj silni i nepremostivi jaz staleških zapreka, koje se javljaju i u samo velikoj ljubavi djevice Ljudmile i Pavla Petrovića. Svagdje ta razlika među bijelim, visokim, otmjenim svijetom — i niskim ljudima novca i svagdašnjosti. Ta razlika rastavila je Mariju Braćićku od njezina zaručnika; ta ista razlika ne da ni Ljudmili i Pavlu do sreće. I krivo misli Ivanov, dok (u lanjskom „Vijencu“) veli, da svršetak „Propalih dvora“ nije logična konzekvencija pripovijesti. To je, rekao bih, glavna njena misao, i baš je to u „Propalim dvorima“, što je „leskovarsko“ — to, što veliku, spojnu sreću mladih ljubavnika smetaju staleške razlike, što i u životu muti mir vječita disharmonija...

*

Disharmonija, nesklad, neriješena pitanja — to je glavni momenat u Leskovara. Čini mi se, da vidim na njegovu licu bolnu crtu oko usana. „Sjene ljubavi“ nijesu mi potanje poznate; no čini se, da je u njima Leskovar još više zavirio u život izvan sebe. Ali i bez subjektivizma, kojim odiše svaki redak prvašnjih njegovih pripovijesti, on je još uvijek mislilac, filozof.

I baš to čini ga u našoj literaturi osobitom pojavom. Kao analizator veći je od Gjalskoga, i psihologija je njegova dublja. Ne znam, ima li uopće u svjetskoj književnosti mnogo stvari, koje bi se mogle sporediti s opisivanjem noći Ivanovićeve do kreveta maloga Ivice ili sa završetkom „Katastrofe“.

A Leskovar kao umjetnik? — Pročitajte poglavlja u „Propalim dvorima“, u kojima se budi stara ljubav Pavla Petrovića ili noć u vrtu Borkovićeve. Samo je Turgenjev napisao takih stranica. Jedino — u zadnje vrijeme možda prebrzo piše. On treba vremena, dok preturi sve one bolne osjećaje, što ih ulijeva u svoje pripovijesti. U zadnjim njegovim stvarima očito mu je to nedostajalo gdjegdje.

*

Što će nam još podati Leskovar? — Ne znam. Htjeli bi neki, da on bude pisac socijalan; ne želim toga. On možda narodu nikad ne će biti blizu, jer njegove boli pripadaju čovječanstvu; no kao mislilac i umjetnik bit će svakako za današnju našu književnost predstavnik cijele jedne generacije nervozne i pesimistične.

Gjalski traži i pita mnogo u zadnjim stvarima, Leskovar u svima. I njegovu vedru zoru, da završim s prisposodobom, s kojom sam i počeo, teško da ćemo dočekati. *M. Hajev.*

Nešto iz narodne astronomije.

U prastara vremena naši oci, trajući mirne dane rastreseni po obalama Visle, Dnjepra, Dona i „matuške“ Volge, ponukani veličanstvom sarmatske prirode, stvarali su u svojim sanjarskim dušama poetične pojmove o nebu i zemlji na onom temelju, što su ga sa sobom donijeli iz svoje iranske pradomovine.

Nema sumnje, da su si tako bili stvorili cijeli vaselenski sistem, pa ako on i nije bio bog zna kako potpun i savršen, a ono je bio svakako zanimljiv. Tečajem vijekova radi seobe, dodira s drugim narodima, pak pod uplivom kršćanstva i drugih životnih prilika, promijenili su oni u koječem svoje nazore, a mnogo je toga, vrlo mnogo, i nestalo. Ostali su samo ostatci ostataka, samo po koji crijep one velebne pjesničke zgrade, koja se sasma oslanjala na pogansku religiju starih Slavena. Ipak, kad bi se tko dao na sakupljanje tih ostataka, još bi dosta toga našao i mnogo bi doprinio našoj folkloristici. — Jer rezultati su folkloristike dragocjeni: oni nam pokazuju narodnu dušu onakovu, kakova zazbilja jest, kazuju njezina dobra i zla svojstva, kazuju sve, što narod ima, a što nema, što treba, a što ne treba. To je od velike vrijednosti; jer istom, kad to znamo, moći ćemo udesiti naše djelovanje na narodnu korist, i djelovanje će to biti blagotvorno.

Imajući to na umu, stao sam u svome kraju, u jugozapadnom kutu Krbavskog polja, skupljati za „Folkloristički Zbornik“ sve, što sam mogao. Među inim stvarima našao sam i takovih, koje se tiču specijalno narode astronomije. Od toga iznosim ovdje nešto radi osobite zanimljivosti.

Zemlja je, kako u tom kraju narod vjeruje, ravna ploča, koja pliva na vodi (moru). Sve to skupa stoji na jednom stupcu, za koji je na težak, ogroman lanac prikovan vrag. On taj stupac glodje kroz cijelu godinu do Uskrsa, kad stupac bude tanak kao vlas. Da u nijednom hramu na svijetu svećenik na Uskrs ne klikne: „Hristos voskres!“ vrag bi stupac preglodao i čitavi bi se svijet sorio, propao, — došao bi konac svijeta, sudnji dan.

Svod je nebeski čvrst, staklast, plav ili modar; zvijezde su pločice, koje su ili prikovane ili se giblju.

Od zvijezda i zviježdja najpoznatije su uz kumovsku slamu (mliječna cesta) velika kola (vel. medjed), mala kola (mali medjed) i brodarica (zvijezda sjevernica) i one zvijezde, po kojima se opredjeljuje vrijeme. To su vlašići (Plejade), paličari (Orion) i danica (Venus).

Vlašići čine nekakovu rodbinsku grupu. Svaki ima svoje ime (samo ne znam, koji koje.) Imena su im: Bore i Boreta, Mile i Mileta, Rade i Radeta i Mali Prigimiz. Danicu, „sunčevu sestricu“, zovu u večer večernjicom. Ratari je krste i volaricom, jer kažu, ako se volovima dađe krma onda, kad ona pred dan izadje, da će do praskozorja biti tako siti, te mogu na rad u polje.

Sunce nije ono, što i zvjedljivi mjesec, mrtva, kruta, ledena i blijedosajna ploča, nego neko više živo biće, od kojeg nam je sve, što imamo, a osobito je milostivo prema sirotinji. To dobro biće, koje toliko ljubi svijet, znade biti i grozno.

Ako tko učini kakov velik grijeh, n. pr. tuče svoju roditeljku ili roditelja, onda se ono žalosti i gnjevi; mršti se i svoj gnjev pokazuje time, što se u crno zavije t. j. pomrča; taj ne će uteći srdžbi njegovoj, i čeka ga grozna kazna. „Sunce na te pomrčalo“ najteža je kletva. Kad sunce pomrča, onda se sav narod preseneti; bude nekako potišten, očekujući nešto užasno i strašno. Čim pomrčine nestane, svi se vesele, raduju i okrijepe kao da im je težak teret s duše pao. Opsovati Boga grijeh je, ali nije tako velik, kao opsovati sunce.

Visina sunca nad horizontom poslije izlaza i prije zalaza računa se na koplja. Na primjer: Sunce je već dva koplja odskočilo (poslije izlaza) ili sunce je još dva koplja nad gorom (prije zalaza). Kad sunce zadje (grijeh je reći „zapane“) onda utone u morske valove i ide kroz more, na kojem pliva zem. ploča, sve do sutra u jutro, kad se opet okupano, čistije i sjajnije pojavi.

S.

Montesquieu.

Pisatelj znane knjige „de esprit de lois“, Karl Montesquieu, je potomak stare plemenitaške rodovine iz Bordeauske okolice. Po skrbi starišev svojih se je precej mlad izobrazil in se precej rano seznanił z vsemi znanostmi svoje dobe. Posebno rad je listal po starih klasičnih pisateljih — zgodovinarjih. In zato si je baš v tem pogledu tako razbistril duh, da se je naučil iz zgodovine spoznavati duh naroda, da mu je zgodovina bila ogledalo naroda v preteklosti. Ravno zgodovina ga je privela do razmišljanja o položaju človeka napram svetu, državi, obitelji in napram samemu sebi. Bil je član francoske in pruske akademije zanosti, a neki čas celo. predsednik parlamenta v Bordeaux. Kmalu je pa pustil to svojo

službo in se podal na potovanje po Aziji. Prepotovavši skoro pol tega „dela sveta“ in se dobro spoznavši z njihovim življenjem, navadami in državnim urejenjem, je predelal še specijalno Perzije. Na to je pa izdal v domovini prvi svoj literarni poskus; „Perzijska pisma“. Tu nam riše vse orientalske navade z vsemi pojedinostmi in čarobnim, orijentaliskim življenjem. Bile te navade resnične ali izmišljene, vendar nič ne izgubijo na svoji vrednosti, ker nam tu podaja Montesquieu v fini satiri tedanje francoske navade in odnošaje pojedinih slojev mej seboj. To knjigo je izdal pod pseudonimom; mogla bi se mu namreč očitati v jedno roko prevelika svobodoumnost, sploh se je pak kot vsak novinec na književnem polju bal kritike. No, vendar se je pa kmalu zvedelo, kdo je pravi autor. Tako si je pridobil kmalu precej prijateljev in precej nasprotnikov.

Prvi vspех ga tako osokoli, da se da na pisanje najznamenitejšega svojega dela, že omenjega: *esprit de lois* — duh postav. Le-ta knjiga je plod mnogoletnega razmišljanja in izkustva. Da si zbere dovolj potrebnega gradiva, je prepotoval vso Evropo. Montesquieu ni potoval za zabavo, ampak nasprotno — povsod je pazil z največjo marljivostjo, da spozna i dotično zemljo i dotičen narod. Povsod je občil z najboljšimi državniki, pisatelji in umetniki, se za vse povpraševal, kar mu ni bilo popolnoma jasno, poizvedoval za njihove misli o svetu in ljudeh in vse dobro zapisoval in mej seboj primerjal, kaj je dobro, kaj najbolje in kaj slabo. Posebno je pazil na zakone (postave) slehernega naroda. Posledice njihove je preiskoval z prereditko natančnostjo.

Iz tega njegovega potovanja imamo precej „zgodnih“ izrek. N. pr.: lepo je živeti v Italiji, samo s komplimenti se ne sme štediti — na Nemškem se more prijetno potovati, ali kamor le prideš, moraš piti — na Francoskem ti je vsakdo prijatelj in tu se da tudi ugodno živeti. Na Angleškem ni imel pozancev, zato je mogel tam jedino misliti.

Po potovanju je odšel na svoje posestvo, da more v miru dalje razmišljevati o svoji osnovi. Tu je izdelal tudi svoje drugo, nič manj znamenito delo: O vzrokih veličine in propasti Rimljanov. To delo je po sodbi strokovnjakov najboljše svoje vrsti. Nekateri celo trdijo, da je to diplomatsko razmatranje o Rimljanih. Montesquieu vidi glavni vzrok veličine rimskega naroda v ljubezni do slobode in v njihovem načelu: pred zmago ne skleniti mira. Za vzrok propadanja navaja preveliko obsežnost rimskih mej, kjer je Rimljanu, tako zelo oddaljenemu od drage domovine, umirala ljubav do svobode. Preveliko bogastvo in orientalne šege, katere so se vedno bolj in bolj širile mej Rimljani, so tudi precej pospešile njihovo propast.

Glavno Montesquieuovo delo je: duh postav, ktero je na dvajset let izdeloval. Ves svoj trud polaga tu na to, da dokaže, da bi ljudski rod mogel v blagostanju živeti, ako bi imel dobre zakone. Postave bi morale odgovarjati narodnim šegam in

navadam, naobrazbi, verskim nazorom, klimi, plodovitosti zemlje, celó na njihovo praznovjerje bi se moralo ozirati. Solon gotovo ni dal Atenjanom najboljših postav, katere si je le izmislil, temveč one, za ktere je vedel, da bodo najboljše in najprimernejše za njihove odnošaje. Nikdar ne bi smel jeden narod drugemu narodu vsiliti svojih postav, ker bi mu mogle take postave nekaj zabraniti, kar mu je sveto od davnih časov, a zopet nekaj zapovedati, kar mu je proketo, kar sovraži, kar sovražiti mora.

Montesquieu se načelno protivi Macchiaveliju, kateri govori, da je dovoljeno za dobro svrho in dober namen vsako sredstvo. Nasproten je tudi onemu: uniči ti preje tistega, kateri bi tebe mogel kedaj uničiti, usmrti svojega soseda, ako more ta kedaj tako močen biti, da bi bil ti v nevarnosti, da te usmrti — zastrupi ga raje danes kakor pa jutri, ako se bojiš, da bi mogel on kedaj kaj jednakega storiti.

Po kulturnem napretku naroda, po njegovem položaju k ostalemu svetu, deli Montesquieu tudi način vladanja v tri vrste.

Tiranstvo je po njegovem nazoru dobro za narod neizobražen, ki bi mogel zlorabiti svobodo. Njihov vladar jim je jedina postava.

Monarhija ima sicer tudi samo jednega vladarja, ali ta vlada po stalnih, od naroda samega skovanih postavah. Ta se pa zopet deli po načinu, kako svojo moč rabi: absolutistiška, demokratska in aristokratska. Monarhija je najprimernejša za narode, ki gredo po poti kulture. Menja se tudi po stopnji desežene kulture. Zatóm pride — ko neka neizogibna sila — republika, ki je zatorej le za najizobraženejši narod.

Montesquieu ne priznava niti vladi niti oblastem kakih pravic razven te, da branijo pravice državljanov, a to si dolžnosti. Zadovoljiti svoje potrebe, to je prvi zakon za človeka, in glavna napaka, da se ta tako naravni princip ne da povsod izvesti, je le v tem, da se de'o dobro ne porabi.

Narodno pravo bi moralo i v miru i vojski nadzirati državne odnošaje. V miru bi morala gledati jedna država, da drugi po mogočnosti koristi, a v boju da ji po mogočnosti malo škoduje.

Slog Montesquieuev je v vseh spisih nenavadno živahen in lahek. V stiski za stvarne in temeljite dokaze si mnogokrat pomore s okretnima dovtipi. Če je tudi tu pa tam malo predaleč zašel s svojimi trditvami in dokazi, vendar je bil vedno pripravljen krivo svoje mnenje ovreči, ako ga je le kdo o tem prepričal. Vsako njegovo delo pa preveva pravi duh človekoljubja.

M. K.

Pjesnik=publicista.

Ibsen su i Björnson dva predstavnika norveške narodnosti. Dok je Ibsen u svim svojim djelima tip tvrdoće i strogosti norveškoga temperamenta, — čitava svježina, veselost i naivnost norveškoga naroda sijeva i buči, pjeva i živi u djelima Björnsonovim. Dok Ibsen u tegotnom turanju kroz život visoko gore na nedostižnim visinama tek nagadja cilj, do kojega ima da se čovjek popne, vidi Björnson cilj pred sobom, u dalekoj ali ipak dostižnoj visini. No on ne traži samo, da taj cilj postignemo, nego postignuvši jedan treba da uvijek težimo za višim i višim. Glavna je značajka Björnsonova karaktera, što želi uvijek naučavati, odgajati svoj narod i čovječanstvo; no nazore svoje izražuje on u prekrasnim slikama i ljudskim tipovima, jer on je pjesnik i to genijalan pjesnik, veći gotovo od Ibsena, no manji filozof od ovoga. Osobito je karakterističan za Björnsona uvod u novelu „Arne“, gdje se pripovijeda o drveću i biljkama šume, kako žele pokriti zelenilom голу pećinu, koja se nad njima uzdiže. Ne teže oni za višim, odviše idealnim ciljevima, ne — samo голу pećinu žele pokriti; cilj u istinu dostižan i praktičan. Dugo i dugo se penju — nekoliko tisuća godina; i kad su već gotovo na vrhu, — opaze, da su ih već drugi pretekli: na vrhu pećine bila je šuma. To je čitav program Björnsonov: težimo uvijek za višim, no ne previše, preidealnim ciljevima. Ako je u čovjeka snage i volje, zašto da ne pobijedi? Tako je htio Björnson u seljaštvu utvrditi samosvijest, težnju i volju za sretnim životom. Čovjek ne samo neka se smije, kad vidi svjetlo, kao mali Oyvind („En glad Gut“), nego neka i plače, kada ga se ne smije dotaći. Ne motri samo sreću nego i nastoj, da je postigneš.

Björnson potječe od seljačke obitelji, koja je u zadnjoj grani postala svećenička. Otac mu je bio pastor. On sam ima svu samosvijest skandinavskog seljaka; pučki je vođa, a prije svega pučki govornik, koji zna malim idejama i velikim riječima djelovati na svjetinu i začaravati i nju i sebe. No ideje, za koje on agitira i govori, nikad nijesu najnovije, koje tek prodiru; to je sve već tek na pola novo, što je svjetina već počela primati. Za čitave svoje djelatnosti nikad se nije istaknuo kao obretnik kakve ideje; no baš tim, što je propovijedao stvari, koje su se već malo ustalile, postao je zato popularan kao nijedan pjesnik skandinavski.

Prije nego je na javu stupio Brandes, napisao je Björnson već lijep broj pjesničkih djela, prekrasnih lirskih pjesama i balada, historijskih drama s velikim ljudima i velikim stilom, kojima je gradja uzeta iz povjesnice i iz starinskih „saga“. No ime mu se najprije proslavilo njegovim seljačkim pripovijestima. — Napisao je te pripovijesti baš u ono doba, kad se stala buditi samosvijest norveškog seljaka, kad su počeli naglasivati, da je seljak jezgra čitavog naroda, kad je lozinka mladeži bila „Bog i seljak“. „Synnøve Solbakken“ prva je od ovih pripovijesti, preteča onih pre-

krasnih seljačkih pripovijedaka norveške literature. One nijesu samo objektivno motreni događaji, nego su uvijek napisane s nekim ciljem pred očima. Sve, što je lijepa Björnson mogao pokazati u seljaštvu, sve je to iznio na vidik. Zašto, misli on, da ne ertam n. pr. pjesnika, seljačkog momka, — ta i sam sam odrastao među seljaštvom; pa kad može pjevati jedan Björnson, zašto da to ne umije jedan Arne?

Druga perijoda Björnsonova rada počinje se od onda, otkad se upoznao s Brandesom. G. 1871. stao je Brandes na sveučilištu u Kopenhagenu razvijati svoje nazore o „glavnim strujama književnosti 19. vijeka“, tražiti „slobodnu misao“ i zahtijevati, da literatura iznaša probleme i da o njima debatira, tumačeći poglavito Milla i njegove nazore o emancipaciji žena. Björnson poprmi odmah Brandesove ideje, ostavi svoje seljačke idile i dade se na riješavanje socijalnih problema. Odsada radi najviše za svoj ideal: pravi brak i sretan domaći život, jer samo na domaćem životu osniva se budućnost čovjeka, samo u obitelji sprema se najveći dio naobrazbe. Moralno nepokvarena kuća Björnsonu je prvi uvjet za kulturni odgoj čovjeka. Već u romanu (epu) „Arnljot Gelline“ u prekrasnoj sceni između Sigurda i djevojke Finjanke pokazuje vječitu nezadovoljnost muškaračkog karaktera, što je kriva svoj nesreći, a opet njezinu jednostavnost i miroljubivost, kojoj je jedina težnja sunce, sreća. U ovoj sceni Björnson već pokazuje ideal života: pravi brak i međusobna ljubav. Djevojka Finjanka dala bi sve za svoga muža, pratila bi ga do na kraj svijeta, no samo onda, kad bi i on ljubio nju. Tu je već početak Björnsonovih misli o jednakim zahtjevima za muža i ženu. U drami: „En Fallit“ pokazuje, kako je štetan upliv spekulacije, kako ona pogubno djeluje na obiteljski život; a u zadnjem nam se činu kao neka apoteoza pokazuje slika pravoga, sretnoga braka. Uvjet potpunoga braka nije samo međusobna ljubav, nego i čistoća. Već u drami „Leonarda“ traži B. jednak moral za muža i ženu. U drami „En Hanske“ (Rukavica — glumila se i u nas) postavlja teoriju, da djevojka, koja stupa u brak, ima pravo tražiti od muža čistoću i netaknutost prije braka. A podloga je pravom braku, kako veli u romanu: „Det flager i bijen og paa havnen“ prav odgoj, koji će očeličiti volju mladeži, kako bi mogla prekositi putenim strastima.

A što podaje čovjeku pravi odgoj? — Ovim pitanjem bavi se Björnson u zadnjoj periodi svoga rada. — „Misljah, veli, da će kršćanstvo pripovijedati ljudima istinu i podati im prav odgoj“ (drama „Kralj“); a u „Redaktoren“ veli: „Kršćanstvo traži, da čovjek već ima snagu, ako ga hoće izvršivati“. I sad počinje da se obara na kršćanstvo, premda sve, što Björnson pripovijeda djevojkama, da traže od muževa čistoću, kao i muževi od njih, nije drugo nego varijacija evandjelja i askeze kršćanstva. Kršćanstvo shvata Björnson veoma jednostrano, kako se osobito vidi iz njegove male drame „Over Eone“ (Preko sile), gdje se očito obara na vjeru. Kršćanstvo mu je samo vjera u čudesu, vjera odviše idealna;

i to hoće B. da dokaže na pastoru Sangu, kojega vjera „nadilazi naše sile, jer je preko svih razumnih granica“. Gore, na sjeveru norveškom, gdje je i sama narav čudna, živi čudotvorac pastor Sang, koji liječi bolesnike skrušenom molitvom, mećući na njih ruke, kao nekad Krist. Svakoga može da izliječi, samo ne može svoje žene, koja godine i godine leži u postelji. Jer — njegova žena ne vjeruje u to čudo, ne vjeruje, da njen muž liječi vjerom. Tad on učini prvi puta poslije 1000 god. čudo, za koje se veli, da svi, koji ga vide, uzvjeruju. Podje u crkvu i pomoli se; zvana zazvone — sve obuzme duh, svi počnu moliti, da se dogodi čudo. Vjeruje u to i općina i biskup i dvojitelj, koji je proputovao Evropu, da nadje čudo. I zaista: — otvore se vrata sobe, kroza njih stupa žena pastorova, ide prema mužu, klone na njegove grudi i — umre. Čudo, to je bilo preko naših sila. Björnson krivo uzima, da je kršćanstvo puka vjera u čudesa, u neke fenomene, koji leže izvan svih prirodnih zakona; i pošto se ovo, najshvatljivije od svih čudesa, može riješiti sasvim naravnim procesom. kako ga tumači moderna znanost, pjesnik želi oboriti kršćansku vjeru. Na krivoj premisi gradi Björnson krive zaključke. Na moralnu stranu kršćanstva on se ni ne obazire. No kasnije u romanu: „Paa Guds Veie“ obara samo neke zahtjeve kršćanstva. Svi zahtjevi, veli on, koji idu preko naše sile, nijesu više ideali, nego pogubne zablude. Pedagog Björnson u tom romanu misli i to, da strogi vjerski odgoj ubija u ljudima ljubav, a „bez ljubavi nema u čovjeka snage“. On zaboravlja, da su u evanđelju riječi „Tko može primiti, neka primi“.

A eto drugi dio drame „Preko sile“! Na mjesto vjere, mjesto spasa posredovanjem nadčovječnih sila, nastupa vjera u socijalnu pravednost, koja je takodjer „preko naših sila“. Elias, sin pastora Sanga, postao je socijalista, pa želi spasti čovječanstvo. Nastane velik, pogibeljan štrajk. Elias je na čelu radnika; no njihova stvar propada: bogatiji su jači. Sad odluči Elias fanatičkim djelom spasti svoje i digne sebe i neprijatelje barutom u zrak. A rezultat? — Nikakav. Kao što je na pastoru Sangu htio pokazati, da vjera u čudesa ne vodi ni do česa, tako B. pokazuje na njegovu sinu, da fanatičko djelo, ako je i učinjeno iz pravdoljublja, vodi samo do propasti. No socijalni će se problem riješiti tek praktičkim reformama i polaganim razvijanjem. A dotle neka se čovjek nada i vjeruje; i za to se dvoje djece u toj drami simbolički zovu Spero i Credo.

Novelističke se radnje B. odlikuju jezgrovitosti i dramatskom snagom, pa i stil je njegov tipičan za svu norvešku literaturu; drame mu nemaju tolike vrijednosti. U njima uspijeva tek onda, kad prikazuje skupštine, burne scene s mnogo ljudi. No najkrasnije su po vrijednosti pjesme njegove, osobito one, gdje pjeva kakvu čežnju. Po tim je pjesmama najpopularniji kao književnik, a po govorima, koji su puni radikalnog republikanskog duha, kao političar. *Našić.*

Ivan Cankar.

(Načrt.)

„... Čemu sediš poleg mene, kadar sanjam o svoji nedolžni, pozabljeni ljubici? Čemu hodiš z menoj, kamor bežim pred tabo, čemu mi odgrinjaš svoj beli mrtvi obraz, da gledam nanj, da mislim samo na nj? — In ti me ne ljubiš... ne! V svoji zlobnosti si mi iztrgala dušo in moje telo je mrtvo in gnilo, brez mislij, brez sanj, brez ljubezni... Vrne mi dušo! Vrne mi dušo!...“

Skoro vedno se spomnim tega le odstavka iz njegove „Čudne povesti“ (Slov. Narod), kadar ga le vidim. Beži po ulici, kakor da išče nečesa... kakor da išče misli, ljubezni... da išče duše... Oči, globoko udrte in motne, mu nemirno begajo po ljudeh... le zdaj pa zdaj se zaustavijo na kakem bitju, ki je pa večjidelj žensko. Usta se mu drže na nekak preziren nasmeh, kakor bi se hotele vsakemu rogati... Včasih sem ga srečal kako dopoldne neštevilnokrat. Kot furija leta sem ter tja...

„Pojdimo, Ada!“ („Ada“, Slov. Narod.)

Pojdimo! To je Cankarjev ideal; on nima miru, nima počitka, obstanka.

„In zdaj je prišla ta noč še žalostnejša, še temnejša, kakor kdaj prej; in jaz sem zaklet, da živim v tej noči, dokler se ne sesedem na kakšnem oglu. A jaz tega nočem, ne morem. Strah me je te noči; kadar odgrnem za trenotek okno in pogledam vanjo, zazebe me po vsem telesu. Zgrnila se je okrog in okrog mene; napolnila je moje sobo s svojim dušičim, mokrim vzduhom; gleda me ironično, zasmehujoče z vlažnih, sivih sten; zveni mi v uho iz bolnih, trepetajočih glasov klavirja nad menoj; čutim jo v svojih prsih, to žalostno, neizmerno noč, strašno v svoji praznoti in svojem pokoju. Prepojila me je vsega: moje oči so motne, brezizrazne, moja lica suha in bleda, koža na rokah se mi ježi v zoperne ohlapne gube...“ „Pismo“, Slov. Narod.)

Nervozno drhti, boji se noči, grozne temne noči...

Cankar ni nikak filozof, on sedaj samo uživa, t. j. živi... i Nastajajo sicer v njegovi bolni duši vprašanja: čemu vse to, al. ta izginjajo v grozničavem razkošju njegove sladke ljubezni... Sedaj pripoveduje cinično o svoji ljubezni, sedaj skače in peva radosti, da je ljubljen... sedaj govori malomarno o lepoti svoje ljubice, sedaj se ji divi, se ž njo veseli, plaka ž njo in se žalosti. Nestalen je, no, to svojo slabost pa opravičuje s tem, da slika vse svoje ljubice kot gnjusne stvorove, katerih „obraz je ilovnat in starikav, oči steklene, okrvavljene, s topim, brezizraznim pogledom“ („Mož pri oknu“, Slov. Narod.), kadar se jih le naveliča.

„Tu me imaš, — ubij me! Strgaj mi obleko s telesa in izženi me iz hiše, — da te ljubim! — Ti sam si kriv! Ti sam si kriv! Kod si hodil takrat ko sem te klicala, da se maščuješ? Vsako uro sem te pričakovala in ti nisi hotel priti! Kdo je brez srca, brez usmiljenja? Ti nočeš, da se skonča to proketo življenje! Kakor

pes si se plazil pred mano, — zato molči, ne očitaj mi! Ti sam si kriv!“

Njeno telo se je treslo in oči so se široko odprle. On je stal ob mizi; jezik mu je bil težak in okoren, — hotel je spregovoriti, a sline so mu prišle na ustna . . . Obrnila se je k oknu in drsala s prsti po šipah.

„Torej naj ostane . . . Kako se ti zdi?“

Krajnik je molčal. Na udih mu je ležalo težko in trdo, kakor bi ga zagreblji do vratu v mrzlo zemljo. Ob istem času mu je prišel na misel zabuhli, penasti obraz nekega neznanega človeka, ki so ga pred par dnevi pol gnjilega privlekli iz vode“.

Cankar riše junaka, ga spremlja v sveh fazah, ko pa pride do odločilnega momenta, takrat pa prestane. Čitatelj ostane poparjen, nadejal se je še daljnega razvitka zvršetka . . . ali vse to mora iskati sam. Cankar ničesar do cela ne izvede, komentar moraš si zopet iskati sam.

No, v novejšem času sem opazil baš v tem precej napredka. V skici „Kako je gospod adjunkt rešil svojo čast“ („Ljubljanski Zvon“ II. zvezek, l. 1898.) se ta se ne vidi tako jasno kot v načrtu za novelo: „Ti sam si kriv!“ („Mladost“, zvezek 5.) Tu je prvi početek prave poti, poti, ktera odgovarja duši Cankarjevi in maniri njegovi. Zakonska nezvestoba in rešitev vprašanja: kdo je kriv? In tu se vidi precej jasno upliv skandinavskih piscev.

Čital sem nekje, da imamo mi Slovenci mej dragimi lepo se razvijajočimi pesniki in pisatelji tudi zastopnika, neke nam do sedaj popolnoma neznane književne vrsti — dekadenta. Malo čudna, da ne rečem, smešna, se mi je zdela ta trditev, ali podtaknila me je ipak na razmišljanje Kdo bi bil vendar ta „dekadent?“ Zvedel sem, da je pod tem imenom dotičnik nazval mladelega pesnika Ivana Cankarja.

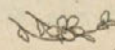
Pesmi Cankarjeve so istinito lepi izrazi mlade, po uživanju in raskošju hrepeneče duše („Helena“.) Vidi se, da je pesnik mnogo čital novejše pesnike, osobito nemške, no, reči smem, da je „pokukal“ tudi že v Verlainea in ga poskusil — imitirati.

Najlažje se imitira stil. Cankarjev stil je res skoro dekadentski. So pa li tudi ideje, ki prepletajo razne njegove „vinjete“, pripovedi in nacrte, dekadentne? Govori se sicer, da dekadentom ni dosti za idejo; njim je največ za „Stimmung“. No, to bi skoro tudi našel pri Cankarju.

Rekli smo nedavna v „Novi Nadi“, da je dekadentizem koke-tiranje s simboli in radost, da se more v vsem najti nekaj nerazumljivega. Nekje drugje se je zopet pisalo, da so dekadenti ljudje blede, bolne duše in melanholičnega pogleda in da je književnost, ktero so le ti stvorili, popolnoma nervozna, polna mistike in simbolov.

V koliko bi se vse to moglo reči za Cankarja, za avtorja kritike o Aškercu in Funtku?

Z. Pečanov.

Nova hipoteza o kometnim repovima.

Nazad malo vremena znamenito Röntgenovo otkriće iznenadilo je cijeli svijet, a sad već nam dolazi iz Njemačke drugo jedno otkriće od ne manje važnosti. Prof. Goldstein, ravnatelj astronomskog opservatorija u Berlinu, otkrio je katodične zrake na suncu. Ima tome već devet godina, otkako je Goldstein mislio poduzeti neka eksperimentalna istraživanja na katodičnim zrakama i u tu je svrhu bio dobio od njemačke vlade potrebna sredstva. No samo od vremena do vremena izlazio je u to devet godina, u „Analima“ opservatorija, po koji člančić o rezultatima Goldsteinovih istraživanja. Valjda bojazan, da ga drugi ne preteku, potaknula je Goldsteina, da je, tek u kratkim crtama, u zadnje vrijeme razložio svoje otkriće.

Profesoru Goldsteinu, ima tome već nekoliko godina, poslo je za rukom eksperimentalnim načinom, s pomoću katodičnih zraaka, proizvesti mnoga karakteristična svojstva kod kometa, osobito pri svjetlim radijacijama kod kometove glave i pri njegovu repu. — Način proizvodjanja temelji se upravo na ovoj činjenici, koju je otkrio glasoviti englezki prirodoslovac William Crookes. U cijelom prostoru, u kom katoda (negativni pol induktora) proizvaja neka ispražnjenja u veoma razrijeđenom uzduhu, te nastaju sasvim slabe vrsti katodičnog svjetla, pokazuje se kod rečenih električnih zraaka određena odbojna sila, koja se porodi na katodi; a ova odbojnost pokazuje se takodjer i na površini čvrstih tijelasa, postavljenih u prostor, na koji djeluju katodične zrake. Ovo je u istinu nalik na pojave kometa; u tom slučaju, po spomenutim teorijama, imalo bi se sumće smatratrati središtem repulzivnih zraaka, što djeluju u cijelom svemirskom prostoru, u kom se događaju svjetli pojavi. I doista, po najnovijim rezultatima, ima se sunce smatrati izvorom veoma dugih katodičnih snopova; dok je komet, koji nije ništa drugo nego skup čvrstih tjelašca u razrijeđenim parama, sličan čvrstim tjelesima, donesenim u odbitni prostor, koji se, kako se kod eksperimenta vidi, počinje u repulzivnoj katodi, te se brzo pretvara u šuplji paraleloid zraka.

Na ovaj je način prof Goldstein, jedino eksperimentalnim sredstvima, mogao oponašati velik dio karakterističnih kometovih repova i mogao s toga rastumačiti za ove pojave neke osobine, već konstatovane u ovim zadnjim godinama s pomoću fotografije kometa, osobine, koje su u očitom protuslovlju s teorijom, koja se do sada održala. Na tim fotografijama, naročito na rubovima i na nekim mjestima repa, opazile su se ogromne i veoma brze promjene, kakvih do tada u toj mjeri nikad nijesu vidjeli. Sad se to bez ikakva ustručavanja može tumačiti tim, da se spomenute promjene na repovima događaju ne poradi projekcija različnih dijelova mase kometa, kako tumači sadašnja teorija, nego samo radi djelovanja svjetlosti i radi šiljanja svjetlih ekscitacija u različne smjerove. Sa svim tim rezultati ovih eksperimentalnih oponašanja kometa nijesu

potpuni, jer nije još moguće dobro oponašati katodičnim zrakama osobine nekih repova. Treba dakle još mnogo i mnogo eksperimenata izvesti i to mijenjajući eksperimentalna sredstva. No pored toga može se reći, da po mišljenju, koje se osniva na najnovijim rezultatima, ima nade, da će se upotpuniti oponašanje kometa i tako naći teorija, koja će ovaj pojav sasvim rastumačiti. Pošto je uspjelo eksperimentalno oponašanje glavnih obilježja kometa, svakako je mnogo vjerojatna hipoteza, da ima veoma prostrani prostor, na koji utječu sunčane katodične zrake; a kad ove, premda su nevidljive, udaraju o površinu drugih svemirskih tjelesa i tjelašca, stvaraju nove čimbenike, koji utječu s pomoću svog odbitnog djelovanja.

I riješenju drugih mnogobrojnih problema dolazi ovo u prilog; medju ostalim i tumačenju nedvojbenih utjecaja sunca na električne i magnetične pojave na zemlji, osobito na polarno svjetlo, na oluje, na magnetično stanje zemlje i na zemaljske električne struje, opažene na brzoplovnim linijama, — što je sve do sada teško bilo razjasniti.

Thales.

Literarna kronika.

Knjige „Matice Hrvatske“ za god. 1897.

Njemačka književnost do smrti Goetheove. Napisao *Robert Pinter*. Slike iz svjetske književnosti sv. V. Naklada „Mat. Hrv.“ Zagreb 1897. Str. XVI. + 439. 8°. Cijena 2 for.

Medju „Matičinim“ radnicima javio se ove godine jedan novi — gosp. Pinter, profesor germanista, koji je u svojoj knjizi ocrtao razvitak njemačke književnosti do smrti Goetheove. „Matica“ nije ni do sada još dospjela do toga, da jednom ipak izda povjest ili bar dio povjesti novije hrvatske književnosti, premda već imamo n. pr. rusku gotovo u detalju. Čudan je uopće pojav, da svi naši kritičari, koji su se nešto više digli nad frazere i gramatičare, počinju uvijek da pišu o tudjim književnim pojavama. Sabié n. pr. i nije drugo pisao do li referate iz tudjih literatura; a Jakši je, čini se, talijanska novija književnost bolje poznata nego sama hrvatska. Pri tom je pogibao, da svi upanu lako u ponavljanje tudjih misli; i tako smo dobili cijele knjige ekscerpata i reprodukcija bez ijedne pozitivne, nove, samosvojne ideje. A drugo — naša kritika, u koliko je i ima, baš je s toga razloga slabo uplivala na pisce i općinstvo: pisaca se nije ticala, a općinstvo u nas i onako nema smisla za čisto književne, osobito tudje, pokrete. Neki su se od naših kritičara uza to odviše zarazili idejom „l'art pour l'art“, pa postadoše kozmopolitski i za to ne razumiju pravo naših potreba. Možemo sa zadovoljstvom reći, da je pisac ove knjige pošao drugom stazom; on ne piše svoju povjest njem. književnosti ni da nas zablješti mnoštvom detalja ni da poda čisto literarni prijedlog njena razvoja: on i nije potpun literarni povjesničar, nije kritičar. Gospodin Pinter gleda na njem. književnost kao čovjek, koji hoće da od toga

za nas Hrvate kakve koristi bude, da iz života i djela tih pisaca što naučimo, da ih upoznamo ne kao kuriozitet nego kao pojave naroda, od kojega smo primili mnoge dobre i zle utjecaje. Pa za to i u čitavom ocijenjivanju plodova i pisaca njem. literature Pinter postavlja se više na socijalno (da tako rečem) nego na umjetničko stajalište: za to i govori mnogo više o djelima, na kojima se vidi korisnost ili štetnost nove koje teorije, mnogo više raspravlja o samim pokretima nego o umjetničkoj strani njihovoj. On u svojoj knjizi hoće da pouči našu publiku. Za to se u ovoj knjizi na mnogo mjesta spominju stvari, koje mora da su čovjeku, malo verziranijem u književnosti, dobro poznate; nego za dvanaest tisuća „Matičine“ publike bilo je ne samo korisno, nego upravo i potrebno, da se u razlaganje upliću takve stvari kao što je n. pr. govor o tragičnoj krivnji, o romantizmu i klasicizmu itd. Ovakvo će ovu knjigu moći čitati i manje naobražena publika, kao što je to naša u većini, a opet će i drugi moći u njoj na okupu i na zgodnom mjestu naći mnogo što, što je inače porazbacano i teško naći. On je prije svega nastojao da piše za nas, — i to je, što ovoj knjizi diže vrijednost nad sve dosadašnje „Matičine“ publikacije ove vrste. Pedagošku stranu svoga rada proveo je pisac veoma brižno, pa je nastojao i kod razmatranja života pojedinih pjesnika razvijati veoma zdrave nazore. Nešto je s toga trpjela kritička strana, pa je i o filozofsko-pjesničkim djelima, koja za našu publiku ne bi bila od tolikoga interesa („Faust“), rečeno razmjerno malo. I u samom stilu nastojao je g. Pinter, da bude što bliži našoj publici. Njegov je stil pun prisposodba i opisa; nije hladan, kritičarski, nego živ, na mnogo mjesta provijava ga dah narodne fraze. No gdje gdje zašao je g. pisac ipak predaleko; tako ga je na str. 342. zaničala misao o slobodi pjesnikove duše do ovih riječi: „Pjesniku zabraniti pjevanje znači ptici pjevici zabraniti njen pijev ili gromu glas i suncu sjaj. Prirodnih pojava ne može nikakav tirjanin zabraniti, a pjesnik da pjeva — to je kao prirodni pojav. Kako ptica umije odletjeti objesnu dječaku iz kaveza, kada je muči, tako je pobjegao pjesnik Schiller tirjanskom vojvodi iz njegove zemlje. Prokletstvo je tirjanskih vlada, da ne trpe, pa za to i nemaju ni pjesme ni pjevača; sva je njihova pjesma jeka ropskih okova“. Za povijest ovo je svakako malo odviše — poetično! A na nekoliko mjesta ima sasvim suvišnih detalja kao n. pr. (str. 306.) opisivanje vojvotkinje Amalije, njenih „lijepih ruku i nogu i laka, ali veličanstvena hoda“. Ako je i pisca na mjestima njegovo popularno prikazivanje zavelo do ovakvih digresija, to su ipak sitnice, koje ne umanjuju mnogo cijene knjizi. Pa ako i nije pokazao kritizma i elegancije prikazivanja (toga mu u stilu nedostaje), a ono je u svojoj knjizi nanizao i u književnom i u socijalnom pogledu mnogo zdravih nazora. Za to je što toplije preporučamo našim djacima, jer će im ona ispuniti mnogu prazninu školskih tekstova i pribaviti jasan pogled na književnost naroda, od kojega smo uvijek primali mnogo dojmova.

H.

Vrieme. Ortice iz meteorologije. Napisał Oton Kučera. Sa 113 slika i 6 karata. Zagreb. Izdanje „Mat. Hrv.“ Str. 351. Cijena 2:50 for. 8°.

Ovo je doista najzamljivija knjiga izmedju ostalih 9, što ih je „Matica Hrvatska“ ove godine izdala. Poznati hrvatski pisac na znanstvenom polju, Oton Kučera, koji nam je u ljepoj formi i lakim stilom do sada u dvjema knjigama predočio razvoj i veličinu dviju grana fizike: elektriciteta i astronomije, pruža nam sada evo i treću knjigu, koja se bavi koliko zanimljivom, toliko i

korisnom, ali još veoma malo proučenom granom fizike: meteorologijom. I tim se barem donjekle, ispunila ona velika praznina, koja je kod nas vladala na polju egzaktnih znanosti.

U ovoj nas knjizi cijenjeni pisac upoznaje s najnovijim tekovinama ove još veoma mlade prirodne nauke, koja uz astronomiju najviše zanima učene krugove, a čeka je ogromna zadaća, da čovjeku proroče, kakav će biti sutrašnji dan, je li mu prijeti koja nesreća, od koje će se moći za vremena obraniti.

Knjigu bih, kratkoće radi, razdijelio na četiri dijela: prvi, koji se bavi uopće uzdušnim oceanom, (I.); drugi, u kojem ima govora o toplini uopće i o toplini u uzdušnom oceanu napose (II., III.); treći, u kojem su protumačene sve pojave u uzduhu (IV., V., VI., VII., VIII., IX.) i napokon četvrti, koji govori o pogadjanju vremena.

U prvome dijelu pisac vještinom, kojom on umije, uvodi nas u meteorologiju, pa nam tumači narav, sastojinu i visinu uzdušnog oceana i važnost njegovu za životinjski i bilinski život na zemlji. Osim toga u ovom dijelu ima i zanimljiva mala digresija o zrakoplovima i zrakoplovcima, koja ovdje baš veoma zgodno pristaje. Dobro je učinio g. pisac, što se na ovom mjestu takodjer nešto poduzeo pozabavio počelima kemije, koja se u sadašnje vrijeme veoma razmahala, a nemamo o njoj, bar što je meni poznato, osim školskih tekstova nego jedinu Šulekovu „Učebu za svakoga“, izdanu od „Matice“ za godinu 1887.

U drugom dijelu ima govora o toplini. Tu nam pisac predočuje neke elementarne, za kasnije razumijevanje neophodno potrebite pojave topline, pa logičnim postupanjem dolazi do „najveće tekovine fizikalne u ovome vijeku“ (?), do teorije, da toplina kod tjelesa nije drugo nego njihov molekularno gibanje, premda valja opaziti, da su već prije neki prirodoslovci držali ovu teoriju, ali je nijesu znali dokazati. Ne znam, s kojega uzroka nema medju termometrima, koji su ovdje opisani, ni spomena o kovnim termometrima, od kojih su neki, osobito Breguetov, veoma čutljivi, pa s toga i jako često rabe u naučne svrhe.

U drugom poglavlju ovoga dijela, kod tumačenja različenih izvora za zemaljsku toplinu, g. se piscu potkrala mala netočnost u pogledu topline, što je zemlja od stajačica dobiva. Tu se naime navadja, da je ta toplina gotovo ravna sunčanoj, dok se iz Pouilletovih računa vidi, da je toplina, koju zemlja od stajačica prima, $\frac{1}{10}$ sunčane topline (t. j. topline, koju zemlja prima od sunca). Veoma je pohvalno, što ovdje nalazimo mali osvrt na naše meteorološke postaje, i što su sakupljeni, baš piščevim trudom, podatci srednje temperature nekih mjesta Hrvatske, Dalmacije, Slavonije, Istre, Bosne i Hercegovine.

U trećem, najglavnijem dijelu knjige, u povećem članku, s dvije priložene karte, lijepo je protumačeno sve ono, što spada na tlak zraka, dok su u slijedećim veoma zanimljivo i po najnovijim nazorima prikazani pojavi kiše, rose, mraza, magle, oblaka, snijega i tuče. Osobito je spomena vrijedan opis različenih vrsta oblaka, postajanja zloglasnog alpskog vjetrova föhna i način pogadjanja mraza. Nego što se tiče poglavlja, u kojem je govor o vjetrovima, iskreno ispovijedam, da me je začudilo nenaravno i nejasno tumačenje sveopće cirkulacije uzduha. Evo, kako je cijenjeni pisac tumači: U pojasu kalma uzduh se diže vertikalno u vis i toga gibanja ne osjećamo kao vjetar, za to je to pojas tišina. Sa sjevera i juga teku na dnu oceana uzdušne struje k ekva-

toru: to su oba pasata . . . Već negdje oko 30. stupnja te se visoke struje spuštaju k zemlji i vraćaju dolje opet k ekvatoru. Na sjeveru i jugu obih pasata sastadosmo ponovno dva pojasa tišina . . . U pojasu oko ekvatora uzduh se uvijek diže u vis, a sa sjevera i juga dotiče stalne uzdušne struje na dnu uzdušnog oceana, dok u visini mase uzduha odtiču. Baš je protivan pojav u tišinama na oblatnicima . . . Ovdje teku u visini sa sjevera i juga mase uzduha dolje na površinu zemaljsku, a poradi toga na dnu uzdušnoga oceana teku protivne struje na sjever i na jug. Ovdje se dakle uzduh spušta dolje, pa na dnu uzduha i tlači jače . . . Makar kako bili nepravilni vjetrovi u tom kraju, jedan općeni zakon probija na vidjelo: u donjim vrstama uzduh struji od ekvatora k polu, a u gornjim od pola natrag prema ekvatoru.

Kako se iz ovog opisa, a još bolje iz slike 87. vidi, ovo je kolanje nerazumljivo. Jer kako može uzduh, koji se vruć diže s ekvatora, ohladivši se u blizini obratnika, pa spustivši se tu na zemlju i prosljedujući svoj put do pola, vraćati se kao donja uzdušna struja k ekvatoru, a da ne poremeti polarne tišine, za koje se već temeljito zna, da postoje. A kad ove postoje, treba da se držimo jedine teorije, po kojoj se mogu protumačiti t. j. teorije slavnog američkog učenjaka i pjesnika Maurya, koja se u kratko može ovako svesti: Pošto se uzduh, radi velike vrućine na ekvatoru, diže i pravi barometrički minimum, to prema njemu teku sa sjevera i s juga hladne uzdušne struje: to su alizeji (pasati). Uzduh, koji se diže, razlijeva se na sjever i jug, te putujući k polima (protualizeji) ima sve manju i manju temperaturu; kod 30.—35. paralele spušta se okomito na zemlju i svojim tlakom prouzrokuje tu barometarski maksimum, od kojega manji dio uzduha teče prema ekvatoru, a veći ide naprijed k polima (promijenljivi vjetrovi). Ovdje se, pošto sa svih strana ekvatora dolazi, susreće ili bolje reći sukobi, te se radi toga diže u vis, da se opet, opisavši po prilici broj 8, kod ekvatora na zemlju spusti i opetuje svoj put. Na ekvatoru, na obratnicima i na polu, gdje se uzduh uzdiže, odnosno spušta, nastaju s toga tišine, od kojih je osobito ona na obratnicima (tropicalna) veoma nestalna, jer se često iznenada u njoj pojavljuju vihrovi, koji znatno uplivaju na tamošnje klimatičke prilike.

VII., VIII. i IX. su najljepša poglavlja ove knjige glede stila i glede pojava, o kojima je govor. Samo je žaliti s jedne strane, što kod tumačenja duge nije spomenut jedan naš glasoviti Dalmatinac Antun de Dominis, koji je prvi pokušao da protumači, kako nastaje duga naravskim a nipošto vrhunavskim načinom, kako se do onda općenito mislilo; a s druge strane, što se ne nalazi nikakvo tumačenje vihrova i vijavica, nego je prosto navedeno nekoliko primjera i pustih opisa, od kojih su mnogi mogli izostat. Dakako da o postanku ovih uzdušnih strašila još nema stalnih podataka, ali iz rada mnogobrojnih pregaoca na ovom polju, kao što su: Olmsted, Covolet, Seebach, Reye i dr. može se već sada izreći dostatnom spremnošću teorija, da svi ovi pojavi ovise o razlici temperature pri mirnom uzduhu. Ova se razlika može izravnati mirnim putem, bez ikakve znatnije posljedice, a može opet i naprasito i onda eto gotovog ciklona, vihra, tornedosa, pijavice itd.

U posljednjem dijelu, u dosta jezgrovitim izvadcima, ispriopovijedana je povjest pogadjanja vremena od najstarijih vremena do danas, kao i znau-stveni način današnjega pogadjanja.

Uopće ova knjiga, ako ima i nekih mana, u cijelosti je uspjela i ima svoj „raison d'être; jer će onaj, koji do sada nije imao ni pojma o meteorologiji, moći sebi sastaviti dosta bistar pojam o ovoj najnovijoj znanosti, koja je još u povojima, ali gigantskim koracima stupa prema svojoj određenoj meti. Glede stila, jezika i jasnoće tumačenja moram priznati, da je nadilazi „Naše nebo“, koje je, po mom skromnom mišljenju, jedno od najljepših djela znanstvenih u našoj literaturi.

Kad smo u ovoj prigodi, spomenut ću, kako je veoma žalosno, što se u nas tako nemarno, gotovo nikako, goji pozitivna znanost. Dok drugi izobraženi narodi žrtvuju stotine i hiljade ljudi i stotinu milijuna novca na njezin žrtvenik, što radimo mi? — Mi u međusobnim borbama zaboravljamo na sve one blagodati i zadovoljštine, koje čovjeku podaje proučavanje „onog moćnog božanstva dana, koje drži čvrsto uzde napretka“, zaboravljamo, da „dostojanstvo čovječjega uma ne može da se zadovolji jedino površnim poznavanjem upravo onih stvari, o kojima ovisi život čovječji, nego hoće da upoznade sve zakone i prirodne sile svekolike prirode, koja ga okružuje.

Thales.

Zapreka. Napisao *Branimir Livadić*. Preštampano iz sarajevske „Nade“. Cijena ? Strana 56 u 16-ni.

Noveleta je ova pisana u obliku dnevnika, što ga bilježi Klara, mlada žena Gjure, za koga se udala protiv svoje volje. Došla je na selo sa svojim malim sinčićem Juricom, da se mali oporavi od bolesti, i upoznala se s Ankom, kćerju susjednoga trgovca. Klara zavidi Anki njenu svježu djevojačku ljepotu, pa kad opazi, da je Anka zaljubljena u Radoslava, Klarina ljubavnika iz mladih dana, pojavi se u njoj neki ljubomor: ona hoće, da san prve ljubavi opet proživi i otme tako Anci njenog ljubavnika. Napokon ipak vidi, da joj nema mjesta na selu, i ona, nauživši se cjelova Radoslavljevih, u mladosti nedoželjenih, vraća se u grad k svome mužu, želeći dvoje mladima onu sreću, koje nije imala sama. No dozuavši Anka za njen odnošaj s Radoslavom, odbija ovoga, kad ju je htio zaprositi u oca. . . . Klara je razorila sreću dviju duša. Ona nije toga htjela, ona je morala da dovrši početak svoje prve ljubavi: ona je još negda odbila Radoslava od sebe, dok je on još samo o njoj sanjao — odbila ga za to, jer nije bila dosta jaka da odbije Gjuru, koji joj je obećavao udobniji život, da se usprotivi želji roditelja, da udovolji sreću. Klara nije osobita žena; ona je puna i slabosti i vrlina obične građanske „gušćice“. Ona nema u sebi onih jakih strasnih želja dama iz visokog svijeta, niti je naivna kao gospojica Anka. Ona nije proživjela svoje mladosti potpuno, nije stupila u brak zrela za nj, pa eto nije ni shvatila pravo dužnosti majke i žene. Njoj su Gjulina pisma dosadna, mali joj Jurica ne leži osobito na srcu, — nije zrela za majku. Ona traži nešto, ali ne zna, što bi to bilo; i tek kasnije se dosjeti, da traži — svoju prvu ljubav. Ona je tu prvu ljubav na pola prekinula, nije proživjela onu kušnju, u kojoj mlada curica postaje djevojkom, nije iskušala onog užitka, koji je nužda mladog srca.

Klara traži život — život, koji nije upoznala prije braka. Klara ne traži od Radoslava drugo, no da proživi čas, u kojem se duše spajaju celovima, čas topline, čas žarke slasti, o kojoj sanjaju mladi ljubavnici.

Klara nije zla, nije pokvarena; ne možemo da je osudimo, što je morala da proživi u braku ono, što druge proživljuju prije braka. Klara nije pala — kasnije bit će možda dobra žena i majka; no razorila je sreću Anci, a i Radoslavu — po drugi put. I on nije je više ljubio prvom ljubavlju, i on joj se podao samo za to, jer je san prve ljubavi tražio svoj vrhunac, ni on nije ništa skrivio Anci . . .

Livadić nije bio ni malo tendenciozan, niti je htio da riješi koji problem, već nam naprosto ocrtao dušu Klarinu. Pisac se zadovoljio s tim; a zadovoljio je i nas, jer je tako njegova psihologija naravnija. Teško je bilo muškarcu napisati dnevnik jedne žene, no pisac nam je taj dnevnik dobro imitovao, i u toj imitaciji stoji cijena pripovijesti. Ostalo, osim par opisâ (lov na pastre kod mlina), ne daje „Zapreci“ veću umjetničku cijenu. M.

„Slovenska knjižnica“. Snopič 73—74. Cena 36 kr. Urejuje in izdaje A. Gaberšček. „Strahomir“, izvirna romantiška igra v petih dejanjih. „Mlada Zora“, romantiški igrokaz v treh dejanjih. V Gorici, 15. maja 1898.

O slovenski drami ne moremo govoriti. „Poskusi“ dr. Vošnjaka, prof. Ant. Funtka, Pirca, Vatroslava Borštnika, Antona Medveda in drugih niti malo ne odgovarjajo dramam. O vzroku tega brezbrizja za dramsko literaturo se je napisalo že mnogo. Skoro vsakdo je povedal nekaj novega. Najboljše je o vsem tem napisal še Govékar v 3. broju „Mladosti“. Iz pustil je pa vendar glavno; omenil ni, da Slovenci znto nimamo nikakih dram, ker se bojimo ptujine, ker mislimo, da imamo doma vse. Naši pisatelji se reprezentirajo iz semenišč, k večjemu iz vseučilišč, kjer jim je glavna stvar: kavarina. So sicer mej njimi častne izjeme. Največ jih pa samo radi tega gre na Dunaj, da doverši svoje nauke, da postane „dr.“ — ne pa, da se naobrazi v vseh znanstvenih strokah. Naši ljudje ne gredo v gledališče radi drame same, temveč radi — občinstva. Stara pesem! Oni pa, ki bi mogoče to i učiniti, nimajo sredstev. Repertoar ljubljanskega gledališča pa niti malo ne odgovarja današnjemu duhu . . . Navzlic vsemu temu se pa vendar pojavljajo mlade sile, ki bi nam rade stvorile dramo ali . . . zaman! Nedostaja jim znanja. Mi se pa tešimo: si desint vires, tamen est laudanda voluntas — ne premislimo pa, da bo zelo slabo za nas, ako bo vedno „voluntas“ hvalevredna. Tu pred seboj imam dve drami, to je: dve romantiški igri. Prvi je naslov „Strahomir“, izvirna romantiška igra v petih dejanjih. Spisal jo je Ivan Benko. „Dejanje se vrši za časa turških vojskâ na gradu Sleme in njegov okolici“. („Vse pravice pridržane.“) Branko, grajščak na Slemenu, pusti svojo soprogo Jelo v varstvu zapeljivega in strastnega Strahomira in odide v boj proti Turkom. Strahomir napada Jelo, naj se mu vda, a ona neče. Obljubila je bila možu pri oltarju večno zvestobo. Strahomir jo nagovarja z lepa, z grda . . . a ne ide. V gradu gospodari kot divjak. V tem pride pa Branko s hlapci in kmeti. Strahomir se zboji, ubije Jelo in zbeži v temno noč. Hlapci teko za njim, ga vjamejo in ga pripeljejo pred Branka, kjer se po brezmiselnem in nelogičnem monologu „probode“. Ne vem, čemu je pisec to le dejanje prenesel v „za časa turških vojskâ“? Li mu ni znano, da je zgodovinske drame pisati jako težko; prilagoditi se morajo tedanjemu življenju in

biti torej slika one dobe. Pisec „te dobe“ ne pozna, to je tu sijajno dokazal. Pa bi se li dejanje njegovega „Strahomira“ ne moglo odigrati brez srednjeveških kostumov lepo v fraku in cilindru — v sedanosti? Čemu torej „Strahomir“ (!), zakaj ne Oton, Alfred, Milan? Vsaj bi mu bili le-ti bližji, bi si jih mogel vsaj ogledati — Strahomira tako ni. „Igra“ bo ugajala, vsaj se v nji tri umorstva, dva morilca, boj, vihar, temna noč, ogenj, psevdo-menih... In to je za naše ljudi kakor nalašč. — Sužet drugega „romantiškega igrokaza v treh dejanjih“ „Mlada Zora“ od Milovana je vzet iz prekrasne narodne pesmi istega imena. Kaj je zavelo g. autorja, da je šel pisat ta-le igrokaz, to naj ve večni Bog. Tudi njegovemu „delu“ so vsa „prava pridržana“, To mi se zdi popolnoma prav, Bog ne daj, da bi se kdo vanj zagledal! „Mlada Zora“ bi bila slab libretto, da niso posamezni solo-spevi predolgi in da je malo več zborov. Dejanje se vrši okoli leta 1450. v celjski „okolici“. Milovan je v toliko konsekventen, v koliko je sledil narodno pesem, ko je le to zapustil, je zašel v absurdum... Grajščaki so našim piscem zelo mili, no, narodu našem pa niso bili niti malo. Pa... tempora mutantur et nos mutamur in illis.

„Slovanska knjižnica“ ki je izdala ta dva „delca“, je precej zagrešila. Žal nam je je; priporočiti pa kar ne moremo teh dveh snopičev, dočim priporočamo z veseljem prejšnje štiri, kjer je opisal učitelj *Ljudevit Stiasny* svoje potovanje „V Petrograd“. Slovenci imamo dobrih potopisov do sedaj še jako malo. Stiasnyjev sicer ni nikako osobito delo, ali vsaj odgovarja našim skromnim zahtevam. Ko prečitaš njegove „potopisne crtnice“ imaš skoro jasno sliko o krajih, kjer je g. autor hodil. „Goriška Tiskarna si steka od dne do dne čim dalje lepše zasluge. V „Slovanski knjižnici“ nam je donesla precej lepih prevodov, posebno iz ruskega; pred kratkim je izdala „Ročni rusko-slovenski slovar“ in „kratko slovnico ruskega jezika“ od prof. M. M. Hostnika, ki nam je zelo dobro došel. Kaj takega smo že precej dolgo pogrešali.

Dobro bi bilo, da se ga omisli naše dijaštvo in da le ta zamenj nemške slične vrste. Velja samo — 1-50 gl. —čev.

Pod jarmom, (Подъ игото). Roman iz bugarskoga života u oči oslobođenja ispod turskoga jarma godine 1876. Napisao bugarski Ivan Vazov, preveo i uvod napisao Dr. Fran S. Gudrum. Križevci 1898. 8° str. XVI + 474 + XII. Cijena 2 for.

„Pod jarmom“ je prolog bugarskom oslobođenju. Pisac kano da je tu sabrao sve one uzdisaje, onu nevolju i uzrujanost svoga naroda patnika, koji je čanio više vijekova u ropstvu. Tu vidimo narod, kako se nemirno trza, prije no što će da se probudi. To su početci velike epopeje od godine 77. na Balkanu, to su oni jalovi pokušaji, koji se javljaju prije svakog velikog čina, oni plamičci, što naviješćuju veliku provalu požara, iz kojega niče ili prava sloboda ili smrt narodnja. Ivan je Kraljić, koji se kasnije prozvao Ognjanov, tip revolucionarica prije opće revolucije, galeb pred oluju, nemirna, nepomirljiva narav, još prilično osamljena. Pobjegao je iz turske diarbekirske tamnice, povratio se u Bugarsku, da dignu ustanak, i uspirio raju protiv Turaka. Za tamne i burne noći podje mu za rukom da umakne progonu straže i turskim

tanetima, te nadje utočište u znanca čorbadžije Marka i nastani se u Bijeloj crkvi. Tu steče simpatije gradjanstva i ljubav nježne i junačke učiteljice Rade. Međutim tjera dalje svoj „stari zanat“ — potiče na revoluciju. Ubrzo nadje saveznika u doktoru Sokolovu, a pomaže mu i drug Muzatlijski, koji se nastani takodjer u Bijeloj crkvi pod imenom Jaroslava Brzobezuneka, Austrijanca. Bunjenje polako napreduje, jer Kirjak Steščov, koji mrzi Ognjanova, radi o izdaji. Sokolova ulove i zatvore, jer su našli u njega buntovnih proglaša, koji su istinu bili Ognjanovljevi. Ali plemeniti baj Marko sretno stvar zabašuri; i Sokolova puste na slobodu. Ognjanov ipak mora da bježi, jer je Steščov naučjušio, da je on ubio dva Turčina one burne noći, kad su htjeli ubiti vodeničara Stojka i silovati njegovu kćer. U bijegu ga spasi dosjetljivost; no ipak, ranjen u nogu, leži u Verigovu. I tu mu je narod sklon. Steščov opet snuje izdaju i slučajem samo spase se revolucionarni odbor, kad je vijećao. Ognjanov se opet vraća u Bijelu crkvu, vjeri se s Radom, i otprema je u Klisuru. Ustanak napreduje; no silno doima se Ognjanova vijest, da mu je Rada nevjerna. Uz to raspršuju Turci četu ustaša, koja se branila topovima iz trešnjeva drveta. I sada uvidja Ognjanov, da nije još bugarski narod zrio za revoluciju i vraća se u Bijelu crkvu, nadje vjernu Radu i Sokolova i oni se uklone u vodenicu. Tu ih Turci zateku; Rada umre, Sokolov se ubije, a Ognjanov u borbi junački pada. Turci nose kao trofej njegovu glavu, a nekada republikanska Bijela crkva viče: „Živilo njegovo veličanstvo sultan!“

Ognjanov je pao s dvim svojim kumirima, kojima se jedino klanjao: sa svojom Radom i s Bugarskom. Veoma je zanimljiva ličnost Ognjanova i pisac opisao ga je s mnogo ljubavi. On se šulja kao mačak, ubija iz zasjede; ali zna i da se hrabro, junački bori, — žestok je, smjel, zauesen rodoljub, strastvena duša. Izdajstvo ga i nasilje peku i on im se osvećuje, gdje samo može. On je i velikodušan i nepomirljiv protivnik i ljubomoran; plače, kad vidi rasulo nakon bitke s Turcima: nemiran je to, ali naskroz pošten duh. I Radana, ta plemenita djevojka, koja je živjela samo za ljubav, u životu smjerna i ponizna, koja je čuvala svoju čistoću, očajava, kad čuje, da Ognjanov o njoj dvoji i hoće da umre na Klisurskim razvalinama. Straža je ustaša spasi i kad ona hiti, da spasi Ognjanova, snalazi je s njim i Sokolovom smrt. I Sokolov živi za iste ideale kao što i njegov drug; i on ljubi Lalku, i on je smion, strastven, — makar se ne vere po gorama i ne bježi iz tamnica; no on nije tako jak kao što mu je drug, ne trpi toliko i klonuo bi, da ga drug ne diže i ne bodri. Klonuo bi, da vidi sve one strahote, izdajstva i pakosti, što je sve morao da iskuša Ognjanov. A jadni onaj narod, za koga oni rade, koji najbrže klonu! Vazov je prikazao taj narod, to zaledje, u sijaset najrazličitijih lica, u bijedi, izdajstvu, oholosti i sebičnosti. I mi rado vjerujemo, da ima onakih junaka, kao što je Ognjanov, dok ima i ljudi Steščovljeva kova, koji izdadu odbor, Ognjanova i Sokolova iz ljubomora radi Lalke, a ipak se skrivaju za tudjim ledjima.

Jedna izmedju dobrih, a plahih duša, je baj Marko, koji bi se borio za svetu ideju, ali se boji, kad pomisli, da bi u tom boju mogla pasti i njegova djeca; te poslije pada Ognjanova odlazi u progonstvo izvan domovine. Osobito su pak simpatično prikazani rodoljubni kaludjeri, koji su stekli velikih zasluga za slobodu Bugarske.

Bugarska se oslobodila, kad je već bio Ognjanov mrtav; ali on je upalio prvu iskrú, a to je najteže. Tu je Bugarsku prije oslobodjenja prikazao Vazov jasno, objektivno, vjerno. Na početku romana nalazimo još prilično romantike, ali bit će da je donášala sobom sama situacija, u kojoj je Kraljić stao da radi. A najposlije i cijela je ona borba bilo nešto, što naginje na romantiku. Uza sve kasnije realistično crtanje (osim nekih mjesta, gdje je očita patriotska tendencija na uštrb narovitosti), upada u oči to, što nema dovoljno psihološke analize, koja bi nam protumačila mnogu nejasnu stranu u duši i radu koje od glavnih osoba. Ima gdje gdje i koja suvišna epizoda, koja služi samo za to, da osvijetli koju stranu značaja glavnoga junaka, a nije od nikake važnosti po radnju niti je pravo motivirana (uapšenje Sokolova, da se istakne veledušnost Ognjanova).

Što inače odlikuje pisca, to su krasni opisi i na mnogim mjestima upravo dramatska snaga prikazivanja. Kompozicija je također vješto osnovana i gradacija izvedena lijepo. Možda nije udovoljeno etičnom čuvstvu, što izdajica Stefcov izlazi nekažnjen; no tko poznae nešto kasnije događaje, znat će, da ovaki ljudi nijesu dočekali miran konac.

Mi Hrvati, koji smo se veoma živo bavili Bugarima za doba njihova ustanka i kasnije u polovici osamdesetih godina, morali bismo da obnovimo duševnu vezu s bratskim nam narodom i da ga upoznamo više, no što nam je sada znan. „Pod jarmom“ kao najbolji plod novije njegove pripovijedalačke literature morali bismo marljivo čitati i zahvalni biti g. prevodiocu, da nam ga je preveo, i ako imade u jeziku prijevoda dosta germanizama i sličnih manjih nedostataka.

B.

Lira planinskoga Hrvata. Svezak II. Spjevao za narod *Dane Kroparski* 16° Str. 120. Zagreb 1897.

Gospodin nam autor nije poznat kao pjesnik ni iz kojega od naših listova; a već drugom evo izlazi pred nas sa svojom zbirkom pjesama. To i ne hote pobudjuje sumnju, da su mu mnoge pjesme oblijetale tudje pragove, jer nekako kanda i zaudaraju po uredničkim koševima. Bog zna, što je g. Kroparski mislio izdavajući svoje „duševno cvijeće“! Možda je htio da se samo naruga poeziji, publici, ili napokon — samu sebi?! Uzevši sve o sve, bit će, da je g. Krop. jedan od onih ljudi, koji svom silom hoće da budu veliki; kao pjesnik pak napose od onih, kojima je sva poezija u rimovanju — ovdje nota bene jako slabu — i u — poetskoj licenci. Njoj je g. Kroparski upravo i kožu oderaó!

Kad čovjek pročita njegovu zbirku, teško odahne, kao da je učinio kakovo veliko djelo. Shvaćanje poezije u njega je uopće neobično, premda nije osamljen. On misli, da za poeziju i ne treba drugo nego vještine i okretnosti u izražaju — od česa u njega ništa nema. Ako se pri tom uzme još na um, da je g. Kroparski kadar sve u pjesmu strpati, onda nije nikakovo čudo, što u svôj njegovoj knjizi za pravo i nema nikakve misli, ideje, van samo riječi, više puta besmislene riječi, kao na priliku što je pjesma „Veliki političar“, koja doslovce glasi: „Narôdi! se pobro — Si ženu! utvrdi — — I zatim je — — — umro — A sad za njim — — smrdi!“ Pa sad mozgaj! A ima i više sličnih — ta sve su gotovo takve. No to su pjesme za narod!

Predaleko bi nas zavelo, kad bismo se osvrtni na sve one silne po-
grješke i tehničke i jezične napose — kojih ima, ni broja se ne zna! —
Nego čini se, da „planinski Hrvat“ ne zna ni hrvatski ni slovenački; a što se
napose pravopisa tiče, ne zna ni ono, što se zahtijeva od djece u prvoj lat.
školi (ć i č). To bi se moglo bar od pjesnika tražiti! Pa kraj svega toga, kraj
sve te nespretnosti u jeziku, na 70 stranica ove zbirke nema rado nijednoga
nerimovana stiha! A ni u stihu nije bolje; tu strada i jezik radi forme i
forma radi jezika, ma da g. Krop. u zadnjoj „pjesmi“ dokazuje, kako se da
u hrv. jeziku rimovati. — Još nešto. Ako u tom stoji poezija, što ima više
usklićnih znakova, onda je ovo djelo odista remek-djelo, kakovih je malo u
hrv. literaturi, a dao Bog — bilo ih još manje! K.

Kazališna kronika.

*Na plitvička jezera! — Cvijeta. — Prva kiša. — Stričeva oporuka. — Po-
vratak. — Prelom. — Model. — Ljubavnici. — Hrv. dram. škola. — Ro-
diteljski grijesi.*

Opera.

Drugi je izvorni balet ove godine bio „Na plitvička jezera!“ što ga je
mladi naš glazbenik i drugi kapelnik opere, Srećko Albini, uglazbio prema
Miletićevoj udezbii. Ovo je balet u pravom smislu riječi; publiku zabavljaju
neprestane izmjene i efekti, a sve je prodahnuto patrijotskom tendencijom.
I glazba je prema tome; Albini nije nastojao, da stvori umjetničko djelo:
on je ostao u granicama baleta. I baš je za to potpuno uspio. Instrumenta-
cija ljupka, bez pretenzija; i ritmika na mjestima originalna; a u samoj temi
uspio je najbolje u variranju nekih poznatih hrvatskih i slovjenskih pjesama
(Luna sije; Misli moje i t. d.). U posvema originalnim dijelovima najbolje su
uspjeli plesovi, od kojih su neki (osobito ples „à la Barrisons“) veoma živi i
lijepi. U karakterizovanju pantominskih dijelova bolje je Albinu uspio drugi
dio, u kojem je buduća slika „Plitvičkih jezera“; tu ima (spominjali su svi
pratnju oboa kod govora načelnikova) izvrsnih dijelova. Slabiji je prvi dio, u
kom je i udezbii dosta nepodesna za glazbenu obradbu. U svem možemo biti
zadovoljni; g. Albini nije odviše računao na patrijotsku stranu svoga djela,
pa mu je i umjetnička uspjela. I u nekim svojim zborovima, pa u ouverturi
„Pavlimira“ on je dokazao, da se od njega možemo nadati još mnogo čemu.

Još više mi se ta nada čini opravdana kod Vladimira Berse, sklada-
telja „Cvijeta“, koja se lani već davala u Spljetu, a ove je godine dne
21. travnja vidjesmo i u Zagrebu. Libreto je spjevao brat njegov, Josip,
prema poznatom eposu Pucićeve „Ovijeti“. Ne bih baš rekao, da je sujet
„Cvijeti“ dosta dramatski za operu; tako je i u operi „Cvijeta“ dobila malo
nenaravan konac, a cijela radnja nije no dijalog. Ali je skladatelj znao nekim
mjestima podati upravo nježnu ljupkost u napjevu i instrumentaciji. Očito je,
da mu je uzorom bila nova talijanska škola („Cavalleria rusticana“, „Pa-
gliacci“ — osobito ovo zadnje, — spominjem samo početni zbor u „Cvijeti“);

no on je sve to znao protkati originalnom, nježnom glazbom bez krjepkih akcenata, u kojoj gdje gdje ima upravo krasnih momenata, (Cvijetin napjev, pa konac). Ako u instrumentaciji nije dostigao šarenoga bogatstva i raznolikosti svojih talijanskih uzora, — to je nedostatak, koji svakome početniku smeta. U pjevnim dionicama, pa osobito u nemnogoglasnoj pratnji pokazao je Bersa duboko čuvstvo; melodija mu je gipka, naravna; a uza to je na mnogo mjesta provijava čar narodne pjesme primorske. Zborovi su mu uspjeli prekrasno (osobito prvi zbor, koji bi se još više dojmio, da se ne pjeva iza zastora); od pjevačkih dionica najbolje su Cvijetina i popova — Drago je (i radi libreta) dosta pasivan. Svakako — Bersa je talentat, koji bi nam mogao podati lijepih plodova, osobito u lirskoj glazbi.

Tako smo ove godine vidjeli pet izvornih glazbenih noviteta: veličajnog „Porina“, koji je upravo epohalan pojav u nas, i četiri sitnije stvari (Jela, Stara pjesma, Na plitvička jezera, Cvijeta). I tu je napredak prema lanjskoj godini, kad su davana samo dva noviteta (Armida, Smiljana). Kad se k tomu uzme na um, da su ovogodišnji noviteti od samih mladih sila, možemo se nadati i u napredak naše opere, koja će biti još bolje hrvatska onda, kad nam glazbenike odgoji naša glazbena škola.

Drama.

Da ima u nas kakve očite borbe medju starijom i mladjom generacijom, moglo bi se činiti, da je ta borba najjače izbila na javu 6. svibnja ove godine, kad su se glumile tri izvorne drame u jednom činu: dvije od Milera („Prva kiša“ i „Stričeva oporuka“) i „Povratak“ od Srdjana Tucića, mladoga i nepoznatoga. Prve dvije izišle su ove godine medju edicijama „Matice Hrvatske“; pa će im sadržaj biti poznat našim čitateljima. To nijesu no u brzo skrpani prizori, koje je pisac htio osladiti filološkim dosjetkama i senzacijama manire Kotzebuove. U „Prvoj kiši“ doživljuje dvoje mladih supruge prvu kišu na dosadašnjem vedrom nebu svoga braka sve iz lijepog mira. Kad bi ideja i bila izvorna (kopirana je po onoj poznatoj: „Sol braka“), izvedba je do kraja šablonska, nadmetanje dvoje supruge usiljeno, a barunica („deus ex machina“) na kraju upravo prozirno karakterisana. Još je to gore kod „Stričeve oporuke“. Sujet prastar, karakteri — lutke; ono, što bi moglo da koga zabavi, pisano za nedjeljnu publiku, i za to je trebalo Kiseliće s nemogućom nespretnošću i Anče s grubom neukošću. Auktoritet ne bi ipak smio tištati kaz. upravu, da ovo iznosi, — jer starija se generacija u ovakim produktima ukazala odista u zadnjim trzajima. Mladja živi; i u djelu Tucićevu ukazuje se taj život u potpunom mjeri. Tucić očito nije ni mislilac ni psiholog. On čuti. I za to on u svom „Povratku“ hoće da prikaže tragiku jednoga momenta, tragiku jednoga bijednika. Ivo je otišao u grad i tu je kao tvornički radnik živio daleko od kuće, daleko od svoje Jele. Njega muči čežnja; no — uz ženu nije moguće živjeti; siromašni su. Napokon on odluču; u jednom užasnom času, kad mu je u srcu zavrela sva bol za Jelom i domom, — on podmetne ruku u mašinu . . . I eto: sad je bogalj, bez ruke; ali je i bogat — ima osjegurinu. Na sam badnjak vraća se kući, da iznenadi svoje. A Jela? Ona je medju to zaboravila na nj; nije mogla živjeti u siromaštvu, pa se ljubakala s imućnim Stankom. I kad Ive dodje kući i dočuje sve, strašan je to čas za njega: za ženu je žrtvovao ruku, — a ona ga je varala!

On ubija Stanka Tragedija je to u malom, puna bolne nesmiljenosti života, na način Verginih sicilijanskih novela. Rekoše, da sujet nije originalan; a eto — sama ta tragika nova je, sam taj čas u Ivinoj duši nije obradjen do sada. U „Povratku“ je obradjen krasno; pisac znao je ostati bez fraza, a opet u jednostavnim riječima zahvatiti cijelo seljačko srce Ivino. Još mu je to bolje uspjelo kod ostalih lica: ljubavni razgovor Jele i Stanka provijava svježi dah seoske prirode. Baba Kata, mati Jelina, oštro je karakterisana; osobito pri koncu postaje upravo tipičan lik sa sela. Od pripovijesti starca Dake, koja je nekakva predigra cijeloj tragediji ove badnje večeri, do dolaska Ivina sve više raste u nas neugodna slutnja; cijeli milieu pripravlja nas na svršetak. Tucić je jak dramatski talenat; možda ćemo u „Trulom domu“, drugoj njegovoj drami, vidjeti, kako crta tragiku cijele jedne duše.

Tu tragiku pokušao je obraditi još mlađji jedan član te mlade generacije, koji je pod pseudonimom M. Nehajeva iznio „Prelom“, dramu u jednom činu. Grof Karlo (gosp. Borštnik), na početku drame srvan je i bolestan; radio je i mučio se, da se digne nad druge, a ipak je svladan. Kad u dom, koji se baš prodaje radi grijehova njegova oca, dolazi stric „filistar“, koji mu nudi život u svojoj kući, život pun poniženja, sav se bijes nakupi u njegovoj duši; a opet — on vidi da je slab i nemoćan, jer eto — i sam krzma, i sam nema snage, da ostavi oca! No treba da stric samo u jedan mah udari po tipkama staroga glasovira, da vidi, koliko vrijedi, — i Karlo se diže, jak, moćan, i ide u svijet. „Prelom“! Ovaj jednostavni sujet obradio je pisac mirno, bez efekta, više kao sliku za dokaz svojih nazora nego kao dramatski momenat iz života. U drami se bore teza i psihologija; i od tuda ono moralisanje na nekim mjestima, za to je Karlo gdje gdje nejasan, a Ludvig n. p. lice, kojega za „Prelom“ kao dramu nije trebalo. Drama je, vidi se na prvi mah, djelo početnika, jer je više program, riješenje problema, nego život; no ipak je dijalog živ, gradacija dobra, a karakteristika, osobito u strica i oca, oštra. Što se Karlo na pozornici pričinjao još nejasnijim, krivnja je glumca, koji je više naglasivao ideje njegove nego li proučio dušu; i tako je dramatska snaga izgubila još više.

Idejama, problemom bavi se i drama „Model“ od Bertala i Fouquiera. Lemaitre je u svojoj studiji o „najnovijem uplivu sjevernih literatura u Francuskoj“ s ponosom odgovorio Vogüeu, da impulzi duševnoga života danas više ne izlaze iz Francuske jednostavno za to, jer su već davno izišli, — i nastojao dokazati, da su i Rusi i Sjevernjaci ponajviše kopirali od Francuza. No eto — novija francuska drama, koliko godj hoće da se bavi idejama i problemima i da iznosi zdrave nazore o popravku društva, ne može da uspije: dosadna je, usiljena, moral je njen više etiketa nego iskrenost. To smo mogli opaziti kod Sardouove „Marcelle“ a još više sada kod „Modela“. Djevojka iz poštene građanske kuće svladava „model“, djevojku, koja je zavadjala mladog slikara Nanteuila. To je ideja drame. No ti pozitivni karakteri tako su obični i suhi, da se gotovo sa simpatijom obraćamo k Albertini Bonin, modelu Kirke, koja ja zaludila Rajmunda Nauteuila i odvrtila ga od njegove zaručnice Fernande, kćeri Jeana Méline, kipara, koji je Raymonda digao i odgojio. No Albertina mu nije vjerna; i Nanteuil se odvrća od nje; a kad ona napokon vidi, da je Fernandina ljubav nadvladala njenu ljubav (jer ona je ljubila Raymonda, makar ga je izdala radi novaca), probode se bodežem.

Ideja je dosljedno provedena; no izražena je presuho i previše je sve razvučeno, tako, te drama ima slabo živosti. U Francuskoj su uživali u tim dugim dijalozima, koji u nas nijesu mogli nikoga zagrijati; jer u drami prvo je život, a moral treba da izvire iz njega. Dramatske borbe ima u „Modelu“ tek u duši Albertininoj; a i ta je promašena slabim prizorom, u kojem Nautueil hoće da probode kip, a u istinu zateče živu Kirku. Ni ta žrtva nije nas mogla zagrijati, jer je usiljena, kao što je i cijeli moral drame odviše hladan.

Drama bez običnoga morala, ali puna života — to su „Ljubavnici“ od Maurice Donnaya. To je produkt nove škole u Francuskoj, produkt nove struje u drami, koja je u njemačkoj novijoj drami u Maxu Halbeu našla svoga izrazitog predstavnika. To nijesu drame, kakve smo obično navikli gledati, s napetošću, gradacijom, zapletom i raspletom. Zovu ih „tableaux dramatiques“; radnje je u njima uopće veoma malo, pa ni ta radnja nije prikazana u cijelom opsegu: oni prosto iz života, obično najintimnijega, izabiru neke scene, pa ih lirskom iskrenošću iznose na daske. Život bez veza, iskren, nesakriven život vrije u tim produktima. Slabo mare za Aristotela i njegova pravila, pa ni svojih lica ne karakterišu oštro; ne pišu ni za publiku ni za pozornicu, nego se samo bave suptilnošću ponajviše ljubavnih osjećaja, pa ih nekim nježnim, sumornim tonom dovode pred nas. Glavno im je, da čute ono, što pišu; i oni sami junaci su svih tih ljubavnih romana, oni sami živu u svakoj intimnosti svoje izreke. Oni su duše umorne, pa traže nešto, što bi ih umirilo, „Erholung!“ — kaže Schnitzler u svojoj drami „Liebelei“ — to treba tražiti u žena. I oni to traže: Halbe piše „Jugend“ i „Freie Liebe“ a Donnay eto „Les Amants“. Georges Ventheuil (g. Borštnik) hoće da ljubi kao pravi ljubavnik, i on zavoli Claudinu Rozay, (g. Strozzi), koja je negda bila glumica a sad je ljubavnica grofa de Puisseuxa, s kojim ima i dijete. Claudina mu uzvraća ljubav; no iza nekoliko mjeseci pravog užitka i nježnosti, oni sa rastanu. Ventheuil nije pazio ni na prošlost ni na budućnost, htio je da ga odmore ova ljubav; oni postaše pravi ljubavnici, jer Claudina zna ljubiti pravo i iskreno. Demimonde! Aipak — koliko nježnosti ima u tim skicama iz ljubavničkog života, koliko duha u cijelom crtanju. Nazvali su komad nemoralnim; pa makar se i ne bi moglo ustvrditi, da je Donnay htio dati kakvu tendenciju svome komadu (on doduše riše satirički cijeli taj demimondski milieu), ipak ima u svim tim razgovorima neka nepoznata, blaga navičnost, pola umorna, pola živahna. U cijeloj toj ljubavi ima nešto djetinsko, što bježi od života; i Donnayeva je duša meka, pa nekim optimističkim nihilizmom posmatra svijet, kako ga je karakterisao Lemaitre. Gdja. Strozzi reproducirala je tu dušu divno; nježina Claudina bila je prava ljubavnica, savršena u svakom detalju. G. Borštnik bio je malo prehladan.

Valja zabilježiti i dvije večeri, kad smo na pozornici vidjeli učenike hrvatske dramske škole, koji su ove godine dovršili drugu godinu svojih nauka. Prvi puta glumili su u Tucićeve „Povratku“ i upravo su svojski pomagali pisca. Seljački milieu bio je izvrsno pogodjen, a i teški dramski momenti našli su u njima dobre interpretatore. G. Prejac kao Ivo odglumio je za početnika i predobro svog Ivu, nigdje nije zašao u patos, pa i u najtežim momentima znao je ostati jednostavan. Istakla se i gdjica Vavra oštrom karakterizacijom. Slabije se glumilo na zaključnoj produkciji, na kojoj su svi

glumili nekako usiljeno. Krivnja je i na dosta nezgodno biranim komadima, u kojima nijesu pojedinci imali zgodnih uloga. U „Knjiga III. poglavlje I.“ gđica Vavra pokazala je (do nekih preoštrih nijansa), da znađe prikazati i mladost; gosp. Bach, i još više gosp. Stefanac, teško su se snašli u svojim nespreditnim ulogama. Gosp. Štefanac bio je bolji u prizoru iz „Don Carlosa“, gdje je pokazao, da ima talenta za klasične i mirne uloge. U „Jeftinoj kćeri“ jedina gđica Konrad ima ulogu, koju je ona odigrala s potrebnom naivnošću; ostali su tek stafaža. Dok pojedince još vidimo u većim ulogama, moći ćemo potanje stvoriti sud o njima; bit će lijepo, ako to bude moguće već do godine na zagrebačkoj pozornici.

Zadnji dramatski novitet ove godine bila je izvorna drama „Roditeljski grijesi“ od poznatog srpskog dramatičara Miloša Cvetića. Bilo bi nam drago, da smo koju dobru srpsku dramu mogli vidjeti na hrvatskoj pozornici; „Roditeljskih grijeha“ nije trebalo. To je policajna drama s običnom spletkom i raspletom — hitcem iz kubure. Aurora, kći majke, koja je za volju grofa Ahila, svoga ljubavnika, otrovala svoga bolesnoga muža, hoće da otkrije taj zločin, koji joj je uvijek bio na umu za 12 godina, dok je bila, daleko od kuće, u samostanu, ali ga se sjećala tek kroz maglu. Kroz tri čina drame prikazuje nam pisac, kako ona uhodi zločince i rabi najniža scenska sredstva, do uzruja slušaoca (kao što je n. pr. to, da se slika otrovana oca pred kćerju razvijetli, dok ona traži od nje riješenje tajne, što je mučil). Cijelu gradju je i odviše skovao prema fabuli „Hamleta“, — ali misli, ideje! Karakteri su mu sasvim šablonski; mati je naprosto nerazumljiva, dok je 12 godina ostala uz čovjeka, koji se njom titra. Grof Ahil je pustolov, kakav bi doduše mogao briljirati u kojem engleskom kriminalnom romanu, no ne — u modernoj socijalnoj drami iz „francuskoga života!“ Aurora je zbilja hamletski karakter, — ali samo za slušaoca, koji ne može da razumije „dušu“ te djevojke, koja je bila 12 godina u samostanu, a kad je iz njega izišla, istražuje kao kakav istražni sudac. Gosp. Cvetić ostavio se historijske drame i zašao na socijalno polje; no ako je htio pisati socijalnu dramu, mogao se uhvatiti našega života, u kom ima bolnijih i — vjerojatnijih zala, nego što su ovi nemogući prizori iz života, koji se nas ništa ne tiče. No dakako — onda bi trebalo dublje proučavati i ozbiljniji moral podati publici, nego što su dedukcije o „roditeljskim grijesima“ (koji uostalom s čitavom dramom nikakva posla nemaju), što ih pisac kao ideju svojoj dramu hoće da udesi. Pisati ovako znači kvariti društvo, a ne popravljati ga.

S „Teutom“ završila se ovogodišnja sezona i s njom era Miletić-Andrić u našem kazališnom životu. S njom je na daske naše Talije došao novi, svježiji duh: — i u samim novitetima ove godine vidi se, da se pisci naši više ne zanose praznim historizmom i romantičkim fabulama, nego stvaraju, makar još u zametku, djela s ozbiljnom socijalnom tendencijom, djela misaona iz života, koji je oko nas. I u glazbi vidjesmo ozbiljnih pokušaja; no operna je glazba, makar pedeset godina iza „Porina“, u nas još tek u povelju. Ali u obje ove grane umjetnosti opaža se u novije doba u nas ozbiljno i savjesno nastojanje i težnja, da se u drami, specijalno pak u modernoj socijalnoj drami, približimo bar donjekle zahtjevima svjetske knjige, kao što smo se približili u pjesmi i romanu. Bogati repertoar našega kazališta podaje i općinstvu i

piscima i glumcima dosta iskustva i uzora iz zapadnoga i slavenskoga svijeta. Ako se bude dosadašnjom stazom krjepko kročilo naprijed, možemo se nadati, da će se za par godina odgojiti i pisci i glumci i publika do onoga stepena, koji zahtijeva ovako važan kulturni faktor. II.

Pabirci.

Friedrich Nietzsche. U novije se doba, osobito otkada je Brandes napisao krasan prikaz o tome, čuje spominjati ime Nietzschea, njemačkoga filozofa, koza je potpuno obilježio sam Brandes riječima „aristokratski radikalac“. Nietzscheov je utjecaj na njemačku noviju literaturu silan, a „Uebermensch“ je riječ, koja se čuje dnevce. U par crta hoćemo da po Brandesovu razlaganju izložimo našim čitaocima temeljne ideje toga filozofa. Rodio se Nietzsche 1844. u Lützensu, 68. bio je profesor u Baselu, 69.—79. časnik u pruskoj artiljeriji i sudjelovao u francusko-njemačkom ratu. 1896. počeo je već poboljšivati, 1879. istupi iz službe, 1882.—1888. poboljšalo mu se zdravlje. Od 1887. do 1888. bi je silno plodan i napisao najvažnija svoja djela.* No iza toga je poludio i sad taj veliki neizlječivi ludjak, jedva u 55. godini vijeka svoga, čeka smrt u Weimaru. Prijateljevao je s Wagnerom; no otkako je ovaj napisao svoga „Parsifala“ s asketskom i nešto katoličkom tendencijom, razkrstio se s njim, te ga nazivao bolesnikom i pogibeljnim dušmaninom čovječanstva. Nietzsche je bio uvijek žestok i bezobziran do skrajnosti. Isprva je bio učenik Schopenhauerov; no narav njegove nije naginjala pesimizmu; — on se oslobodio svog učitelja i pošao sasama novim putem. Stao je da promatra kulturu. Za njega kultura, ako hoće da bude valjana, ima da bude jedinstvena, makar i nije originalna i samonikla, t. j. treba da ima stanovitu starost, da je prodrila u sve oblike života i dala tom životu jedinstven stil. Evropske će narodne kulture izginuti i opći će rat za gospodstvo, koji će, kako N. misli, biti već u budućem vijeku, donijeti jednu kastu naprednih duhova, koji će stvarati kulturu, i masu, koja će ih slijediti. Pravom napretku smetaju t. zvani „filistri naobrazbe“ („Bildungsfilister“), koji su zaposjeli sve prosvjetne zavode, uzeli naobrazbu u zakup i misle, da ne treba ništa novoga, da se ne smije dopustiti slobodan osobni razvitak. To je barbarština bez one svježje i divlje snage prvih barbara. Mladić ne smije da se poda toj filisteriji, već si mora drugdje potražiti jednog učitelja, odgojitelja, koji mu ne će ništa narinuti, nego će ga osloboditi neodlučnosti, osloboditi nejasnosti i uputiti ga, da se mora osloniti samo na sama sebe. Budi svoj! Ako ne budeš shvaćen, ne snizi se ipak do mase, i ne kloni. Nietzsche nadopunjuje onu

* Spisi su mu ovi: *Unzeitgemäße Betrachtungen I.—IV.* — *Die Geburt der Tragödie oder Griechenthum und Pessimismus.* — *Menschliches Allzumenschliches I.—II;* — *Morgenröthe, Gedanken über die moralischen Vorurtheile;* — *Die löbliche Wissenschaft.* (La gaya scienza). — *Jenseits von Gut und Böse.* — *Zur Genealogie der Moral.* — Also sprach Zarathustra I.—IV. — *Der Fall Wagner.* — *Götzendämmerung, oder wie man mit dem Hammer philosophirt.*

Taineovu misao, da je jedan čovjek produkt jedne dobe i izraz te dobe, tako, da neka velika misao proizlazi samo od visoko nadarenih pojedinaca, makar oni nijesu izvan toka povjesti, a oni onda nose za sobom masu; dakle su nešto više nad svoje vrijeme. Ono, što se zove duh vremena, nije isprva bilo nego misao nekih odabranih glava. Veliki čovjek ne samo da nije sin, već je pastorče svog vremena. To neka tješi mladež i neka je puti na samostalnost. Nas dižu do onoga, što je pravo čovječansko, veliki izumitelji, mislioci, pisci ili oni, koji su samom svojom osobnošću više djelovali nego svojim činima. Taki su ljudi cilj povjesti. „Čovječanstvo treba da neprestano radi na tom, kako bi odgojilo pojedine velike ljude — to i ništa drugo je njegova zadaća.“ Ovo je isto kazao i Renan: „Cilj je čovječanstva stvoriti velike ljude; oslobodjenje će doći od velikih ljudi.“ A Flaubert: „Malo je do toga, da li zna više ili manje seljaka čitati, ali je više do toga, da može živjeti više ljudi kao što su Renan i Littré. Naš je spas u pravoj aristokraciji“.

Što je kultura i kulturno stanje? Kad svi ljudi društva čute dužnost, da rade na tom, kako bi se produciralo što boljih mislioca, umjetnika, prijatelja istine, štovatelja ljepote, kako bi se radilo za čistu i dobru individualnost, i proizveli pojedini veliki ljudi. Najudaljenije su od kulture one barbarske prilike, u kojima ljudi instinktivno ili promišljeno i složno otežavaju nastup i slobodan rad samostalnih ljudi. U velikim se narodima radija razmjerno malo genija prvog reda, kao da su ti odabranici destilacija od milijuna ljudi. Tim više mora da rade mali narodi oko pravog kult. slobodnog razvitka. Ono, izvadja Nietzsche dalje, što nas sprečava u slobodnoj volji, odluci i radu i što se vuče za nama kao negve utamničnika, to su historičke tradicije. Povjest može na više načina da načini čovjeka nesposobnim: ili kao monumentalna, kad uči, da se može što u životu ljudstva povratiti ili da je ono, što je negda bilo moguće, i sada moguće bez obzira na različne prilike; ili kao antikvarna, kad nas napunja samilosti prema starini i veže, da ne pretegnemo smjelo naprijed i srušimo staro, što ne valja; ili kao kritička, kad nas uči, da smo mi posljedci, pogriješe prošlosti, da nas veže krv, odgoj, utisci i t. d., te nas tako potištuje i ne da nam, da se uzdignemo slobodno s pouzdanjem u sebe i vjerom u uspjeh. Zaborav je historizma svjež zrak, u kojem može jedino da uspijeva nov život. I kad bi se bar sto velikih ljudi odgojilo u novom duhu, načinili bi kraj filisteriji prosvjete, kao što je samo stotinu duhova vodilo renaissancu. Danas mogu ljudi da dobro uče povjest, ali ne mogu da je sami vode i stvaraju. Naobrazba je danas skup znanja, a ne sila, što pokreće život.

Historija, veli Nietzsche, valjana je samo onda, ako se promatra kao objekat za proučavanje, dakle s čisto znanstvenoga razloga; ali je veoma zlo odgojno sredstvo. Laž je ona latinska „historia vitae magistra“. Samo onaj, koji je naučio poznavati život, odlučio raditi, poslovati, i našao sput, — samo taj može da se s njom okoristi. Ona je korisna samo velikim, već razvijenim ljudima; i samo će onaj shvatiti prošlost, koji već gradi za budućnost.

Zašto si tu i kako si amo došao, toga ti, kaže Nietzsche, nitko ne će kazati; no kad si već tu, nastoj svome životu i opstanku dati neko znamenovanje tim, da postaviš sebi što moguće viši i plemenitiji cilj. Uspjeti ne trebaš, jer veličina ne stoji do uspjeha. Demosten je bio veći od Filipa, a ipak je ovaj pobijedio. Popularnost nije znak prave veličine, kao što nijesu

veliki ni oni ljudi, koji su potakli pokrete masa, jer pokreti su znak, da je pučanstvo malo individualizovano i jednolično u duševnim potrebama.

I eto, tako raste iz duge bolesti velikog Nijemca, koji je u vojništvu otvrdnuo, težnja za zdravljem, veseljem života, za svjetlom, toplinom, snagom i slobodom duha.

Nietzsche ne trpi modernog demokratizma, jer obožava samo genije, kojima mora da služi masa, on osuđuje socijalizam, jer priznaje, da ima ne-jednakosti i da je mora biti, hoće li biti napredka; on mrzi anarhiju, jer po njemu mora da ludom masom i u duševnom i u državnom smjeru vladaju jaki i sposobni pojedinci. Pravo plemstvo čovječanstva vidi on u tom, da može jedan čovjek nešto htjeti i raditi prema tome, da može primiti odgovornost za to, i stajati makar sam, ako treba, protiv vanjskih prilika, i da zna gospodovati samim sobom. Za to onaj, koji čuti, da se ne može prispodobiti s drugima, niti prilagoditi drugima, treba da uzmogne biti sam svoj zakonodovac, da dađe u životu vanjski izražaj svom unutarnjem značaju, da propisuje sam sebi svoj moral — „jer svaki veliki čin ima svoj posebni moral, koji se ne slaže s onim, koji je do tada bio priznat.“ Takav čovjek imao bi biti onaj u novije doba toliko spominjani „Uebermensch“. Zašto da se zabacuje i osuđuje cijeli niz velikih čina, jer su se protivili tadašnjem shvaćanju morala? Običaji i moral predstavljaju samo iskustva prijašnjih čina i ljudi; a mi, koji nijesmo vezani o prošlost, sami sebi stvarajmo iskustvo i radimo, kako nam je najzgodnije, za veliku stvar. Na jednom mjestu kaže Nietzsche, da ne posvećuje cilj sredstvo, već ona velika i genialno upotrebljena sredstva posvećuju cilj. Jer cilj može biti i pogrešan; ali ono, kako je čovjek do njega kušao doći, ono je mjerilo za veličinu. Ne koristi kazati čovjeku: radi, kao što su u toj zgodi i drugi radili; jer mi znamo, da nema jednakih čina, već je svaki jedan, poseban: svi spisi crtaju samo vanjsku stranu. Nutarnju neka si stranu svaki sam udesi i neka se ne obazire na to, kako su drugi radili. Po Nietzscheu imade savjest iza sebe još jednu savjest, a to je razum: intelekt je nj-mu nad moralom. (Baš protivno nego uči vjera i cijela etika). Savjest je produkt prostih dojmova i dugog hist. razvoja; a mi treba da stvorimo nove zakone, nove dojmove, da dugim svladavanjem i vježbom stvorimo novu narav prema razboru. Tako, misli N., bit ćemo zadovoljni i sve će u nama biti u skladu.

Nietzsche, počevši s pesimizmom, htio je da nadje način, kako da se slabosti, kojoj je u pesizmu početak, stane na put. On hoće jake ljude, premda je sam bolestan i slab. On mrzi kastu, koja robuje i živi za onu, koja vlada, mrzi vjeru, jer ona je, kako on veli, za one, koji se ne uzdaju u same sebe i traže pomoći iznad naravi, traže utjehe na drugom svijetu. — Nietzsche hoće da i vjeru i savjest i moral tumači sasama psihološki, znanstveno. Darwinovu rieč „borba za opstanak“ i Schoppenhauerovu „volja k životu“ promijenio je on u „volja k moći“. Ne vodi se u prirodi samo borba za život, nego i za moć, vlast, jer život ne će da se samo održi, već i ojača, razvije, umnoži. Na pitanje „Što je dobro?“ odgovara on: „Hrabar biti, to je dobro.“ U njem se zrcali, kako Brandes kaže, militarizam moderne Njemačke; on želi rat za to, jer bi bez njega nestalo sa svijeta muževnosti i hrabrosti. Nietzsche je poznat i kao veliki neprijatelj žena, prezire upravo njihove slabosti i ropsku narav. On je svakako revolucionaran duh, ali duh

Cezarova a ne Brutova kova. „Brutu su pjevali pjesme moderni pjesnici slobode, jer je ubio tirana. Cezaru nije nitko pjevao, ni isti Šekspir nije shvatio, da je Cezar imao u životu viši princip nego Bruto. Cezar bio je jednostavan, bitno mu je bilo plemstvo, sin je Venerin. Čarna je obličja; znao je zapovijedati i raditi sve, što treba vodji i prvaku, a pomagao je svaki napredak. Uz toga je Cezara Nietzsche, koji prezire Bruta, tu „doktrinarnu, ograničenu dušu“, koja je htjela da vrati prošlosti republiku, ali nije uspjela, jer prošlost se ne vraća. A ipak je Bruto ubio najvećega muža, čije ime nose svi najveći predstavnici današnje državne, zemaljske vlasti — carevi. Brutov je duh bio neplodan, nije gradio za budućnost slobodno radi budućnosti, nego radi prošlosti, rušio je plodne duhove. I taj slabić je postao genij slobode, jer ljudi nijesu svatili, što znači sila, moć, veličina“.

Veličinu — to je htio Nietzsche. I u tom je sličan proroku, sličan je svome Zaratustri, koji se zatvara u svoj pakao, da tamo razmišlja o budućnosti čovječanstva. Nietzsche nije bio sam junak, nije radio; no htio je veoma mnogo, utjecao mnogo na moderni svijet. Njegove mnoge misli nijesu opravdane; često su jednostrane, neizvedive ili bi promašile svoj cilj, kad bi se ostvarile u životu, a gdje kad nijesu ni originalne; ali je on djelovao više svojom naravi i individualnosti, nego kao pusti mislilac. Htio je da složi svoj ja sa svijetom i da se riješi „svjetske boli“.

Francis Bacon Verulam. Do pred renaissancu nauka se, a osobito filozofija, nije bavila no apriornim izricanjem sudova ili zaključivanjem na starim često neistinitim premisama, pa se time dolazilo do čudnih i često ludih rezultata, a zabacivalo se sve ono, što se nije slagalo s tadašnjim shvatanjem bogoslova. Renaisanca je preporod klasičkih nauka i umjetnosti; pa su se stale istraživati sve one stare premise i zabacivati stari nazori, slagali se ti s teologijom ili ne. I zbitja se pokazao veliki napredak na polju naravoslovlja, matematike, a ponješte i filozofije. Ali mnoge nije zadovoljilo to vraćanje u prošlost, pa su tražili filozofiju, koja će zadovoljavati sadašnje doba. Obradivala se metafizika, dijalektika, psihologija i zakonodavstvo. Ali nauka nije mogla da se otme utjecaju starine sve dotle, dok se nisu zabacili svi auktoriteti, tradicije i obziri. Prva je zoologija počela da postizava uspjehe i to putem empiričkim (iskustvenim); trebalo se o svemu osvjedočiti, sve iskušati. Filozofija pak, zabacivši sve staro, nije imala dosta poznavanja pozitivnih fakata, da dodje do novih istina novim iskustvenim putem. Filozofija je stala da tumači prirodne nauke i tako nastade prirodna filozofija, koja se odvrtila od vjere u svim onim točkama, koje se nisu onda mogle iskustvom dokazati, te postavila za jedino mjerilo um kao izvor čiste istine. Odatle se rodi skepticizam (sumnjanje) i materijalizam, što su glavna obilježja te nove filozofije. Nekoji se stali vraćati opet k vjeri i navlačiti se za dogme, ali su opet zamalo pali u panteizam. Glavni je nedostatak tadašnje filozofije bilo pomanjkanje jedinstvene metode: jedni su tvrdili, da se može sve naći samim iskustvom, (empirizam), a drugi samim razumom (rationaliste), pače i u vjerskim stvarima (deiste).

Još je jedna pogriješka tadašnjih mislioca bila u tom, što su polazili od Platonova principa, da treba duh odvrnuti od ovoga svijeta i uzdignuti se nad materiju, da tako dodjemo do spoznaje apstraktne i vječne istine. Platon je ukorio Arhita, što je pomoću geometrije pronašao neki stroj, jer

geometrija nije za to, da udovolji ljudskim životnim potrebama, već da vježba ljudski dah i diže ga nad ovaj materijalni svijet, kao što je i matematika samo za to, da nas uči o svojstvima brojaka i dovodi do spoznanja viših istina. Toga je mnijenja bio i Seneka i Sokrat i svi ostali filozofi do Bacona Verulamskoga, velikoga Engleza za dobe vladavine Elizabete.

Bacon je prvi izustio onu izreku; „*Finis scientiarum a nemine adhuc bene positus est*“. On je uvidio, da nema smisla uzdizati se nad ovaj svijet, već treba da svaki čovjek bude na korist ljudskom društvu i čovječanstvu. Svaka znanost, oko koje se trudi čovjek, mora da bude od koristi ljudstvu „*commodis humanis inservire*“. On je htio ugledati ljudsko društvo sretuo, poboljšati mu stanje izumima „*dotare vitam humanam novis inventis et copiis*“. Znanost je, kako veli Taine, polugom, da se izvadi iz prirode ono, što će ljudstvu biti od koristi.

Matematika ne smije da bude ono, što Platon veli, već grana i pomoćnica svih drugih znanosti: ona će služiti poglavito prirodnim naukama, osobito fizici. Moraliste treba da prouče točno ljudsku dušu samo za to, da u njoj nadju pogreške, pa ih onda i-prave. Znanost treba da bude umijeće, koje će nositi praktične koristi (utilitarizam).

Ali ne samo znanost, on je i vjeru htio načiniti korisnom granom društva. On, premda dobar kršćanin, malo se brine za dogme; pored vjere dozvoljava i materijalizam, a vjera ima njemu za to prednost, što je ona sila, koja podržaje svezu ljubavi spram bližnjega. što je utjeha nesretnih, potpora slabijima, nada umirućih.

Bacon je dakle htio novu filozofiju i pokušao ju je stvoriti. Nova filozofija Baconova imade svoju negativnu i pozitivnu stranu. U negativnoj strani analizuje pogreške stare filozofije, te sve svadja na četiri iluzije ili „idola“. (idola tribus, idola specus, idola fori, idola theatri).

Čovječiji razum nije pravo ogledalo, u kojem bi se svi očiti točno odraživali, nego ih nešto mijenja, pa tako dolazimo do krivih pomisli. To su iluzije, koje nosi svenukupno čovječanstvo; a Bacon ih je okrstio imenom „idola tribus“.

Svaki je čovjek drugačije odgojen: ima drugu lektiru, ima svoju posebnu narav (individualnost), i to je kano neka prizma, što lomi i rastvara svjetlo, koje dolazi iz svijeta, lomi predodžbe. To su „idola specus“.

Kad se stvarao jezik ili kad se sada stvaraju nove riječi, krsti se koja stvar krivim imenom i tako nastaju krivi pojmovi o toj stvari i to su „idola fori“.

Ali mogu nastati pometnje pojmova i od toga, što se čovjek upoznao s mnogim bilo dobrim bilo krivim filozofskim sistemima, pa te su pometnje onda „idola theatri“ (jer ti sistemi prolaze pred očima kao kazališne scene).

Ako hoćemo da jasno i istinito protumačimo narav, pa da je onda izrabimo, moramo odstraniti sve te iluzije. Sad nam Bacon iznosi metodu (način), kojom treba da se znanosti služe. Dva imamo načina da nadjemo istinu, induktivni i deduktivni, t. j. onaj, kojim mi na temelju iskustva, fakata dolazimo do malih istina, a onda po ovima piramidalno sve do viših i općenitijih, i drugi način, kad mi na temelju samo nekih spoznaja po domišljatosti stvorimo velik, općenit zaključak i onda istom idemo kušati, je li je u svemu istinit. Bacon je zagovarao prvi, induktivni način, radi čega ga mnogi drže osnivačem indukcije. Ali tu je metodu poznavao već Aristotel, Bacon je nije

pače potanje ni analizovao (to je učinio istom Englez John Stuart Mill početkom ovoga vijeka).

Bacon je dao tek pravac u tom, kako da se u znanostima upotrebljava indukcija. To je on izložio u svom djelu „Instauratio magna“, koje se dijeli u tri dijela. U prvom djelu „De dignitate et augmentis scientiarum“ razlaže plan za novo preuredjenje na polju svih znanosti. U drugom djelu „Novum organum“ govori o temeljnim smjerovima metode, koju misli upotrebiti, a u trećem je djelu imala doći preradba cijele znanosti i upotreba njena za praktične svrhe. No to bi bio preogroman posao za jednog čovjeka. i Bacon je izdao samo nekoliko fragmenata i ostavio nekoliko nacrti, koji su izašli tek po njegovoj smrti. Međutim su Baconovi specijalni nazori o filozofiji, etici, pravu itd. bez važnosti za potomstvo i to poglavito za to, što se bave većinom engleskim stvarima i pojavama onoga doba. Općenitog znanstvenog interesa nemaju. Velika ideja socijalizacije znanosti nije mogla ni uspjeti u ono doba, kad je znanost bila tako slabo razvijena. Tek u današnje doba, od francuske revolucije dalje, uzradilo se na tom polju s ogromnim uspjehom. Mi danas ne nalazimo u mislima Baconovim velikih novosti; no prenesemo li se u njegovo doba, u doba Elizabete, u ondašnje prilike, uvidjet ćemo, kako je to bio veliki duh i regbi specialno Engleski, praktični duh, koji i nije možda toliko važan po tom, kakovu metodu je zagovarao, koliko po tom, kako je shvatio znanost i utro u tom pogledu put novomu dobu.

Francis Bacon rodio se od oca Nikole, čuvara državnog pečata, uvaženog književnika i znamenitog juriste, i majke Ane Cooce, Nikoline druge žene i kćeri sir Anthony-a Cooce, veoma učenog odgojitelja Eduarda VI. Francisova se majka bavila takodjer književnošću, te je prevela iz latinskoga apologiju biskupa Jewela i iz talijanskoga propovijedi Ochinode. Mladi je Bacon pošao sa trinaest godina u kolegij u Cambrigde, gdje se bavio najradije klasičnom literaturom, dok ga scholastika nije zadovoljavala, kao što ni onodobno vjerovanje učenjaka u nepogriješivost Aristotelovu. U 16. godini pošao je u Paris k engleskom poslaniku, svom bratiću. U Francuskoj su tada bijesnile borbe između bugenota i katolika. Za ovo je vrijeme proputovao Francis francuske provincije i bavio se statistikom i diplomacijom. G. 1580. vrati se na glas o smrti oca u London, pa kako mu je otac ostavio veoma slabo nasljedstvo, morade se prihvatiti nekakova posla, te se upiše tako u pravni fakultet Grays-Inn-u, gdje je priredio takodjer par svečanosti s predstavama, kojima je prisustvovao i dvor. Godine 1590. postade izvanrednim savjetnikom kraljice, a 1593 bude izabran zastupnikom u Middlesexu za donju kuću.

Od sada je glavna mana u njegovu političkom radu ta, što je htio da omili i narodu i dvoru. Kad je govorio u donjoj kući veliki jedan govor u prilog narodu, pao je u nemilost na dvoru, te mu je osobito ministar Cecil smetao, da se nije mogao popeti u časti što više (bio je veoma častohlepan). Bacon se na to umili grofu Essex-u, ljubimcu kraljice Elizabete, koji mu, ne mogavši ga sam podići, kako je to Bacon htio, daruje jedan svoj dvorac. Ali kad je pao grof u nemilost, digne se Bacon protiv njega i najviše doprinese padu Essex-a. Tu se omrazi narodu, jer je grof bio ljubimac naroda. Da se pred javnošću opravda, izda brošuru „Apologija“, ali mu obrana nije uspjela. G. 1597. izdao je svojih prvih 10 „Essaya“, koji su bili prevedeni odmah na

više jezika. Uza svu tu slavu nije mogao da postigne kod dvora ugleda, a kod naroda obljubljenosti. Tek po smrti Elizabetinoj (1603.) kad je stupio na vladu Jakob I., postigne svoj cilj kod dvora, te bude imenovan Learned Counselom krunice, pa se tako domogne i boljeg financijskog stanja. God. 1607. postade generalnim prokuratorom, g. 1612. Lord keeperom. Tè mu iste godine umre u ludilu majka. Jednako izadje novo popunjeno izdanje „Essaya“ pošto je već 1605. izdao „De augmentis scientiarum“. G. 1616. imenuje ga kralj baronom Verulam of Verulam i lord kancelarom; god. 1621. Vicontom St. Albanom. Naučen dobrom životu, uvijek oskudan novcem, te uživajući ime, čast, povjerenje kralja, primao je mito; ali protivnici to upotrebiše i isposlujaju, da su ga odsudili na 40.000 maraka globe, gubitak prava na državne službe i prava biti članom parlamenta, i zatvorili ga u Toweru, otkuda bude skoro pušten na slobodu. Uvidivši valjda svoje mane, napisao je onu znamenitu izreku, da ima ljudi: „scientia tamquam angeli elati, cupiditatibus vero tamquam serpentes, qui humi reptant“ (da ima ljudi umom poput andjela, ali sa strastima su zmijske, koje plaze po zemlji). Godine 1624. bude mu oproštena kazna, te bude pozvan natrag u parlamenat; ali slaboća, starost i stid ne dadu mu, da primi tu ponudu. Vlada mu na to odredi penziju od 1200 funta. Bacon napiše tad svoju „Povjest Henrika VII.“, „Povjest vjetrova“ i „O životu i smrti“.

Zagovarajući uvijek empirizam, umre povodom jednog pokusa. Htio je naime iskušati, dadu li se životinjske stvari sačuvati u snijegu; pošavši van s jednim piletom nahladi se i u jednom bližnjem dvorcu grofa Arnudela umre. U zadnjem pismu kaže, da mu je eksperimenat veoma dobro uspio.

R. K. Dragutinov.

Anatole France. Po svojim je nazorima i po svom načinu pisanja France u modernoj Francuskoj, a gotovo i svjetskoj literaturi, malne osamljen. France je pravi kontrast modernim simbolistima i različnim moralistima: njegovo nastojanje na polju beletristike ide poglavito za tim, da očuva umjetnosti ljepotu, to njeno glavno obilježje. Poznate su njegove riječi: „Zadatak je književnosti, da znatnije pojave zabilježi i ono objelodani, što smije na svijetlo. Ima istine znanstvene, a ima i literarne. U umjetnosti, što nije lijepo, to je lažno“. U Franceovim djelima nema moralisanja, on niti što osuđuje, niti zagovara, već jedino prikazuje ono, što mu se čini, da je vrijedno. Svako moralisanje smatra odrazom mlitava duha, koji ne umije da prodre do jezgre stvari, već se zadržaje na površini. A u čovjeku, koji trijezno misli, može život da probudi samo dvoje: udivljenje i sućut. Na svijetu ima i dobra i zla. I zlo je nužno: „Bez zla ne bi čovjek imao što da radi na svijetu. Kad bi zlo i jadi mogli iščeznuti, lišili bi zemlju cijene i slave. S njima bi iščezla i znanost i napredak, ugasla bi sva svjetla svijeta“. Onda ne bi bilo borbe, ni zasluge, ni vrijednosti među ljudima, koji svladavaju to zlo. Cijena je ljudi u tom, kako se zlu otimlju: „Strpljivost i ljubav, to su dva neiscrpiva vrela ljepote naše zemlje. Strpljivost! Kako je nepoznat ovaj božji dar! A njemu bismo trebali zahvaliti za sve, što je dobra u nama, za sve, što daje životu cijenu. Njemu hvala za ljubav, sućut i smjelost. Zemlja je sunce pješčano u beskonačnoj pučini svemira. Ali ako se trpi samo na zemlji, onda je ona veća od sveg ostalog svemira!“ („Vrt Epikurov“).

France je spoznao relativnost i promjenljivost svih stvari i postao skeptik. Ali njegova je skepsa mirna; ne diže se u njegovoj nutрини bura. On se sam jednom nazvao „pobožnim nevjernikom“. Uvjeren o promjenljivosti i relativnosti stvari tvrdi, da je umišljeni i realni svijet jedno te isto. Trpjeti i ljubiti može čovjek i u snu, kao što i na javi, i java ne daje ljubavi nikakovu veću cijenu nego san. Ljubav je ista. I u snu i u umišljenom svijetu čovjek živi, čuti, misli. Dakle, koja je tu razlika? „Istina ima toliko koliko i misli; sve su jednako dobre, jednako opravdane, a sve su samo relativne i subjektivne. Nitko ne može, da se riješi sebe. U sebe smo same zatvoreni kao u vječnu tamnicu“ („Literarni život“). Za nas opstoji samo ono, što nam je pristupno, i to je samo istina. Apsurdno je za Francea tražiti nešto apsolutna.

Te svoje temeljne misli iznosi nam France svakim svojim radom u drugom obliku i pod drugim svjetlom. Njegovo shvatanje relativnosti ističe se osobito u romanu „Thais“ i u novelama „Upravitelj Judeje“, i „Amicus Celestin“. U ovim nam djelima crta svijet poganski u kontrastu s kršćanskim.

Znatan je Franceov „Baltazar“ („Vienac“ 1898), „Crveni liljan“, „Knjiga moga prijatelja“ itd. U „Zločinu Silvestra Bonnarda“ nastojao je da nam iznese sama sebe. Uz dublinu ideja lijepo se doimlje njegov humor, osobito u „Jokasti“. Njegovi se nazori očituju najače u 4. sveska „Literarnog života“ i u „Vrtu Epikurovu“. Kao kritičar svadja sve na svoje nazore o relativnosti; ali mu se ne može poreći objektivnost. Kod analize pisaca traži u djelima raspoznati čovjeka, piščevu dušu prije svega.

U prvim se djelima Franceovima („Zlatne pjesme“) opaža veliki upliv Leconta de Lislea i duboki budistički pesimizam. Tek u lijepoj dramskoj pjesmi „Korintska svadba“ (obrađuje, što i Goetheova „Korintska nevjesta“) otklesao se upliv de Lislea.

Danas nema u Francea više ni pesimizma mnogo. Njegov je nazor na svijet vedar i on sam je uvijek ljubezan, pun ljubavi i sućuti, kojom djeluje na ljude. „Znajmo, da nije moguće predstaviti si veće sreće, no što je imamo u tom ljudskom životu, koji je tako sladak i tako gorak, tako zao i tako dobar, idealan i realan zajedno, te sve obuhvata i sve protivnosti smiruje“. („Vrt Epikurov“).

S takim nazorima uza sve dobro poznavanje života, razumljivo je, da da se nije France mnogo miješao u borbe tolikih književnih smjerova i ostao osamljen, ali i mnogo čitan.

(Kecy).

Praznici.

Bližaju se praznici, pa treba da znamo, što nam je raditi u to doba, kad nijesmo na okupu na pojedinim zavodima, nego se rastresemo po svakom našem kraju. U praznicima je svakom djaku više moguće, da sama sebe izobrazava, da promatra, zamislija i upozna je svijet oko sebe, narod svoj i zemlju, u kojoj živi. U „Proglasu“ našem naglašena je ta točka kao veoma važna; i za to će oni, koji zbilja ispunjaju misao našu zajedničku, najprije nastojati, da u kraju, u kojem jesu, djeluju na ovaj način. Ako pak ima po

nekoliko djaka u mjestu, neka oni opet zajednički nastoje, neka se sastaju, drže po koji list i t. d.; a gdje sudjeluju kod zabava, neka paze, da se kod toga uvijek postigne svrha obrazovna i patriotska, — a gdje je moguće, neka nastoje, priredjujući zabave u korist unapredjenja našega pokreta, pomoći našem pothvatu materijalnom potporom, koja nam je ove godine veoma nedostajala. Ono pak znanje, koje će svaki djak na praznike upotpunjivati, neka nastoji predati i drugomu, kojemu nije moguće, da ga steče, pa da tako, koliko je moguće, djeluje i na svoju okolinu. To će biti rad djaka, koji praznike borave u stalnom boravištu.

No ima još jedna važna stvar, koja je jedino u praznicima djacima moguća: to su putovanja po praznicima. Prvi je i najbliži naš cilj, da se zbližimo i upoznamo medju se; a gdje je tomu ljepša prilika, nego na dječkim putovanjima! Ako smo se tijekom godine mogli upoznati samo dopisujući, sad nam se pruža zgoda, da se upoznamo još bolje i da živom riječju raspravljamo o svim dječkim pitanjima i potrebama. Veći djački sastanci obično se krivo shvataju, pa rijetko donose ploda, koji bi bio razmjeran troškovima. — Tu se sastane obično premnogo ljudi, i to je baš razlog, što se oni ni iz daleka ne mogu medju se dostatno upoznati. Ako se što raspravlja, sve je odviše službeno; a uza to se obično sve svrši velikim pijankama, na kojima se mnogo pjeva o slavi i slobodi i još više pije za te ideale, za koje nitko ne radi. Dobro bi bilo, da se udesi jedan opći djački sastanak, koji bi trajao nešto duže, da svi djaci medju se mogu izmijeniti misli, — ali bez izleta i pijankâ; no pošto to za sada nikako nije moguće, bit će od prijeke potrebe i ogromne koristi, ako svaki „Nadaš“, koji bude na praznike putovao, nadje svagdje bratsko srce, koje će mu reći, da on, kao član našega kola, nije osamljen, nego da nas iste misli vežu mnoge i mnoge. To bi svakom djaku najviše trebalo da na srcu leži: da se sastane sa što moguće više braće, da im donese pozdrav od djaka svoga kraja, pa da se oni ozbiljno i razmišljeno porazgovore o svemu, što naš pokret sad ima i što mu još nedostaje. Ako su u mjestu kakvi djački sastanci, dotični će, koji putuje, takodjer za vrijeme svoga boravka u tom mjestu, na njima učestvovati, da tako postignemo općeniti kontakt medju djacima, općenito upoznavanje i izmijenjivanje misli.

Abiturijenti pak, koji za malo ostavljaju gimnaziju, pa po tom i prestatu biti duševni podupirači „Nove Nade“ i članovi djačke organizacije, moći će se ovdje najbolje dogovoriti, kako da i nadalje podupiru naš pokret, da bar na taj način ostanu s nama svezani. Ovako će putujući djaci ispuniti ono, što dopisivanje nije moglo da postigne: tijesan savez svih djaka Hrvatske, Slavonije, Dalmacije, Istre, Bosne i bratske Slovenije.

S druge će strane djaci, koji su u jednom mjestu, moći da posluže drugu, koji putuje, kako bi on iz toga putovanja crpao što veću obrazovnu korist. Jer često opaža se žalostan pojav, da ovakva putovanja ostanu sasma beskorisna. Neprilike materijalne, nepoznavanje kraja, pa to, što u mnogim prilikama, gdje bi to veoma trebalo, putujući djaci nemaju vodiča, — sve je to uzrok, da se ne postizava svrha putovanja t. j. što bolje poznavanje svoga naroda i krajeva njegovih. Ako smo kroz 10 mjeseci školske godine postojano radili oko svoje samostalnosti i naobrazbe, ne ćemo ni u ovo 2 mjeseca praznika zaboraviti taj svoj cilj, nego ćemo nastojati, da tu istu svrhu na

svojim putovanjima što bolje postignemo. Onim „Nadašima“, koji putuju, najbolje će u tom pomoći „Nadaši“, koji stanuju u mjestu, kamo oni dodju: znat će ih uputiti u sve prilike toga kraja, znat će im pokazati sve, što je vrijedno da vide; a opet će im i u mnogim praktičnim sitnicama (n. pr. u tom, da ih upute, na koga da se obrate glede potpore) dati savjeta i pomoći. Ako si i u ovom pogledu još bolje olakšamo zajednički rad i u tom se takodjer pokažemo kao jedno djačko tijelo, izvršavat ćemo jednu od najglavnijih točaka našega programa. U praznicima neka bude „Nova Nada“ takodjer naša zajednička veza i svaki, koji misli putovati, neka nam potanko javi svoju namjeru, da mu znamo javiti sve, što bi mu putovanje olakšalo, a s druge strane mu što veću moralnu korist donijelo. Molimo za to sve naše prijatelje, povjerenike, suradnike i pretplatnike, da nam jave svoje boravište u praznicima i sve drugo, što bi se kod ovoga uredjenja djačkih putovanja moralo uvažiti. Od „Nove Nade“ moći će svatko dobiti ubavijesti, da zna, da će ga u dalekom ili nepoznatom kraju dočekati bratsko srce, da će ga potpomoći „Nadaš“, koji je istom mišlju s njim vezan. Svi pak, makar se i ne poznavali prije, upoznat ćemo se po jednom zajedničkom ugovorenom znaku: a taj neka bude hrvatska trobojnica preko prsiju s natpisaom „Nova Nada“.

Sve vijesti o putovanjima i t. d. neka se u praznicima šalju na adresu: Andrija Milčinović, Sisak, gdje će se takodjer dobivati sve ubavijesti, koje trebaju pojedinim kod putovanja

Braćo i drugovi! Na ovaj način produžiti ćemo preko praznika ovu svezu, koju je „Nova Nada“ podržavala za vrijeme školske godine.

Radeći ovako upoznat ćemo se još bolje, svezati još tijesnije i moći ćemo tvoriti čvrstu falangu, koja će onda početkom godine uz našu „Novu Nadu“ krjepko i postojano nastaviti ovogodišnji rad. Onda će biti manje poteškoća moralnih i materijalnih, pa će „Nova Nada“ još jasnije pokazivati, da zbilja shvatamo dužnosti djaka, pa da prema njima radimo ozbiljno i postojano.

Od uredništva.

Ovom sveskom završili smo drugu knjigu našega zbornika. „Nova Nada“ kao sastavak „Nade“ proživjela je prvu godinu i pružila vjernu sliku svega, što danas hrvatsko i slovensko srednjoškolsko djaštvo misli i radi. Materijalna potpora nije bila onakva, kakvu bi tražio teški naš pothvat; no moralne potpore bilo je, osobito u pogledu hrvatskoga dijela „Nove Nade“, dosta; i mislimo, da djaštvo hrvatsko i slovensko može s ponosom pogledati na dosadašnje plodove ovoga rada, kako se očituju u „Novoj Nadi“, osobito ako se u obzir uzme, da su to sve tek početci, da je cijeli ovaj pokret tek u zametku. Neki su i ove početke sudili kao nešto gotovo i potpuno, pa su tako nastale neke nejasnoće, koje treba da sada, kad se obaziramo na naš rad u prvom godištu „Nove Nade“, ispitate i razbistrimo.

Mnogi smatraju „Novu Nadu“ listom čisto literarnoga smjera, pa traže u njoj program bilo koje književne struje. U našem prvom proglasu jasno je istaknuto, da je „Nova Nada“ jedino zajedničko polje, na kojem imaju da rade djaci srednjih škola: u njoj ima mjesta sve, što djaci samostalnim duševnim radom stvore, spadalo to u bilo koju književnu struju. Mi smo pak nastojali, da slika sveukupne produkcije djačke bude što vjernija, pa da u književnom, osobito zabavnom dijelu „Nove Nade“, budu zastupane sve raznolike književne vrste, u koliko ih kod nas ima. U programu našem jasno je istaknuto, da hoćemo da pobudjujemo djake na to, kako bi oni sve promatrali, o svem razmišljali i samostalni sud stvarali. Ako ne čemu da sudimo neosnovano i jednostrano, potrebno je, da poznamo u literarnom pogledu što više pisaca, u filozofskom što više filozofa i t. d., pa makar se i ne slagali sa svakim njihovim mnijenjem. Da naši djaci u jednu ruku dobiju bar neki pojam o mnogim i mnogim pokretima literarnim i filozofskim i t. d., o kojima se dana toliko piše i govori, nijesmo se ustručavali da pišemo o Nietzscheu, o Darwinu i t. d., izlažući naprosto njihove misli. Čudimo se, što su nas neki radi toga, što smo htjeli da upoznamo nekoga, prije nego ćemo ga suditi, osudili, a drugi opet u tom odmah našli zagovaraje dotičnih smjerova i ideja. Prezirno gledati na sve, što je novo, ni nepoznavajući toga — toga nijesmo nikako htjeli. U cijelom programu našega pokreta jasno je istaknuta misao, da ovo sve naše nastojanje nije drugo nego priprava za budući život, skupljanje znanja i promatranje svega, što nas okružuje; a da ta priprava bude što temeljitija i svestranija, nužno je da se upoznajemo i sa svim pokretima književnim i društvenim, s kojima ćemo odista u kasnijem životu morati računati. Jedino ovo naša je namjera; u našem drugom proglasu istaknuti su ciljevi, koje imaju da vode djaštvo; i mislimo, da su ti ciljevi sasvim u skladu sa zahtjevima, koje moral vjerski i društveni namiče čovjeku kao članu ljudske zajednice. Izvan toga, mi ne ćemo da pačamo ni u literarne ni u filozofske a najmanje u političke smjerove, jer naša je jedina svrha, da od sebe stvorimo ljude, koji će kasnije u životu te smjerove razumijevati i znati prosudjivati. Tražiti u pokretu našem zametke kakve nove generacije književne ili političke, to znači ne poznavati misao, koja nas vodi. Osobito ovo posljednje naglasujemo, pošto u zadnje doba stižu na nas upiti, na koje niti hoćemo niti možemo odgovoriti, jer smo jasno istakli, da ćemo, daleko od svake dnevne literarne i političke borbe, nastojati, kako bismo se razvili što krjepčije i samostalnije.

Na neke sitnije prigovore, što se tiču pojedinih radnja i t. d., ne možemo da ovdje potanko odgovaramo; obazrijet ćemo se samo na jednu stvar, koja nam se prigovorila s nekih strana. To je kozmopolitizam. U tom, što se bavimo svjetskom književnošću više, nego što je do sad bio običaj, nalaze neki zapuštanje vlastitoga naroda. Da nas sve provijava jedna ideja ljubavi i rada za stvar naroda svoga (Hrvate hrvatskoga, Slovence slovenskoga), to može svatko jasno uvidjeti iz naših proglašenja, pa i iz samoga beletrističnog rada u „Novoj Nadi“, gdje se najviše radnja bavi specijalno našim odnošajima (Robovanje, Naš Matić, Propao i t. d.) a tek malo njih radi o takvim pojavama, koje su samo za to kozmopolitske, jer su cijelom svijetu zajedničke (Prijelom, Agneza). Problemi, koji sižu i preko granica našega naroda, treba da nas jednako zanimaju, jer su u njima pitanja važna za

cijelo čovječanstvo. Mislimo, da nam se nikako ne može zamjeriti, što smo se tim pitanjima bavili, osobito zato, što je ovakvu radu bio uvijek cilj plemenit, idealan, a nijesmo n. pr. atavizma spominjali za to, jer to zanima fataziju ili uzrujava živce, nego za to, jer je to pitanje, koje današnji čovjek treba da pozna i da o njem razmišlja, a osobito mladić, koji hoće da bude zdravo udo u društvu oko sebe. Što nijesmo iznijeli patrijotskih budnica, u kojima ponajviše bučne riječi nadomještavaju manjak misli, mislimo, da nam se ne može zamjeriti; jer u mladeži bilo je uvijek dosta zanosa, ali malo ozbiljnosti.

Tu ozbiljnost gojili smo osobito u kritičkom dijelu našega zbornika. U kritici pratili smo, što je bilo moguće objektivnije, sve savremene naše kulturne pojave; a u „Pabircima“ nastojali smo da prikazemo neke najznatnije svjetske velikane i djela njihova. Nastojali smo uvijek, da u svem tom nadju djaci pouku i ozbiljno razmišljaju o raspravljenoj temi. Da je u tom sve veći napredak, svjedoči to, što dobivamo sve više poučnih radova, kojih je isprva bilo zbilja premalo. U poučnom dijelu bilo je govora o nekim znamenitim piscima, filozofima, socijolozima, a nijesmo zaboravili ni proučavanje naše literature u njenim znatnijim predstavnicima. U beletrističkom dijelu bilo je, kako priznaju mnogi, koji su se pozabavili ocjenom našega rada, uspjelih pokusa; u pjesmama idu naši suradnici dalje od uobičajenih ljubavnih „billett-doux“; a u pripovijesti i drami vidi se u većini ozbiljno promatranje svijeta, a ne pusto traženje zabavnih i zanimljivih scena, kojima je mladež do nedavna sama svoj ukus kvarila. Pa i mlade naše Hrvaticе i Slovenke nijesu nam ostale tuđe; i od njih donijesmo lijepih priloga i u zabavnom i u poučnom dijelu.

No važnija je od svih ovih književnih uspjeha ta pojava, da se uz „Novu Nadu“ okupila množina naših djaka, da ju danas čita i pozna gotovo šest puta više djaka, nego lani. A da to čitanje i razmišljanje o idejama, koje nas vode, nije ostalo beskorisno, svjedoči nam to, što se na mnogim zavodima stali djaci ozbiljno baviti mišlju, kako da se združe, i što se gdje zamisao o djačkom sveopćem pokretu stala realizovati. U mnogim pismima, koja na nas stižu, opaža se ozbiljno i duboko shvatanje potrebe ovakva rada, a u tom, što se misao udruživanja pojavljuje već sad takvom snagom, nalazimo radostan pojav, koji nam daje nade, da će „Nova Nada“ kao glasnica ideja napretka i rada mladeži krjepko moći stupati dalje. Materijalna potpora nije na žalost bila takova, da bismo mogli u tom govoriti o velikom napretku; no ufamo se, da će mnogi, koji bilo s kojih razloga zaboraviše na svoju dužnost, ispraviti to i pomoći nas, kako bismo bez neprilika materijalnih, koje su za sada još veoma teške, mogli nastaviti naš rad. Pozivamo i starije naše, da nas u tom pogledu ne zaborave; jer samo tako moći ćemo još bolje ispunjavati sve, što nam kao dužnost rodoljubnog djaka pred očima lebdi.

Na rastanku, kad zadnji put u svom kolu pozdravljamo braću matu-rante, koji ove godine ostavljaju srednju školu, treba da se sjetimo njih, koji su nas za vrijeme svoga boravka u našem kolu svjesno i ozbiljno pomagali. Ovo drugovanje, koje smo zajednički u privatnim dopisima, u razgovorima i sastancima, a osobito u našoj „Novoj Nadi“ njegovali, nastaviti ćemo odista i nadalje, makar nikako nije moguće da se ispuni mnogostrana želja, da se

„Nova Nada“ pretvori u glasilo svih djaka, pa i akademičara. I ako se dijele od nas, neka nas ne zaborave; jer samo uz veliku potporu od strane djaka i rodoljuba moći ćemo i dalje širiti našu misao!

Sve pak starije, koji nas upознаše i k srcu brižno privinuše, i mladje drugove naše, koje je naša „Nova Nada“ u jedno kolo okupila, pozdravljamo od srca i molimo ih, neka i do godine sačavaju nama ljubav, a ideji, koja nas sve vodi, ozbiljno shvatanje i neumoran rad. Na zdar!

